

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

VII ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ПРОГРАМА та ТЕЗИ

Миколаїв – 2021

УДК 378(06)ЧНУ
Ю 70

Ю 70 VII Юридичні могилянські читання : Всеукр. наук.-
практ. конф. : програма та тези / ЧНУ ім. Петра Могили. –
Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 212 с.

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2021

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

VII ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ПРОГРАМА

Миколаїв – 2021

Секція: ПРИВАТНЕ ПРАВО

Керівник секції: Ковальова С. Г. – канд. юрид. наук, доцент.

Секретар секції: Багінський Д. С. – викладач кафедри.

1. *Андрусів У. Б.* (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів). **Істотні умови договору страхування туристів.**

2. *Дубова К. О.* (старший викладач кафедри адміністративного та конституційного права НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв). **Окремі питання передачі документів нотаріального діловодства при припиненні нотаріальної діяльності.**

3. *Джулай Г. Г.* (старший викладач кафедри теорії та історії держави і права НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв). **Трудові відносини в Україні під час карантину: правові аспекти.**

4. *Колесник В. Е.* (аспірантка кафедри правознавства юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк), *Татаренко Г. В.* (канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк). **Сучасний стан правового регулювання соціально-трудових відносин. Гендерний аспект.**

5. *Мамчур Л. В.* (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Споживачі телекомунікаційних послуг як суб'єкти ринку телекомунікацій.**

6. *Михайлів М. О.* (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів). **Правова природа заповідального покладення: порівняльно-правовий аналіз.**

7. *Панченко С. С.* (канд. юрид. наук, в.о. доцента (б.в.з.) кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Право Європейського Союзу як джерело цивільного договірної права.**

8. *Січко Д. С.* (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, декан юридичного факультету, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Питання правової природи корпоративної відповідальності.**

9. **Тютюнник В. К.** (аспірантка кафедри правознавства юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк). **Роль трудового права в регулюванні державної служби України.**

10. **Шановалова О. І.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Земельна реформа: вирішення проблем дрібних сільгоспвиробників шляхом об'єднання.**

11. **Яновицька А. В.** (канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів). **Поняття та правове регулювання міжнародного договору купівлі-продажу товарів.**

Секція:
ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ
ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ:
ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Керівник секції: Лісна І. С. – канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри.

Секретар секції: Костенко К. В. – викладач.

1. **Ковальова С. Г.** (канд. юрид. наук, доцентка, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Суд земний як проекція Страшного суду в українській середньовічній правосвідомості (XI–XV ст.).**

2. **Лісна І. С.** (канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Гібридна війна на сході України.**

3. **Михайлів Т. Є.** (аспірант кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Формування у 1943–1944 рр. на Волині ОУН-Мельника.**

4. **Озерський І. В.** (д-р юрид. наук, професор, академік МКА, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Пропоновані випадки заявлення клопотання про залучення юридичного психолога до кримінального провадження.**

5. **Ткач Ю. Д.** (канд. юрид. наук, доцент, ст. викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Инновационное понимание механизма и трех уровней реализации конкурентного правового статуса различных социосубъектов.**

Секція: ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

Керівник підсекції: Тунтула О. С. – канд. юрид. наук, доцент.

Секретар підсекції: Казарян Е. Г. – провідний фахівець кафедри.

1. **Абдуллаєв В.** (аспірант кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Азербайджанська модель служби ASAN як взірець подолання корупції у сфері надання публічних послуг.**

2. **Андрєєв А. А.** (магістрант спеціальності 081 «Право» юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк), **Котова Л. В.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри правознавства юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк). **Право особи на освіту в Україні.**

3. **Валецька О. В.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Аналіз міжнародних актів щодо протидії корупції.**

4. **Багінський Д. С.** (аспірант, викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Правові основи реформування місцевого самоврядування в Україні.**

5. **Бердиченко І. О.** (канд. юрид. наук, професор Міжнародної Кадрової Академії, викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв. Заступник начальника управління Департаменту інформатизації, Міністерство внутрішніх справ, м. Київ). **Питання дотримання балансу інтересів при законодавчому врегулюванні механізмів протидії кіберзагрозам.**

6. **Блага А. Б.** (д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Проблемні питання захисту дітей, що постраждали від домашнього насильства, та надання їм допомоги і послуг в умовах децентралізації.**

7. **Дмитрук І. М.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри морського та господарського права НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв). **Правові аспекти бюджетної децентралізації на досвіді зарубіжних країн.**

8. **Каплій О. В.** (канд. юрид. наук, в.о. доцента (б.в.з.) кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, голова Миколаївського осередку ВГОІ «Правозахисна спілка інвалідів», членкиня ГО «Асоціація жінок-юристок України "Юрфем"», м. Миколаїв). **Забезпечення реалізації права дітей на участь у житті громади.**

9. **Кобак М. В.** (начальник відділу Миколаївського окружного адміністративного суду, канд. юрид. наук, ст. викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Сучасний «електронний суд» в адміністративному судочинстві.**

10. **Коваль А. А.** (д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Деякі проблеми процесуального оформлення проведення контролю за вчиненням злочину.**

11. **Коновалов В. В.** (старший викладач кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Окремі аспекти профілактики криміногенних груп неповнолітніх.**

12. **Кириченко А. А.** (д-р юрид. наук, професор, завідуючий кафедрой права факультета економіки і права, Международный классический университет имени Филиппа Орлика, г. Николаев), **Куцакова А. А.** (методист факультета № 1, учебно-научного института права и кибербезопасности, Одесский университет внутренних дел, г. Одесса). **Иновационное понимание сущности и исчерпывающего перечня обстоятельств, исключających антисоциальность или виновность деяния.**

13. **Ланцедова Ю. О.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права і процесу юридичного факультету Національного авіаційного університету, м. Київ). **Иновационное понимание сущности и базисных основных и дополнительных юридических свойств доказательств в антикриминальном судопроизводстве.**

14. **Ткаля О. В.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Причини та умови віктимності неповнолітніх.**

15. **Тунтула О. С.** (канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), **Лагода К. О.** (канд. юрид. наук, суддя Центрального районного суду м. Миколаєва, ст. викладач

кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Міжнародні стандарти отримання допустимих доказів в кримінальному провадженні.**

Секція: ДИСКУСІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Керівник секції: Валецька О. В. – канд. юрид. наук, доцент.

Секретар секції: Ворфоломєєва Т. С. – провідний фахівець кафедри.

1. **Середа В. Р.** (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Блага А. Б.** (д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Запобігання сексуальному насильству над дітьми: зарубіжний досвід.**

2. **Васєв В. О.** (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Блага А. Б.** (д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Особливості кримінально-правової відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту інформації.**

3. **Щоголев Д. М.** (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Озерський І. В.** (д-р юрид. наук, професор, академік МКА, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Застосування сугестії у діяльності юридичного психолога.**

4. **Сущенко А. О.** (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Озерський І. В.** (д-р юрид. наук, професор, академік МКА, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Психологічні закономірності мотивів вчинення злочинів.**

5. **Костюсова Я. М.** (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – **Озерський І. В.** (д-р юрид. наук, професор, академік МКА, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський

національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Адвокат і клієнт: аспекти взаємовідносин.**

6. *Чернікова Н. О.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Коваль А. А.* (д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Проблеми і перспективи інтеграції України до країн ЄС.**

7. *Томченко С. О.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Коваль А. А.* (д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Актуальні проблеми забезпечення рівних прав особам з обмеженими можливостями.**

8. *Тарарикіна В. В.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Коваль А. А.* (д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Актуальні проблеми забезпечення конституційного права людини на своєчасне одержання винагороди за працю в процесі примусового виконання судових рішень.**

9. *Міннікова О. О.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Коваль А. А.* (д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Проблеми визначення судового прецеденту як джерела права в Україні.**

10. *Коптева Ю. Г.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Коваль А. А.* (д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Юридичне забезпечення в Україні права на свободу віросповідання.**

11. *Іванова В. С.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Коваль А. А.* (д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Деякі проблеми законодавчого регулювання електронної комерції в Україні.**

12. *Григор'єв Д. О.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Коваль А. А.* (д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Актуальні проблеми нормативно-правового захисту користувачів інтернет-мережі від кібербулінгу в Україні.**

13. *Балашов М. О.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Коваль А. А.* (д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Актуальність аналізу досвіду США в контексті розвитку конституційного права України.**

14. *Садовська К. В.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Валецька О. В.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Відповідальність працівника за розголошення комерційної таємниці.**

15. *Оганесян Т. А.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Валецька О. В.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Особливості законодавчого регулювання відпустки у зв'язку з навчанням у вищих навчальних закладах.**

16. *Шерстюк Ю. І.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Валецька О. В.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Проблема правового регулювання ненормованого робочого часу.**

17. *Хардик А. Г.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Тунтула О. С.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Проблеми забезпечення гендерної рівності в кримінальному провадженні.**

18. *Піднебесна Т. М.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Тунтула О. С.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Деякі питання особливо кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.**

19. *Семенчук К. О.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Тунтула О. С.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Властивості доказів в кримінальному провадженні згідно з КПК України та теорії доказів.**

20. *Рубан О. В.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Тунтула О. С.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Належність як властивість доказів в кримінальному провадженні.**

21. *Карасьов В. І.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Тунтула О. С.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Умови допустимості як ключові властивості доказів.**

22. *Каламурза О. В.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Тунтула О. С.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Процесуальне інтерв'ю як альтернатива допиту.**

23. *Костенко К. В.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Лісна І. С.* (канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Міжнародні відносини запорізького війська.**

24. *Ворфоломєєва Т. С.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Лісна І. С.* (канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Козацький устрій Запорізької Січі.**

25. *Кузьменко В. В.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Ковальова С. Г.* (канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та теорії

держави і права, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Філософські аспекти покарання: минуле та майбутнє.**

26. *Науменко В. П.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Каплій О. В.* (канд. юрид. наук, доцент (б.в.з.) кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Порушення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.**

27. *Гончаренко Д. Л.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Каплій О. В.* (канд. юрид. наук, доцент (б.в.з.) кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Дискримінація за расовою ознакою в Україні.**

28. *Петрова І. В.* (магістр, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв), науковий керівник – *Каплій О. В.* (канд. юрид. наук, доцент (б.в.з.) кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). **Правове регулювання онлайн-медіа в Україні.**

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

*Всеукраїнська
науково-практична конференція*

VII ЮРИДИЧНІ МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ

ТЕЗИ

Миколаїв – 2021

Секція: ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.45/.47

Андрусів Уляна Богданівна,
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

ІСТОТНІ УМОВИ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ТУРИСТІВ

Захист інтересів туристів може забезпечуватися за допомогою різноманітних засобів, серед яких особливе місце відводиться страхуванню. Страхування є механізмом мінімізації несприятливих наслідків у разі порушення майнових інтересів таких суб'єктів туристичних відносин як туристи.

Взаємовідносини між туристом та страховою компанією мають дворівневу структуру: загальні умови страхування окреслені в правилах страхування; конкретні його умови визначаються у договорі страхування відповідно до законодавства.

Договір страхування майнових інтересів туристів є головним регулятором відносин між туристом та страховою організацією. Цей договір необхідно розглядати як домовленість між туристом (страхувальником) та страховиком, відповідно до якої страховик бере на себе зобов'язання відшкодувати страхувальнику втрати, яких він зазнав у зв'язку з настанням певних подій (страхових випадків), передбачених договором, а турист зобов'язується сплатити страхові платежі та виконувати інші умови договору.

Законом України «Про страхування» не закріплено переліку істотних умов договору страхування, у ст. 16 лише визначені відомості, які повинні міститися у ньому. Перелік умов, без яких договір страхування не може вважатись укладеним, регламентований у ст. 982 Цивільного кодексу України.

До істотних умов договору страхування віднесено предмет договору, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства [1].

Проаналізувавши нормативні приписи та екстраполовавши їх на туристичні відносини, вважаємо, що договір страхування майнових

інтересів туристів повинен включати такі умови: предмет договору (об'єкт страхування); характер події, на випадок настання якої здійснюється страхування (страхові ризики і страхові випадки); розмір страхової суми; розмір страхового платежу, строк та порядок його внесення; строк та порядок повідомлення туристом страховика про настання страхового випадку; строк і порядок пред'явлення туристом вимоги про виплату страхової виплати (страхового відшкодування), а також перелік документів, які необхідно долучити до заяви про страхову виплату; порядок та строк здійснення страхової виплати; підстави для відмови у страховій виплаті; строк договору; момент набрання договором чинності; інші умови, визначені актами цивільного законодавства та погоджені сторонами.

Крім того, у договорі медичного страхування та від нещасного випадку додатково необхідно передбачати порядок надання медичної допомоги туристам та відшкодування їх витрат у разі настанні страхового випадку безпосередньо в країні (місці) тимчасового перебування.

Принагідно зауважмо, що Закон України «Про туризм» відносить цей вид страхування до обов'язкового. Натомість ст. 7 Закону України «Про страхування», якою унормований вичерпний перелік обов'язкових видів страхування, містить лише такий вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб у галузі туризму як відповідальність суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну. Вважаємо за доцільне усунути цю законодавчу прогалину, доповнивши ч. 1 ст. 7 Закону України «Про страхування» пунктом 31¹ такого змісту: «страхування туристів (медичне та від нещасного випадку)».

Розкриємо зміст таких умов досліджуваного договірної зобов'язання як предмет договору, страхові ризики, страховий випадок та страховий платіж.

Предметом договору страхування туристів можуть бути майнові інтереси, які не суперечать закону і пов'язані з: життям, здоров'ям (особисте страхування – медичне страхування та страхування від нещасних випадків); володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування туристів); відшкодуванням шкоди, завданої туристом (страхування відповідальності туристів за шкоду, заподіяну майну третіх осіб, страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів).

Учасники туристичних відносин піддаються різноманітним ризикам: захворювання, травми; втрата (викрадення) документів, багажу, коштів; неповна або недостовірна інформація про туристичні послуги, надана туристу; помилки, допущені туроператором при укладенні до-

говору; неплатоспроможність туроператора, його контрагентів; коливання курсу валют і т. д. Страховий ризик є передумовою виникнення страхових туристичних правовідносин, а перераховані події складають обсяг страхової відповідальності.

Під страховим ризиком розуміють певну подію, на випадок настання якої проводиться страхування [2, с. 18]. Основними ознаками такої події є ймовірність та випадковість її настання, а також те, що вона не залежить від волі туриста.

Страховий ризик реалізується у страховому випадку.

Страховим випадком вважається передбачена договором (полісом, сертифікатом) або законом подія, що відбулася під час дії договору страхування, та з настанням якої страховик зобов'язується надати допомогу і сплатити туристу (вигодонабувачу) страхову виплату (страхове відшкодування). У разі настання страхового випадку на туриста покладається обов'язок пред'явити договір страхування (поліс, сертифікат) або повідомити його реквізити.

Страхова виплата не може перевищувати визначеної у договорі страхової суми, виходячи з якої встановлюється розмір страхового платежу.

Згідно зі ст. 10 Закону України «Про страхування» під страховим платежем необхідно розуміти плату за страхування, яку страхувальник (турист) зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування [3].

Розмір страхового платежу по страхуванню туристів залежить від обраної програми страхування, обсягу послуг, які надаються, країни тимчасового перебування, тривалості подорожі, розміру страхової суми, застосовуваних лімітів відповідальності та франшизи, віку туриста, додаткових ризиків.

Дедалі частіше страховики, обмежуючи свою відповідальність, включають у поліси франшизу. Тобто у разі настання страхового випадку на туриста покладається тягар оплати частини медичних витрат.

На наше переконання, встановлення франшизи при укладанні договору обов'язкового страхування туристів (медичного та від нещасних випадків) є недопустимим, оскільки порушує права останніх як споживачів туристичних послуг, які відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» перебувають під особливим захистом держави.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
2. Гунин Е. М. Правовые и практические аспекты признания страхового случая и выплаты страхового возмещения в страховании ответственности туроператора. *Вестник Омского университета. Серия «Право»*. 2016. № 4. 18 с.
3. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 86/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.

Дубова Катерина Олександрівна,
старший викладач кафедри адміністративного
та конституційного права,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПЕРЕДАЧІ ДОКУМЕНТІВ НОТАРІАЛЬНОГО ДІЛОВОДСТВА ПРИ ПРИПИНЕННІ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до ч. 5 ст. 14 Закону України «Про нотаріат» та п. 14.1. Правил ведення нотаріального діловодства, документи нотаріального діловодства та архів приватного нотаріуса є власністю держави і перебувають у володінні та користуванні приватного нотаріуса у зв'язку із здійсненням ним нотаріальної діяльності [1; 2].

Відповідно до ч. 5 ст. 30-1 Закону України «Про нотаріат» особа, нотаріальна діяльність якої припинена, зобов'язана протягом одного місяця з дня одержання копії наказу передати до відповідного державного нотаріального архіву всі документи нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса. У разі якщо цей строк є недостатнім, він може бути продовжений рішенням Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, але лише один раз і не більше ніж на місяць [1]. Згідно п. 15.1. Правил ведення нотаріального діловодства на зберігання до державного нотаріального архіву передаються справи (наряди) нотаріальних документів постійного і тривалого (понад 10 років) зберігання в упорядкованому стані, а також закінчені у діловодстві документи довідкового та облікового характеру згідно з відповідними номенклатурами справ. Відповідно до ч. 2 п. 15.2 зазначених Правил справи (наряди) нотаріальних документів та архів приватного нотаріуса передаються до державного нотаріального архіву тільки у разі припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса (у тому числі у зв'язку з анулюванням свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю) [2].

Порядок оформлення справ для архівного зберігання регулюється розділом XII Правил ведення нотаріального діловодства. Зокрема, оформлення справ постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання передбачає нумерацію аркушів у справі, складання (у необхідних випадках) внутрішнього опису документів справи, засвідчувального напису справи, підшивання або опрацювання справи, оформлення обкла-

динки (титульного аркуша) справи. Внутрішній опис складається до всіх справ (нарядів) нотаріальних документів, передбачених номенклатурою, крім документів довідкового, облікового характеру та документів тимчасового (до 10 років включно) зберігання. Внутрішній опис підписується завідувачем контори, архіву чи приватним нотаріусом [2].

Відповідно до п. 7.9. розділу VII Порядку ведення та заповнення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій Правил ведення нотаріального діловодства, у разі звільнення з посади державного нотаріуса або припинення діяльності приватного нотаріуса нотаріус закриває Реєстр підсумковим записом, про що проставляється відмітка в графі 10 Журналу та робиться запис у графах 1-7 Реєстру із зазначенням підстав припинення нотаріальної діяльності, скріплюється підписом уповноваженої посадової особи та печаткою управління юстиції, а вільні сторінки Реєстру перекреслюються (прокреслюються) [2].

Згідно з ч. 6 ст. 30-1 Закону України «Про нотаріат» у разі неможливості або відмови приватного нотаріуса особисто здійснити передачу документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса у встановлені строки цей обов'язок покладається на Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, яке в разі необхідності залучає до цього поліцейських [1].

Таким чином, у випадку відмови приватного нотаріуса передати до відповідного державного нотаріального архіву всі документи нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса, які є власністю держави, є порушенням прав і інтересів держави, а законом не передбачено жодних санкцій за порушення особою обов'язку щодо передачі документів.

Процес припинення приватної нотаріальної діяльності супроводжується виникненням особливих правовідносин, які існують тимчасово. Так, після припинення юридичного статусу нотаріуса в особи, нотаріальна діяльність якої припинена, виникає обов'язок передати до державного нотаріального архіву документи. Цей обов'язок також включає і забезпечення збереження документів, дотримання всіх правил їх правомірного зберігання тощо. Після передачі документів та архіву приватного нотаріуса до державного нотаріального архіву цей правовий обов'язок припиняється. Треба зазначити, що обов'язок дотримання нотаріальної таємниці залишається і триває безстроково, оскільки з норм Закону України «Про нотаріат» не випливає терміну дії нотаріальної таємниці.

Аналіз норм чинного законодавства дозволяє дійти висновку, що передача документів нотаріального діловодства та архіву приватного

нотаріуса при припиненні нотаріальної діяльності є обов'язком приватного нотаріуса. Засоби примусу при відмові передачі документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса законодавством не передбачені. Однак, відповідно до ст. 30-1 Закону України «Про нотаріат» передбачено залучення поліцейських при відмові приватного нотаріуса особисто здійснити передачу документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат: закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 39, ст. 383 зі змінами згідно із законом України № 199-ІХ від 01.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

2. Правила ведення нотаріального діловодства: наказ Міністерства юстиції України від 22.12.2010 р. № 3253/5 зі змінами згідно із наказу Міністерства юстиції України № 638/5 від 18.02.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10#Text>

УДК 349.245

Джулай Галина Григорівна,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
факультету морського права,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

*«Людина, яка знає «як» завжди знайде роботу,
а людина, яка знає «чому», буде його начальником»*
Дайана Рейвіч

Стаття 43 Конституції України передбачає кожному право на працю шляхом встановлення рівних можливостей для працевлаштування за вільним вибором. Конституція України не передбачає обов'язок працювати, громадяни мають змогу самі обирати види і тривалість своєї трудової зайнятості та своєю працею заробляти собі на життя [1].

Жити – значить працювати. Забезпечення прав громадян в трудових відносинах повинні посідати одне з пріоритетних місць у житті держави і суспільства [2].

З 12 березня 2020 року на всій території України введено карантин – як засіб боротьби з коронавірусом COYID-19.

Багато підприємств змушені припиняти або скорочувати роботу через карантинні обмеження.

Питання організації трудових відносин під час карантину на сьогодні стало найактуальнішою темою в Україні. Рішення про нові обмежувальні заходи, що впливають на працю працівників, приймаються на державному та місцевому рівнях майже щоденно.

Слід погодитись з думкою Л. Гілевича, що відповідні нові правила не скасовують дію Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) та інших нормативних актів в сфері праці, а лише врегульовують окремі питання, та наразі здебільшого стосуються альтернатив «нормальному» режиму роботи підприємств. Ані карантин, ані пов'язані з ним обмеження або незручності для ведення звичайної господарської діяльності не є підставою для нехтування передбаченим законодавством правилами для встановлення, зміни або припинення відносин у сфері праці. В той же час, при виникненні розбіжностей між спеціальними законами, прийнятими у зв'язку карантинном та «основним» законодавством про працю, застосовуються норми спеціальних законів [3].

Карантин не означає заборону працювати і навіть ті бізнеси, нормальна діяльність яких, фактично, заблокована мають приймати рішення, що саме робити з працівниками в таких умовах, дотримуючись вимог трудового права.

Так, державні органи (зокрема, Державна служба України з питань праці) офіційно рекомендують роботодавцям максимально забезпечити використання дистанційної, надомної форми праці, гнучкого режиму робочого часу, режиму роботи на умовах неповного робочого часу, або сприяти реалізації права працівників на отримання оплачуваних відпусток або відпусток без збереження заробітної плати.

В період карантину пандемія коронавірусу змусила працювати мільйони людей віддалено(дистанційно) по всьому світу і одночасно оголила проблеми, пов'язані з недостатністю чи, навіть повною відсутністю законодавчої регламентації цієї форми організації роботи [4].

Як відомо, 27 лютого 2021 року набув чинності Закон від 04.02.2021 р. № 1213-IX (офіційно опублікований 26.02.2021 р.), яким внесені зміни до КЗпП і введено новації у сфері правового регулювання дистанційної та надомної роботи. Зміни в КЗпП, продиктовані сучасними реаліями: у багатьох роботодавців і працівників в трудових відносинах, в період карантину, відбулися значні зміни. А законодавча база до таких до таких відносин не була готова. Тому, ще в минулому році Законом № 540-IX від 30 березня 2020 р. до КЗпП були внесені зміни і введені поняття дистанційної та надомної роботи, а також гнучкого режиму робочого часу (ст. 60) [6].

Аналіз відповідних змін показує, що якщо раніше між дистанційною і надомною роботою законодавцем практично був поставлений

знак рівності (у КЗпП вони були як синоніми: «дистанційна (надомна) робота», то тепер є окрема стаття, що регламентує надомну роботу (ст. 60-1), і окрема стаття, що регламентує дистанційну роботу (ст. 60-2) [6].

Тепер у ст. 24 КЗпП передбачено, що письмовий трудовий договір має оформлятися і в разі дистанційної роботи, і в разі надомної роботи. Тобто в цих випадках недостатньо видати наказ про прийняття на роботу та ознайомити з ним працівника під підпис – потрібно ще укласти письмовий документ із назвою «Трудовий договір», у якому будуть зафіксовані всі істотні умови цього договору [5].

Уточнено обов'язки роботодавця при укладенні трудового договору про дистанційну роботу (ст. 29 КЗпП). Так, у цьому випадку роботодавець зобов'язаний: ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку і колективним договором; дати працівникові рекомендації щодо роботи з обладнанням і засобами, які надаються роботодавцем працівникові для виконання певного обсягу робіт. Ознайомлення може проходити у формі дистанційного інструктажу або шляхом проведення навчання безпечним методам роботи на конкретному технічному засобі.

Крім того, тепер ознайомлення працівників із наказами (розпорядженнями), повідомленнями та іншими документами щодо їх прав та обов'язків допускається з використанням визначених у трудовому договорі засобів електронного зв'язку. У цьому випадку підтвердженням ознайомлення вважається факт обміну відповідними електронними документами між роботодавцем і працівником [6].

Ст. 60 КЗпП, яка регламентує гнучкий режим роботи тепер передбачає, що гнучкий режим робочого часу повинен установлюватися за письмовим узгодженням між працівником і роботодавцем.

У форс-мажорних ситуаціях (поширення епідемії, пандемії, виникнення загрози збройної агресії, надзвичайна ситуація техногенного, природного або іншого характеру) гнучкий режим робочого часу може запроваджуватися роботодавцем без попередження працівника за 2 місяці, як це передбачено ст. 32 КЗпП. Проте, тепер чітко позначено строк, протягом якого працівник має бути повідомлений про таку зміну: протягом 2 днів із моменту прийняття такого рішення роботодавцем, проте до моменту запровадження гнучкого режиму робочого часу [5].

У ст. 60 КЗпП чітко зазначено, що підставами для встановлення гнучкого режиму робочого часу можуть бути: бажання працівника, оформлене заявою, – і в цьому випадку немає необхідності повідомляти працівника про зміну режиму роботи за 2 місяці; ініціатива роботодавця – тоді потрібно дотримуватися 2-місячного строку для попередження працівника про зміни (за винятком, звичайно, форс-мажорних обставин [5].

Гнучкий режим робочого часу передбачає, що трудовим договором визначено: фіксований час, протягом якого працівник зобов'язаний бути присутнім на робочому місці, виконуючи свої посадові обов'язки; змінний час, протягом якого працівник на власний розсуд визначає період роботи в рамках установленої норми робочого часу; час перерви для відпочинку й харчування.

Гнучкий графік роботи вимагає від працівника дотримання трудової дисципліни. І якщо ці вимоги працівником не виконуються, тоді крім дисциплінарних стягнень роботодавець має право перевести працівника на загальний режим роботи (і про таке переведення працівника не потрібно повідомляти за 2 місяці) [6].

Тепер у КЗпП є визначення поняття «надомна робота» (ст. 60-1 КЗпП). Надомна робота – це форма організації праці, при якій робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими або робочими приміщеннями власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу [5].

Під час виконання надомної роботи робоче місце працівника є фіксованим і не може бути змінено працівником за власною ініціативою без повідомлення роботодавця способом, передбаченим трудовим договором. Якщо ж з'являється необхідність змінити місце надомної роботи, тоді працівник зобов'язаний повідомити про це роботодавця не менше ніж за 3 робочі дні до такої зміни – способом, визначеним трудовим договором.

Роботодавець зобов'язаний забезпечити працівника всіма необхідними засобами виробництва, матеріалами та інструментами, необхідними для надомної роботи. Проте можливий варіант, коли працівник використовує для роботи свої інструменти, і тоді він має право на компенсацію за їх використання відповідно до ст. 125 КЗпП. Розмір такої компенсації узгоджується між роботодавцем і працівником, і цей момент необхідно зафіксувати в трудовому договорі.

У разі виникнення форс-мажорних обставин роботодавець має право запровадити на період таких обставин надомну роботу для співробітників своїм рішенням (тобто без згоди працівників), і в цьому випадку – без укладення з ними письмового договору. Проте роботодавець зобов'язаний повідомити працівників протягом 2 днів із моменту прийняття такого рішення, але в будь-якому випадку – до моменту початку такої роботи [6].

Дистанційна робота – це форма організації праці, при якій робота виконується працівником поза робочими приміщеннями або терто-рією власника чи уповноваженого ним органу, у будь-якому місці за вибором працівника і з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ст. 60-2) [5].

Головна відмінність дистанційної роботи від надомної: дистанційна робота може виконуватися працівником у будь-якому місці, яке він самостійно визначить, а при надомній роботі місце виконання роботи – фіксоване й узгоджене з роботодавцем [6].

Робочий час дистанційні працівники розподіляють самостійно, на них не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку роботодавця (якщо інше сторони не передбачили в трудовому договорі). Проте норма робочого часу, передбачена ст. 50, 51 КЗпП, усе одно повинна виконуватися такими працівниками [5].

При дистанційній роботі можливий комбінований варіант організації праці: частково роботи виконуються дистанційно, а частково – за місцем перебування роботодавця (у приміщенні або на території). Цей момент слід відобразити в трудовому договорі.

Також, у трудовому договорі з дистанційним працівником слід передбачити моменти, що стосуються: забезпечення працівника роботодавцем необхідним обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації; порядку і строків подання працівником звітів про виконану роботу; розміру і порядку виплати компенсації працівникові за використання ним власних або орендованих обладнань, програмно-технічних засобів тощо.

Тепер у КЗпП зазначено, що дистанційним працівникам гарантується період вільного часу для відпочинку (період відключення), коли працівник має право переривати інформаційно-телекомунікаційний зв'язок із роботодавцем, і це не вважається порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни. Але період відключення слід зафіксувати в трудовому договорі.

За наявності форс-мажорних обставин роботодавець має право запровадити на період таких обставин дистанційну роботу для співробітників своїм рішенням (тобто без згоди працівників) і в цьому випадку – без укладення з ними письмового трудового договору. Тут правило таке, що й надомною роботою: роботодавець зобов'язаний повідомити працівників протягом 2 днів із моменту прийняття такого рішення, але в будь-якому випадку – до моменту початку дистанційної роботи.

Крім того, специфіка надомної та дистанційної роботи передбачає, що роботодавець забезпечує працівника необхідним обладнанням, інструментами тощо, і часто це обладнання дороге. Тому законодавець

поклопотався про запровадження матеріальної відповідальності для таких працівників [6].

Так, ст. 134 КЗпП поповнилася новою підставою для притягнення працівників до повної матеріальної відповідальності, а саме – якщо збиток завдано роботодавцеві недостатчею, знищенням або пошкодженням обладнання або засобів, наданих у користування працівникові для виконання роботи за трудовим договором про дистанційну або надомну роботу.

Якщо при звільненні працівник не повертає надані йому у користування обладнання або засоби, з нього може бути стягнута балансова вартість такого обладнання. Проте при такому стягненні повинні виконуватися правила притягнення до матеріальної відповідальності, передбачені трудовим законодавством.

Також, тепер КЗпП передбачає, що договір про повну матеріальну відповідальність може укладатися з працівниками, які виконують роботу дистанційно або надомно і користуються обладнанням і засобами роботодавця (ст. 135-1 КЗпП) [5].

Також уточнено норми про охорону праці та створення безпечних і нешкідливих умов праці працівників з огляду на зміни, що стосуються організації дистанційної роботи. Відповідні зміни внесені до ст.153, а також до Закону від 14.10.1992 р № 2694-ХІІ « Про охорону праці» [6].

Таким чином, карантин ввів значні корективи в умови, в яких відбуваються трудові відносини між працівником та роботодавцем. Законодавством розмежовано поняття надомної та дистанційної роботи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Бойко. М. Д. Трудове право України. Навч. посіб. – 3-тє вид. перероб та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 392 с.
3. Гілевич Л. Як правильно організувати трудові відносини в умовах карантину // Інтернет-видання інформаційного агентства «Інтерфакс-Україна». 09.04.2020. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/653607.html>.
4. Сімутіна Я. Дистанційна праця в умовах карантину: спроба правового врегулювання // Інтернет-видання «Судово-юридична газета». 5 травня 2020 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/166599-dstantsiyna-pratsya-v-umovakh-karantinu-sproba-pravovogo-vreguluyuvannya>.
5. Кодекс законів про працю України: закон України від 10.12.1971 р. № 322-08. Редакція від 27.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
6. Дистанційна і надомна робота: вивчаємо законодавчі нововведення // Баланс. № 10. 15.03.2021. URL: <https://balance.ua/news/post/distancionnaya-i-nadomnaya-rabota-izuchaem-zakonodatelnye-novshestva>.

Колесник Валентина Едуардівна,
аспірантка кафедри правознавства,
Татаренко Галина Вікторівна,
канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Северодонецьк

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

На сучасному етапі розвитку суспільства питання гендерної нерівності є досить актуальним, адже гендерна дискримінація проявляється у багатьох сферах суспільного життя, у тому числі в соціально-трудовах правовідносинах. Хоча в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, якими декларується рівність прав і можливостей чоловіків та жінок, але, що на державному, що на місцевих рівнях, не створено ефективного механізму, котрий би забезпечив реальне втілення у життя політики гендерної рівності.

Орієнтація на міжнародні правові норми є необхідною передумовою розвитку та вдосконалення будь-якої національної правової системи, тому законодавство України у сфері гендерної політики складається із міжнародного та національного законодавства. Основними документами міжнародного законодавства з питань гендерної політики у соціально-трудовій сфері є: Цілі Сталого Розвитку – 2030 та Цілі сталого розвитку, адаптовані для України (2015–2030 роки), Пекінська декларація, прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року, Європейська соціальна хартія (переглянута), Європейська Хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці (далі – МОП) та інші. Станом на 19.02.2020 р. для України є чинними 63 конвенції МОП, включно з 8 основоположними і 4 пріоритетними конвенціями МОП [1].

Україна також ратифікувала низку директив із забезпечення гендерної рівності, рівності та недискримінації за ознакою статі у сфері послуг, у соціальному забезпеченні, а також, у зайнятості та праці. П'ять із семи «директив рівності» регулювали рівність і недискримінацію за ознакою статі: Директива Ради № 2004/113/ЄС від 13.12.2004 р. про реалізацію принципів рівного ставлення до чоловіків та жінок у

питаннях доступу та постачання товарів та послуг, Директива Ради № 79/7/ЄЕС від 19.12.1978 р. про поступове запровадження принципу рівного ставлення до чоловіків та жінок у сфері соціального забезпечення, Директива Ради №92/85/ЄЕС від 19.10.1992 р. про встановлення заходів із заохочення поліпшення безпеки та гігієни праці вагітних працівниць, працівниць, які нещодавно народили, чи годувальниць, Директива Ради 2010/18/ЄС від 8.03.2010 р. про впровадження переглянутої рамкової угоди щодо батьківської відпустки, укладеної UNICE, СЕЕР і ETUC, та скасування Директиви 96/34/ЄС, а також Директива Європейського парламенту і Ради № 2006/54/ЄС від 05.07.2006 р. про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного ставлення щодо чоловіків та жінок у питаннях працевлаштування і зайнятості [2].

До нормативно-правових документів національного рівня, що врегульовують питання гендерної рівності у соціально-трудовій сфері, належить, насамперед, Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закон України від 1 липня 1993 р. № 3356-XII «Про колективні договори і угоди», Закон України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР «Про оплату праці», Закон України від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Закон України від 23 грудня 2010 р. № 2862-VI «Про соціальний діалог в Україні», Закон України від 6 вересня 2018 р. № 2523-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях», Стратегія подолання бідності та План заходів на 2020 рік з реалізації Стратегії подолання бідності, Постанови Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 р. № 373 «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження професійних стандартів», від 19 вересня 2018 р. № 792 «Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу», розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2018 р. № 634-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року», Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року та інші.

З огляду на вищезазначене, принцип гендерної рівності в різних аспектах свого прояву знайшов нині закріплення і на міжнародно-

правовому рівні, і національному. На сьогодні в Україні немає жодного законодавчого документа, який містив би статті або норми дискримінаційного змісту. Але, на жаль, всі вищевказані правові досягнення не означають, що принцип гендерної рівності повною мірою діє в житті українського суспільства. Все ще існують прогалини у нормативно-правовій базі України з питань гендерної політики. Так, з метою їх уникнення було розроблено законопроекти від 04.05.2020 № 3427 щодо внесення змін до Закону України «Про рекламу» [3], від 19.06.2020 № 3695 щодо внесення змін до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька на догляд за дитиною» [4], від 02.02.2021 № 4598-1 щодо внесення змін до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» щодо визначення поняття «сексизм» [5]. Слід констатувати, що для України це значний крок вперед у гендерному питанні.

Можна зазначити, що норми вітчизняного гендерного права, здебільшого, носять спеціальний характер, що обумовлено наявністю в Україні патерналістського типу правового регулювання гендерних процесів, характерного ще для радянських часів. У гендерному праві переважають регулятивні норми, які встановлюють права та обов'язки осіб у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Наявність охоронних норм у гендерному праві поки є слабоефективними та їх кількість є недостатньою для вирішення проблеми гендерної дискримінації.

Робота із вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної гендерної політики має бути спрямована на вирішення зазначених проблем, розробку та прийняття Національної стратегії у сфері гендерної рівності, яка б орієнтувалася на міжнародні правові рамки, зокрема Цілі сталого розвитку до 2030 року та Пекінську платформу дій – підсумковий документ Четвертої всесвітньої конференції ООН зі становища жінок (1995 р.), а також на подальший розвиток принципу гендерної інтеграції в усіх сферах та галузях державного управління. Особливої уваги заслуговує Національний паралельний звіт з виконання Пекінської декларації та Платформи дій, «Пекін + 25: Паралельний звіт. Україна 2014–2019», розроблений 40 шанованими жіночими, феміністичними та дослідницькими неурядовими організаціями, що представляють всі регіони та виступають експертками із широкого спектру питань гендерної політики. У звіті представлено незалежний погляд на ситуацію із забезпеченням і захистом прав жінок та дівчат в Україні, оцінка імплементації законодавчих змін та прогалини у законодавчій сфері [6].

Також вважаємо, що існує необхідність оновлення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» відповідно до сучасних потреб та завдань державної гендерної політики та розробки механізмів фактичної відповідальності за порушення законодавства із забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Список використаних джерел:

1. International Labour Organization [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/3v6QrSX>.
2. Соціальна політика [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/3gw822K>.
3. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі [Електронний ресурс] / [М. О. Бардіна, О. С. Жмеренецький, Є. М. Кравчук та ін.] // Верховна Рада України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/3eg0E8A>.
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька на догляд за дитиною [Електронний ресурс] / [М. О. Бардіна, О. С. Жмеренецький, І. Р. Совсун та ін.] // Верховна Рада України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/3sGuqbY>.
5. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» щодо визначення поняття «сексизм» [Електронний ресурс] / [Н. І. Яковлева, Г. О. Михайлюк, М. О. Бардіна та ін.] // Верховна Рада України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/3awSFTB>.
6. «Пекін + 25: Паралельний звіт. Україна 2014-2019» [Електронний ресурс] / [Г. Порохняк-Гановська, М. Руденко, М. Скорик та ін.] // Науково-виробниче видання А. О. Ненька та ін. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://bit.ly/3awSHeb>.

УДК 347.661.7

Михайлів Марія Омелянівна,

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАПОВІДАЛЬНОГО ПОКЛАДЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Одним із видів заповідальних розпоряджень в державах виділяють заповідальне покладення, відповідно до якого на спадкоємця покладається обов'язок вчинити певні дії як майнового характеру, так і немайнового характеру на досягнення суспільно корисної мети.

Заповідальне покладення в державах визначають по-різному. Зокрема, можемо виділити три підходи: заповідальне покладення є окремим видом заповідального розпорядження (ст. 1240 ЦК України); заповідальне покладення є видом заповідального відказу (ст. 1397 ЦК

Грузії, ст. 1156 ЦК Республіки Туркменістан); заповідальне покладення є окремим видом заповідального розпорядження, проте, у випадках визначених законодавством, можуть застосовуватися норми, які регулюють заповідальний відказ (ч. 2 ст. 1055 ЦК Республіки Білорусія, ч. 2 ст. 1139 ЦК Російської Федерації).

Відповідно до ст. 1397 ЦК Грузії заповідач може доручити спадкоємцю виконання будь-якої дії, спрямованої на досягнення загальнокорисної мети, що може мати як майновий, так і немайновий характер. У випадку, якщо доручена дія стосується майна, застосовуються норми, що регулюють заповідальний відказ. У випадку смерті спадкоємця, якому у заповіті доручалося здійснення будь-якої дії спрямованої на досягнення загальнокорисної мети, виконання цього зобов'язання переходить до інших спадкоємців, які прийняли спадщину. Вимога щодо виконання дії, яка була доручена спадкоємцю може заявлятися в судовому порядку такими особами як: виконавцем заповіту; якщо не має виконавця заповіту, то будь яким спадкоємцем; зацікавленими громадськими чи релігійними організаціями, фондом, органами державної влади чи місцевого самоврядування [1, с. 690].

В Республіці Білорусії питання заповідального покладення регулюються ст. 1055 ЦК Республіки Білорусії. Відповідно до цієї статті заповідач може покласти на одного або декількох спадкоємців за заповітом обов'язок вчинити будь-яку дію майнового або немайнового характеру, спрямовану на здійснення загальнокорисної мети. Такий же обов'язок може бути покладено на виконавця заповіту при виділенні спадкодавцем частини майна для виконання ним покладання. Предметом покладання може бути також утримання тварин, які належали спадкодавцеві, нагляд і догляд за ними. До покладання, предметом якого є дії, які мають майновий характер, відповідно застосовуються правила, які передбачені щодо заповідального відказу. Виконання покладання вправі вимагати в суді зацікавлені особи, а також виконавець заповіту і будь-який із спадкоємців, оскільки в заповіті не передбачено інше [2].

Право заповідача на покладення на спадкоємця обов'язків щодо вчинення певних дій як майнового, так і немайнового характеру передбачене і ЦК України. Відповідно до ст. 1240 ЦК України заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій немайнового характеру, зокрема щодо розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання. Заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети [4].

Вважаємо, що заповідальне покладення є окремим видом заповідального розпорядження та відрізняється від заповідального відказу такими ознаками:

- предметом заповідального покладення є вчинення дій як майнового так і немайнового характеру;
- невизначене коло спадкоємців, на яких може бути покладено обов'язок за заповідальним розпорядженням;
- вчинення дій спадкоємцями за заповідальним покладенням спрямовані на досягнення суспільно корисної мети, зокрема дії спадкоємця щодо виконання заповідального покладення мають бути спрямовані на досягнення позитивного, корисного ефекту та слугувати суспільним інтересам необмеженого кола осіб;
- необмежене коло осіб, які вправі вимагати виконання заповідального розпорядження передбаченого заповідальним покладенням.

Також необхідно звернути увагу і на те, що обов'язок, пов'язаний із вчиненням певних дій, покладено на спадкоємців визначених заповітом, у зв'язку із чим такі обтяження можуть стосуватися лише спадкування за заповітом.

Виконання дій, передбачених заповідальним покладенням, не обмежені в часі законодавцем, крім випадків, якщо заповідач такий строк прямо передбачив у заповідальному покладенні. У зв'язку із цим виникає певна правова невизначеність пов'язана із тим на протязі якого строку спадкоємець зобов'язаний виконати заповідальне покладення та на протязі якого строку заінтересовані особи вправі вимагати виконання такого покладення від спадкоємця. Щодо визначення строку виконання спадкоємцем заповідального покладення, слід погодитися із позицією О. Є. Кухарева, який зазначає, що у тому разі, коли такий строк прямо не встановлений змістом заповіту, він має визначатися з огляду на предмет покладення [3, с. 113]. Щодо строку на протязі якого заінтересовані особи вправі вимагати виконання такого покладення від спадкоємця, то в законодавстві пропонуємо закріпити три роки з моменту прийняття спадщини спадкоємцями за заповідальним покладенням, тобто такий же самий строк, який запропоновано щодо права вимоги відказоодержувачем, пов'язаної із виконанням заповідального відказу.

Також до сьогодні не визначеною залишається правова природа заповідального покладення. В доктрині з цього приводу існує дві протилежні концепції. Такі вчені як Є. О. Рябоконт, К. Б. Ярошенко, В. В. Васильченко притримуються позиції, що заповідальне покладення носить зобов'язальну природу, у зв'язку із чим норми зобов'язального права можуть застосовуватися до відносин, які виникають із заповідального покладення. Інші дослідники, зокрема В. І. Серебровський, В. К. Дроніков, В. А. Белов, О. Є. Кухарев, Б. С. Антімонов та К. А. Граве, заперечують наявність зобов'язання у покладенні.

Вважаємо, що не можна так однозначно стверджувати і визначати правову природу заповідального покладення, оскільки на визначення

правової природи заповідального покладення вплив буде мати його предмет, а саме, які дії має вчинити спадкоємець – майнового чи немайнового характеру. У випадку, якщо на спадкоємця покладається вчинення дій немайнового характеру, то можна стверджувати про відсутність зобов'язання у покладенні. Якщо на спадкоємця покладається вчинення дій майнового характеру, зокрема, які спрямовані на досягнення суспільно корисної мети, то такі відносини будуть зобов'язальними, оскільки виконання його спадкоємцем має право вимагати невизначене коло осіб, що зацікавлені у виконанні такого покладення.

Список використаних джерел:

1. Гражданский кодекс Грузии. Науч. ред. З. К. Бигвава. Перевод с грузинского И. Мериджанашвили, И. Чиковани. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 750 с.
2. Гражданский кодекс Республики Беларусь от 07.12.1998 г. № 218-3 Принят Палатой представителей 28.10.1998 г. URL: <http://xn7sbakgchdukjdc8auvuj.xn--90ais/>(дата звернення: 22.04.2021).
3. Кухарев О.Є. Спадкове право України: навч. посібник. Київ: Алерта, 2013. 328 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 22.04.2021).

УДК 347.131.2/26«654»

Панченко Сніжана Сергіївна,
канд. юрид. наук, в.о. доцента (б.в.з.) кафедри
історії та теорії держави і права,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ДЖЕРЕЛО ЦИВІЛЬНОГО ДОГОВІРНОГО ПРАВА

Інтеграція до європейського політичного, економічного, правового простору є одним із національних пріоритетів України. 16 вересня 2014 р. Україна ратифікувала Угоду про асоціацію з ЄС. Відповідно до зазначеної угоди основною метою асоціації є створення умов для посилення економічних та торговельних відносин, інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС, вироблення спільної політики у сфері торгівлі послугами та електронної торгівлі, узгодження законодавства України із законодавством ЄС.

Різноманітність відносин між суб'єктами інтеграції зумовлює велику кількість груп правових норм, що охоплюють своїм регулювальним впливом основні сфери відносин суб'єктів інтеграції. Однією з таких найважливіших сфер є договірне право.

Договірне право є симбіозом міжнародно-правових та національних правових норм, відповідно до якого право ЄС виходить за межі правових режимів традиційних міжнародних організацій і стає подібним до правових режимів конфедеративних або навіть федеративних утворень. Це пояснюється тим, що договірному праву ЄС одночасно властиві ознаки наднаціонального права та внутрішнього права держав-членів ЄС. На відміну від міжнародного права, це право безпосередньо застосовують політичні керівники і судові органи цих держав.

Акти первинного права ЄС як джерело права ЄС за своєю природою є міжнародно-правовими актами, результатом узгодження волі суверенних європейських держав, зацікавлених у їхньому створенні.

Акти вторинного права ЄС як джерело договірних актів є результатом діяльності самих інститутів співтовариств (а не держав-членів); такі інститути природно обмежені в компетенції загальними умовами та принципами установчих договорів ЄС. Їх можна поділити на такі, що мають обов'язкову силу, – постанови, директиви та рішення, й ті, що не мають обов'язкової сили, – рекомендації та висновки.

Особливо ефективним засобом, який усуває бар'єри в правовому регулюванні договірних відносин, є Директиви ЄС, які мають юридичну природу норм прямої дії. Так, наприклад, якщо в Директиві є посилання на євронорму чи/або на технічний регламент, це автоматично стає підставою для того, щоб вважати цей документ обов'язковим для всіх держав-членів Союзу. Отже, якщо в окремому питанні держава-член Євросоюзу не має єдиного підходу щодо його вирішення, то директива є найефективнішим нормативно-правовим актом, який врегулює це питання. Саме директиви зобов'язують держави імплементувати закріплені в цих директивах принципи в національне законодавство.

У ЄС прийнято понад півсотні директив, які безпосередньо стосуються регулювання в галузі договірних відносин. Однак досі немає узагальнювального нормативного акту, де було б закріплено загальні правові принципи договірних відносин ЄС. Директиви змодельовано фрагментарно, іншими словами, вони упорядковують окремі види договорів (дистанційний продаж, електронна торгівля та ін.), тоді як національні правові системи держав-членів ЄС зосереджені на загальних правових концепціях.

Отже, директиви як джерело договірних актів ЄС є обов'язковими для всіх держав-членів Союзу, кожна держава-член їх може адаптувати до свого внутрішнього законодавства та застосовуватись. Директиви є унікальним правовим механізмом гармонізації законодавства і забезпечують однорідність норм договірних відносин ЄС. Вони як акти законодавства ЄС мають пріоритет над актами національного законодавства. Незважаючи на їхню велику кількість, директиви лише фрагментарно упорядковують окремі види договорів.

Регламенти у сфері договірної права передбачають узгоджені мінімальні вимоги правового регулювання договірних відносин, які підлягають негайному застосуванню всіма суб'єктами господарювання й судовими інстанціями.

Одним з міжнародних договорів у сфері регулювання договірних відносин у державах-членах є Регламент «Рим I», основною метою якого є однорідне колізійне регулювання договірних зобов'язань. Норми Регламенту є підґрунтям для формування однорідної судової практики в цій сфері, їх може тлумачити Суд Європейських співтовариств та застосовувати під час розгляду поданих скарг. Регламент регулює договірні зобов'язання у випадках, коли сторони не здійснили вибір права, а також щодо окремих видів контрактів (споживчі, страхові, оренди, індивідуальні трудові, перевезення). Регламент «Рим I» вказує на можливість сторонам договору обрати для правового регулювання договірних відносин національне право, водночас забороняючи регулювання договірних правовідносин таким «недержавним правом», як *lex mercatoria*. Норми Регламенту можуть застосовувати суб'єкти договірних відносин, які походять з держав – не членів ЄС, за наявності для цього підстав. Такими підставами є найбільш тісний зв'язок елементів контракту із правом певної держави, а також необхідність застосування національними судами імперативних норми права третіх країн.

Отже, регламенти як джерела договірної права ЄС містять не лише матеріальні, а й колізійні норми, які мають однакові правила регулювання «конфлікту законів». Їх застосовують у державах ЄС незалежно від того, чи їх закріплено у внутрішньодержавному праві. Порушення норм регламенту є підставою для застосування санкцій, передбачених у цих регламентах.

Прецедентна практика Суду ЄС є важливим джерелом договірної права, зокрема щодо правового регулювання зовнішньої торгівлі Союзу з державами, які не є його членами. Саме тому низка рішень Суду ЄС щодо регулювання правовідносин мають важливе значення для закріплення наднаціонального характеру європейського права.

Рішення Суду ЄС мають характер судового прецеденту, оскільки є обов'язковими під час винесення рішень судовими органами держав-членів.

Загалом договірне право ЄС – це автономний міжнародний правовий режим, що інтегрований до приватно-правової системи держав-членів ЄС. Воно є новим юридичним феноменом, що має ознаки наднаціонального та водночас внутрішнього права держав-членів ЄС.

Особливістю правового регулювання договірних відносин у межах ЄС є те, що його здійснюють через напрацювання необов'язкових при-

ватних кодифікацій загальних правових принципів і типових законів («м'яке право»).

Сьогодні терміном «м'яке право» позначають неофіційні (позаюрідичні) джерела (форми) права, незалежно від спрямованості норм, які вони закріплюють.

Узагальнюючи позиції сучасні позиції науковців, можна зробити висновок, що поняття «м'яке договірне право» позначає неофіційні (позаюрідичні) джерела, які мають необов'язковий рекомендаційний характер, що здійснюють правове регулювання договірних відносин і містяться у документах міжнародних міжурядових організацій.

У 1982 р. було створено комісію з питань європейського договірного права (*Commission on European Contract Law*), яку очолив відомий професор О. Ландо. Основним її завданням було розроблення «Принципів європейського договірного права», які б охоплювали загальні для різних правових систем держав ЄС норми і принципи, що опосередковують договірні відносини. У результаті роботи Комісії у 1995 р. було опубліковано першу частину «Принципів європейського договірного права». Їх було сприйнято неоднозначно, адже зазначені норми договірного права не передбачали ратифікації або затвердження з боку держав для їх застосування учасниками міжнародного комерційного обороту. Крім того, положення, що містяться в них, мають дуже загальний характер.

Принципи сформульовано у формі статей, які супроводжуються детальним коментарем, що містить приклади, короткі судові справи, порівняльні примітки, які дають уявлення про національні закони і міжнародні положення за темою. Варто зазначити, що ПЄДП стосуються як міжнародних операцій, так і угод, що мають суто внутрішній характер.

Принципи європейського договірного права є моделлю, що мала велике значення для подолання матеріально-правових і термінологічних розбіжностей щодо правового регулювання договірних відносин у різних юрисдикціях ЄС. Регіональний характер принципів дозволив їхнім авторам передбачити фактично унікальні з правового погляду можливості їхнього застосування. Відповідно до ст. 1:101 їх можна застосовувати у випадках, коли:

а) сторони погодились включити їх в договір або вони погодились, що їх договір буде врегульовано цими принципами;

б) сторони погодились, що їх договір буде врегульовано «загальними принципами права», *lex mercatoria* або іншими аналогічними положеннями;

в) сторони не обрали жодної правової системи або законодавства для регулювання свого договору.

Отже, застосування принципів має диспозитивний характер. Принципи європейського договірного права є моделлю, що мала великий

вплив на подолання матеріально-правових і термінологічних розбіжностей у різних юрисдикціях ЄС.

Паралельно з розробленням принципів європейського договірного права ЄС намагався уніфікувати приватне право. Зокрема, 26.05.1989 р. Європейський парламент прийняв Резолюцію «Про діяльність з уніфікації приватного права держав-членів», у якій закликав юридичну академічну спільноту розробити Європейський кодекс приватного права (Європейський цивільний кодекс), про що повторно було зазначено в Резолюції від 06.05.1994 р. «Щодо кодифікації приватного права і Комісії з питань європейського договірного права».

Згодом цю роботу було оформлено в один з найамбітніших проєктів ЄС – Модельні правила європейського приватного права – *DCFR*, який вважають результатом багаторічних досліджень з уніфікації приватного права для спільної системи підходів.

На думку авторів *DCFR* (К. фон Бара, Е. Кліва та П. Варула), *DCFR* має сприяти вивченню і розумінню приватного права у державах-членах ЄС. Метою принципів є продемонструвати схожість національних систем приватного права, які можна розглядати як регіональний прояв загальної європейської спадщини. Призначенням *DCFR* є наочно довести факт існування європейського приватного права. Загалом *DCFR* сприяє уніфікації приватного права у Європі.

Договірному праву присвячено Книгу II Принципів *DCFR* «Договори та інші юридичні акти», яка складається з 9 глав, де розглядаються змішані договори, окремі види договірних умов (примірні умови, спеціально не узгоджені умови), переддоговірні обов'язки, представництво; процедурні аспекти укладання договорів; підстави недійсності тощо. Книга III Принципів *DCFR* «Обов'язки та відповідні права» має 7 глав, у яких визначено підстави та порядок зміни або припинення зобов'язань, порядок виконання зобов'язань, засоби захисту від невиконання, множинність боржників та кредиторів, умови зміни осіб у зобов'язанні, заліку та поєднання боржника та кредитора в одній особі, позовну давність тощо. Книга IV Принципів *DCFR* «Окремі договори та права й обов'язки, що випливають з них» розглядає договори купівлі-продажу, оренди, зберігання, будівельного підряду та підряду на виконання проєктних робіт, а також договори про надання інформаційних та консультативних послуг, медичних послуг, агентські договори, договори доручення, франчайзингу та дистрибуції, договори дарування, займу тощо.

Отже, пріоритетним напрямком правового регулювання приватних відносин за допомогою *DCFR* є договірні правовідносини. Про це свідчить і позиція Європарламенту, яку він висловив у Регламенті *European Parliament Resolution on the Harmonization of Certain Sectors*

of the Private Law of the Member States, O. J. EC 1994 C 205/518, відповідно до якої пріоритетним напрямком розвитку законодавства ЄС є розроблення й прийняття Європейського кодексу приватного права у його преамбулі зазначено, що уніфікацію потрібно здійснити в галузях приватного права, найбільш важливих для розвитку Єдиного ринку, насамперед, таких як контрактне право.

Особливістю правового регулювання договірних відносин в межах ЄС є те, що їх регламентація здійснюється через напрацювання обов'язкових приватних кодифікацій загальних правових принципів і типових законів («м'яке право»), які у поєднанні з актами інститутів ЄС становить систему договірного права ЄС.

Для входження України в правовий простір ЄС, зокрема у сферу договірного права, потрібно докласти чимало зусиль для оновлення масиву нормативно-правових актів у сфері цивільного законодавства, а також договірної та судової практики щодо застосування цього законодавства.

Джерелом цивільного договірного права є право ЄС, яке є важливим складником системи європейського права. Право ЄС характеризують такі ознаки: 1) має свою структуру; 2) регулює суспільні відносини в межах ЄС; 3) обов'язкове для застосування та виконання для держав-членів ЄС, а також фізичних і юридичних осіб, які перебувають під їх юрисдикцією; 4) акти первинного права застосовують без ухвалення спеціальних актів; 5) має вищу юридичну силу, порівняно з національним правом держав-членів; 6) забезпечує досягнення мети та вирішення завдань ЄС; 7) пов'язане з правопорядками держав-членів ЄС та міжнародною правовою системою.

УДК 347.7

Січко Дмитро Сергійович,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КОРПОРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Питання регулювання сфери корпоративних прав та відповідальності за їх порушення все частіше стає центром уваги науковців і практиків. І цей напрям наукових досліджень є цілком закономірним, адже

саме захищеність корпоративних прав є одним з важливих чинників інвестиційного клімату в країні.

Аналіз положень нині чинного законодавства України у частині правового регулювання корпоративної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання корпоративних обов'язків, що кореспондують корпоративним правам учасників свідчить про наявність певних проблем у цій сфері як наукового характеру так і правозастосовного.

В науковій літературі простежується декілька різних підходів стосовно правової природи корпоративної відповідальності:

1) це різновид цивільно-правової відповідальності (у формі відшкодування збитків);

2) це різновид господарської відповідальності;

3) це окремий вид юридичної відповідальності – корпоративна (акціонерна) відповідальність;

4) не є окремим видом юридичної відповідальності і за суб'єктним складом може бути цивільно-правовою або господарсько-правовою.

При цьому, прихильники точки зору про цивільно-правовий характер відповідальності осіб, що здійснюють управління господарським товариством, відносять її до деліктної або договірної, оскільки відносини між членами органу управління та господарським товариством є корпоративними, а корпоративні відносини – зобов'язально-договірними.

На практиці цілком можливою є ситуація, коли учасник корпоративного договору систематично не виконує умов договору, наприклад, не приймає участі у загальних зборах корпорації або голосує на них врозріз із іншими учасниками договору, чим фактично ставить під сумнів успішне досягнення мети корпоративного договору та ефективність його як регулятора відносин щодо спільного управління корпоративними правами. У такому випадку ефективним способом захисту прав учасників договору міг би стати визначений у договорі обов'язок порушника відчужити свою частку у статутному (складеному) капіталі (пакет акцій) на користь інших учасників корпоративного договору за ринковою або попередньо обумовленою у договорі ціною.

Отже, відповідальність за порушення або неналежне виконання умов таких договорів має виключно договірний характер. Звідси випливає доцільність встановлення видів відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за корпоративним договором у тексті самого такого договору на етапі його укладення. Разом із тим, можливість встановлення обов'язку щодо продажу частки як санкції за порушення корпоративного договору викликає певні сумніви. Адже фактично такий обов'язок являє собою обмеження права власності, і, як відомо, ч. 1 ст. 321 Цивільного кодексу України

говорить: «Право власності є непорушним. Ніхто не може бути проти-правно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні».

Вирішити вказану дилему, на наш погляд, можна шляхом реформування інституту корпоративної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання корпоративних обов'язків, що кореспондують корпоративним правам учасників у напрямку виокремлення її в окремий вид юридичної відповідальності. Адже попри те, що корпоративний договір створює різні за своєю природою відносини (як зобов'язальні, так і корпоративні), він має зобов'язальну сутність, тому у разі його порушення можуть застосовуватися заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань.

На підставі викладеного вище, під корпоративною відповідальністю пропонуємо розуміти вид юридичної відповідальності, що полягає у застосуванні санкцій у разі невиконання (неналежного виконання) корпоративних обов'язків, що кореспондують встановленим законодавством, договором та установчими документами товариства корпоративним правам учасників. При цьому, альтернативним механізмом відновлення порушених прав учасників корпоративного договору, на нашу думку, насамперед, має бути виплата компенсації.

УДК 349.2

Тютюнник Вікторія Костянтинівка,
аспірантка кафедри правознавства,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Сєвєродонецьк

РОЛЬ ТРУДОВОГО ПРАВА В РЕГУЛЮВАННІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Внаслідок проведеної в країні реформи законодавства про державну службу істотно змінилася роль трудового права в регулюванні праці державних службовців.

З прийняттям змін до Закону «Про державну службу» (далі – Закон) не тільки значно оновився зміст державно-службового законодавства, а й змінилося його відношення до норм трудового права. Закон про засади державної служби України по суті був «додатком» до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП): на державних службовців розповсюджувались загальні норми трудового законодавства

з особливостями, встановленими цим законом. Тепер же загальними стають норми Закону України «Про державну службу». Норми трудового права застосовуються до регулювання державної служби в частині, що не врегульована Законом України «Про державну службу». Значно розширюється обсяг законодавства про державну службу і відповідно звужується сфера застосування загальних норм трудового права.

Дослідженням питання правового регулювання трудових відносин державних службовців займалися вчені-правники, а саме Л. Величко, К. Гусов, М. Іншин, О. Кисельова, О. Коваленко, А. Лушніков, М. Лушнікова, Л. Таль, Ю. Тулупова, Р. Шабанов, О. Ярошенко тощо.

Окремі аспекти правового регулювання трудових відносин окремих категорій працівників вивчали: В. Гребеневич, О. Єршова, Ю. Івчук, Г. Капліна, Л. Котова, А. Слюсар, Л. Чіканова. Проте, варто зазначити, що в сучасних мовах реформи українського законодавства, трудові відносини на державній службі потребують більшої уваги з боку науковців.

Звертаємо увагу, що дореформений Закон про державну службу України хоча і містив 92 статті, проте ними закріплювалися тільки деякі (хоча і вельми важливі) доповнення та винятки із загальних норм трудового права. Теперішній Закон України «Про державну службу» містить статті, де докладно прописані багато аспектів проходження державної служби, які раніше регулювалися трудовим правом. Так, в цьому законі є ст. 31¹ «Контракт про проходження державної служби з особою, яка призначається на посаду державної служби», яка містить інформацію щодо підстав і наслідків припинення службового контракту, Розділ VI «Оплата праці, заохочення і соціальні гарантії», Розділ VII «Робочий час і час відпочинку державного службовця. Відпустки», Розділ VIII «Дисциплінарна та матеріальна відповідальність державних службовців», а саме Глава 1. «Службова дисципліна». Багато правових норм, що містяться в главах III «Трудовий договір», IV «Робочий час», V «Час відпочинку», X «Трудова дисципліна», Глава XV «Індивідуальні трудові спори» КЗпП, замінені правовими нормами Закону України «Про державну службу». Очевидно, що залучення трудових норм до регулювання державної служби стало набагато менше [1; 2].

Чи означає це, що відбулося повне і остаточне вивільнення державної служби від впливу трудового права? На нашу думку, це не так. Вплив трудового права на регулювання державної служби залишається, але його характер і напрямки змінилися. До реформи трудове право було основним і безпосереднім регулятором праці на державній службі, тепер же воно стає своєрідною донорською галуззю.

Правове регулювання всієї державної служби будується на загальних міжгалузевих принципах правового регулювання праці, заснова-

них на нормах Конституції України і міжнародного права. Ці принципи (свобода праці, заборона примусової праці та дискримінації у сфері праці, захист від безробіття і сприяння в працевлаштуванні, забезпечення права кожного на справедливі умови праці, рівність прав і можливостей тощо) сконцентровані в трудовому законодавстві (ст. 2, 2¹ КЗпП) [2]. Усім державним службовцям повинні забезпечуватися загальні соціально-трудова права: на відпочинок і охорону праці, справедливу і гідну винагороду за працю, професійну підготовку та перепідготовку, просування по роботі (службі), об'єднання для представництва і захисту своїх професійних інтересів, індивідуальні та колективні трудові спори, соціальне забезпечення.

Застосування в системі державної служби загальних засад правового регулювання праці не суперечить сутності державної служби як професійної службової діяльності. Більш того, взаємини між державними службовцями і повинні будуватися виходячи з того, що за своєю природою це відносини по застосуванню праці, здійснюваної громадянами в інтересах держави в колективах державних органів. Закріплені на конституційному та міжнародному рівні загальні соціально-трудова права і свободи людини в сфері праці повинні визнаватися, дотримуватися і захищатися і на державній службі.

Так, на думку М. Іншина «визначення діяльності державних службовців як «служіння державі» не є приводом для формування позиції виключення цієї категорії працівників з кола суб'єктів трудового права і відповідно здійснення правового регулювання діяльності цієї категорії працівників на підставі норм тільки адміністративного права» [3, с. 303]. Інша справа, що в законодавстві про державну службу застосовуються спеціальні правові форми і способи реалізації цих прав і свобод. Наприклад, для реалізації принципу свободи праці в трудовому праві застосовується інститут трудового договору, а на державній службі – службовий контракт.

Найбільш яскраво донорська роль трудового права проявляється при прямому використанні норм трудового законодавства в регулюванні державної служби. На державній службі будуть застосовуватися норми, які регулюють ведення трудових книжок, перерви в роботі, вихідні та неробочі святкові дні, деякі питання режиму робочого часу (надурочні, сумісництво), обчислення тривалості і порядок надання відпусток, виплати заробітної плати (ст. 51, 54–60, 61–63, 66–67, 71–76, 78–79, 83–84, 94, 98, 115–117, 107–108 КЗпП). Охорона праці на державній службі, дисциплінарна відповідальність державних службовців, особливості праці окремих категорій громадян, гарантії службовцям, які входять до складу виборних профспілкових органів, також регулюються відповідними нормами трудового права (глава II, IX, XI,

XII КЗпП) [2]. У цілому, за нашими підрахунками, в регулюванні праці на державній службі будуть продовжувати застосовуватися більше 90 статей КЗпП, що становить приблизно 35% його нормативного матеріалу.

Такої ж позиції підтримуються і Г. Чанишева та Н. Болотіна, які відмічають, що правове регулювання праці державних службовців хоча і здійснюється спеціальними законами, проте питання надання гарантій щодо їх зайнятості, норми робочого часу, часу відпочинку, матеріальної відповідальності, соціальних гарантій, пов'язаних з материнством дають підстави відносити державних службовців до категорії працівників, подібних до найманих (залежна праця з виконанням особливих функцій) [4, с. 15–16].

У новому законодавстві про державну службу широко використовується трудо-правові поняття і конструкції. Багато норм Закону України «Про державну цивільну службу» запозичені з КЗпП. Наприклад, безсумнівну єдність має регулювання трудового договору та службового контракту (поняття, зміст, перелік істотних та інших умов, загальна типологія підстав розірвання). Застосовувані в законодавстві про державну службу поняття і процедури (випробування, конкурс, підвищення кваліфікації, переведення та просування по службі, зміна істотних умов служби, скорочення посад і штатів, відсторонення від посади, заохочення і дисциплінарні стягнення, розгляд індивідуальних службових спорів тощо) давно відомі трудовому праву.

Як бачимо, повного «звільнення» державної служби від впливу принципів і використання норм трудового права не відбулося. Адже «у межах визначених завдань і компетенції кожного державного органу специфіка державної служби як трудової діяльності проявляється у правових і організаційних формах, передбачає матеріальне і моральне заохочення, обов'язкове соціальне страхування штатних працівників – державних службовців, їх соціальний захист» [5, с. 11].

Разом з тим, в світлі сказаного було б неправильним вважати державну службу галуззю виключно адміністративно-правового регулювання. Більш продуктивний інший підхід: у вітчизняній правовій системі позначилася відносно відособлена сфера правового регулювання і формується новий інститут – праці державних (а якщо захоплювати і муніципальний рівень, то і публічних) службовців. Для інституту праці державних службовців вихідною виступає галузь трудового права, що дозволяє вважати відносини на державній службі трудовими. Тому вони мають пріоритетно регулюватися нормами трудового права з урахуванням специфіки даного виду професійної діяльності, встановленої спеціальним законом про державну службу.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
2. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1972 № 322-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
3. Іншин М. І. Державна служба як сфера регулювання трудового права / М. І. Іншин // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 303–308.
4. Чанишева Г. І., Болотіна Н. Окремі теоретичні проблеми сучасного трудового права України (до постановки питання) // Право України. – 1999. – № 9. – С. 13–19.
5. Науково-практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / наук. ред. : акад. А. О. Селіванов, акад. М. І. Іншин. – К. Парлам. Вид-во, 2017. – 512 с.

УДК 349.(347)

Шановалова Ольга Іванівна,
канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та
кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА: ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ДРІБНИХ СІЛЬГОСПВИРОБНИКІВ ШЛЯХОМ ОБ'ЄДНАННЯ

Природні земельні ресурси відповідно Конституції України мають перебувати під особливою охороною держави та потребують ощадливого, ефективного, раціонального використання на користь всім громадянам України як національне багатство.

Проблеми ринку землі недостатньо висвітлюються в медіапросторі та у наукових обговореннях, недостатній законодавчий, науковий та інформаційний супровід реформи, що може привести до чергової історичної катастрофи нашої держави, соціальному вибуху не тільки на селі, але і в містах, оскільки аграрний сектор буде орієнтований на експорт сировини, а не на задоволення харчових потреб населення країни.

Земельна реформа стимулює великих виробників, монополістів, що займаються однобічним експортоорієнтованим агропромисловим виробництвом. Дрібні виробники, фермери, особисті селянські господарства пригнічені, не мають умов саморозвитку, доступу до **фінансових ресурсів** на купівлю землі та розвитку бізнесу. В бюджеті 2021 року відсутнє обіцяне фінансування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, який раніше пропонувався для розвитку таких господарств та вирівнювання шансів.

Як повідомляють у ЗМІ, виконавчий директор Незалежної асоціації банків України (НАБУ) Олена Коробкова відверто визнала, що протягом 2021–2023 року банки не будуть зацікавлені у кредитуванні малих сільгоспвиробників під заставу землі. Відчутного прогресу у цьому питанні в НАБУ очікують лише з 2024 року, після збільшення ліміту на купівлю землі до 10 тис. га та входження на ринок юридичних осіб. Вважаємо, це означає, що тоді планується витіснити дрібних сільгоспвиробників з ринку землі, оскільки без державного захисту їм не утриматися через високі кредитні відсотки та за відсутністю ліквідної заставної бази.

Здійснення земельної реформи може привести до перетворення України не у велику аграрну державу, а в експортера аграрної сировини з низькою додатковою вартістю, що виснажить національні природні ресурси та приведе до жаклих соціальних проблем. Не можна сподіватися повністю на ринкові механізми саморегулювання земельних відносин, в яких перемагає сильніший. Потрібно розумне комплексне поєднання державного регулювання земельними відносинами з ринковими механізмами саморегуляції. Державне втручання в земельні відносини має сприяти охороні земель та збереженню родючості ґрунтів, продовольчій безпеці держави шляхом створення пільгових сприятливих економічних умов для дрібних сільгоспвиробників, фінансового забезпечення розвитку аграрної економіки, земельно-іпотечного кредитування й помірною оподаткування дрібних сільгоспвиробників.

Українські поля дуже зручні для високотехнологічної механізації, застосування сільськогосподарської техніки світового рівня. Сьогодні, так само, як і в радянські часи, поля обробляються як єдині масиви, хоч поділені на земельні частки (паї) та здані в оренду. З кожним орендодавцем орендар укладає окремий договір, але, навіть якщо з окремими орендодавцями договори не укладені, (зокрема, внаслідок смерті орендодавця та неоформлення спадку), то орендар все рівно обробляє ці ділянки та отримує прибутки, часто не сплачуючи орендну плату. Якщо у натурі немає меж ділянок та відсутній доступ, польовий шлях до конкретних ділянок єдиного масиву, то часто права власників земельних ділянок порушуються та орендар диктує свої умови договору. Орендодавці вимушені погоджуватися, бо у разі незгоди вони не в змозі передати свою ділянку, що знаходиться всередині польового масиву, іншому орендарю. Кожний власник земельної ділянки має самостійне право власності або інше речове право на земельну ділянку, навіть якщо ця ділянка є частиною польового масиву, що є не подільним з точки зору механізованого оброблення землі.

Ще сто років тому власники земельних ділянок на Україні об'єднувалися у товариства по спільному обробленню землі та не можна їх плутати з колгоспами, де власники землі перетворювалися у батраків. Історична пам'ять селян про колгоспи викликає побоювання щодо об'єднання, але необхідна просвіта селян, що разом вони сильніше та при цьому не втратять своїх прав. Не треба створювати навіть організацію – юридичну особу. Достатньо укласти договір про спільну діяльність, це може бути просте товариство на підставі ст. 1132–1143 Цивільного кодексу України. Учасники цього товариства зможуть погодити між собою умови договору оренди земельних ділянок та потім просте товариство буде єдиною стороною договору оренди польового масиву, тобто орендар буде укладати договір оренди не з кожним землевласником, а з їх об'єднанням – простим товариством. Просте товариство дрібних землевласників також може отримувати банківські кредити, якщо спільно домовляться про заставу, на поліпшення земель, для відновлення зрошеного землеробства, що потребує більше робочих місць, та на інші потреби.

Висновок. При здійсненні земельної реформи потрібно розумне комплексне поєднання державного регулювання земельними відносинами з ринковими механізмами саморегуляції. Одним із елементів цієї саморегуляції є об'єднання осіб, що мають невеликі земельні ділянки на праві власності або іншому речовому праві, в прості товариства, для того, щоб спільно здійснювати свої права при укладенні договорів оренди землі, кредитних договорів, договорів контрактації тощо. Тому організаційне, інформаційне сприяння створенню таких товариств має стати елементом державного регулювання земельними відносинами.

УДК 341.96

Яновицька Анна Віталіївна,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
Інституту права Львівського державного
університету внутрішніх справ, м. Львів

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ

Історичним передвісником купівлі-продажу став обмін. Але вже серед юристів давнини (Сабінус, Кассинус) виникли суперечки щодо відмінностей між купівлею й обміном, при цьому вважали, що відмін-

ність обміну від купівлі-продажу полягає у відмінності «товару» від «речі», що виконує функцію грошей.

Середньовіччя виділило із середовища громадян особливу категорію купців, які об'єднувались у гільдії (корпорації), у середовищі яких виникали особливі правила торгівлі, які потім почали записувати. Так у Західній Європі сформулювалося особливе приватноправове регулювання торгівлі, у тому числі й міжнародної. Врешті-решт із права корпорацій виникає міжнародне купецьке право (*jus mercatorum*), яке стало стимулом для формування збірників звичаїв. Один із них, найбільш популярний у свій час – Олеронський судовик (*Roles d'Oleron*), збірник звичаїв морського права (*Consulate Del mare*) тощо [1, с. 8].

Як і тепер, договір міжнародної купівлі-продажу – один з широко використовуваних цивільно-правових інструментів. Проте, у науковій літературі для визначення документу, який є підставою виникнення міжнародних торгівельних відносин, зустрічається декілька термінів: «зовнішньоекономічний договір (контракт)», «зовнішньоторгівельна угода», «міжнародний торгівельний договір», «договір міжнародної купівлі-продажу», «міжнародний комерційний контракт». Очевидним є той факт, що термін «зовнішньоекономічний договір (контракт)» є найширшим за обсягом, оскільки включає в себе не лише торгівельні, але й будь-які інші види угод за участю іноземного елемента (наприклад, міжнародні будівельні контракти, кредитні, лізингові договори тощо). Що ж стосується решти термінів, то вони – синоніми і вживаються у тому ж контексті [2, с. 98].

Ефективність ведення міжнародної торгівлі у повній мірі залежить від досконалості і вичерпності її правового регулювання. Джерела правового регулювання міжнародної купівлі-продажу можна розділити на групи: національне законодавство, куди ми відносимо внутрішні державні нормативно-правові акти; міжнародні договори – джерело, що має перевагу перед національним законодавством; торгівельні звичаї.

Серед нормативно-правових актів України, що регулюють питання форми, порядку укладення та виконання зовнішньоторговельних договорів (контрактів), є: кодекси Цивільний та Господарський, Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-15 «Про міжнародне приватне право», Закон України від 16.04.1991 р. № 960 «Про зовнішньоекономічну діяльність» та ін.

Загалом, права та обов'язки сторін за зовнішньоекономічним договором (контрактом) визначаються правом країни, обраної сторонами під час укладення договору (контракту) або внаслідок подальшого погодження. За відсутності такого погодження застосовується право країни, де заснована, має своє місце проживання або основне місце діяльності сторона, яка є продавцем у договорі купівлі-продажу [3, с. 131–139].

Друга група джерел правового регулювання міжнародної купівлі-продажу товарів складається із цілого масиву міжнародних договорів. Це низка документів регіонального (в рамках інтеграційних об'єднань держав) і універсального характеру. Серед регіональних можна виокремити укладену державами-членами Європейського союзу Римську конвенцію 1980 р. про право, що застосовується до договірних зобов'язань. Конвенція містить уніфіковані колізійні норми, що дозволяють вибрати відповідну правову систему для регулювання контрактних зобов'язань сторін, включно з комерційними угодами [4, с. 35].

Найважливішим актом другої групи джерел та універсальним договором у галузі міжнародного торгівельного права є Віденська конвенція ООН 1980 р. про договори міжнародної купівлі-продажу товарів, проєкт якої був розроблений ЮНСІТРАЛ. Конвенція є результатом універсальної уніфікації матеріально-правових норм, що регулюють комерційні угоди. Вона набрала законної сили 1 січня 1988 р., а після розпаду Радянського Союзу учасницею Конвенції у результаті міжнародного правонаступництва стала Україна з 1 лютого 1991 р.

Третю групу джерел правового регулювання відносин, які впливають із договору міжнародної купівлі-продажу складають торгівельні звичаї. Під торгівельними звичаями розуміються сформовані в товарному обороті єдині правила, що включаються конкретні положення з питань, яких вони стосуються. Вони можуть бути частиною національного права (наприклад, норми Віденської конвенції інкорпоровані в українському законодавстві) [5, с. 304] або існувати незалежно від нього (правила ІНКОТЕРМС [6]).

Практика ділового обороту також відображається у вигляді різних типових форм контрактів, проформ, загальних умов тощо, які розробляються як самими учасниками міжнародного обороту, так і їх об'єднаннями чи міжнародними організаціями. Все більшого значення набуває розробка документів, що носять рекомендаційний характер і в силу цього характеризуються більшою гнучкістю і адаптованістю. На відміну від міжнародних конвенцій, застосування яких здійснюється, у першу чергу, на підставі волевиявлення держав, що беруть в них участь, застосування вказаних документів відбувається в результаті їх використання самими учасниками ділового обороту.

Активно застосовувані в торгівельних відносинах між організаціями різних держав, такі джерела в літературі відносять до недержавного регулювання, оскільки вони виходять не від держави, не виражають її волю, але допускаються нею [7, с. 409]. Це сприяє вирішенню меж уніфікації регулювання відносин з міжнародної купівлі-продажу шляхом досягнення єдності в умовах контракту.

Відсутність уніфікованої правової бази або при наявності прогалин в уніфікації виникає проблема вибору між різними зацікавленими у

врегулюванні укладеного контракту правопорядками. Такий вибір часто буває важко здійснити, оскільки у прив'язці можуть не зазначатись єдині, тверді та легко впізнавані критерії, такі, наприклад, як «осілість» у міжнародному праві компаній або «місцезнаходження» у міжнародному речовому праві [8, с. 146].

Завдяки уніфікації створюється єдине регулювання відповідних, зокрема – зовнішньоторгівельних відносин. При цьому, до уваги беруться особливості міжнародних економічних зв'язків, що є суттєвими, однак не завжди враховуються у процесі національного правового регулювання. Більш того, новітні види зовнішньоекономічних контрактів можуть взагалі не регулюватись національним правом, і тоді лише завдяки уніфікації відповідні стосунки можуть набути належного правового регулювання.

Також в процесі уніфікації нерідко вдається належним чином врахувати інтереси таких учасників зовнішньоторгівельного обороту, як продавець та покупець, котрі часто суперечать один одному. Внаслідок цього стає важливим виробити більш вдале регулювання зазначених відносин, порівняно з тим регулюванням, яке існує на тому чи іншому національному рівні [9, с. 72].

Як видно, відносини купівлі-продажу набувають стрімкого розвитку на фоні розвитку суспільних відносин загалом. Міжнародний товарообмін хоч і набув у деякій мірі повсякденний характер, але, необхідність укладення зовнішньоекономічних угод (договорів) зумовлює гостру необхідність чіткого нормативного регулювання відносин, які виникають.

Список використаних джерел:

1. Амджад Санад Тумалла Сауд. Договір купівлі-продажу у міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія», 2003. 20 с.
2. Розенберг М. Г. Международная купля-продажа товаров: комментарий к правому регулированию и практике разрешения споров. М., Статут. 2006. 276 с.
3. Коссак В. М. Застосування Віденської конвенції про міжнародний договір купівлі-продажу в національному законодавстві України. *Український часопис міжнародного права*. 1994. № 1. С. 131–139.
4. Боярська З. І. Міжнародне комерційне право: Навч. посібник. К. : КНЕУ, 2006. 196 с.
5. Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: Теоретичні та прикладні аспекти. К.: МАУП, 2004. 576с.
6. Инкотермс 2020. URL: <https://incoterms2020.com.ua/terms>.
7. Зыкин И. С. Негосударственное регулирование // Международное частное право: современные проблемы: В 2 кн. М. : Наука, Кн. 2. 1993.
8. Кох Х., Магнус У., Винклер фон Моренфельс П. Международное частное право и сравнительное правоведение / Пер. с нем. д-ра юр. наук Ю .М. Юмашева. М. : Международ. отношения, 2003. 480 с.
9. Чубарев В. Л. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. К. : Атіка, 2006. 608 с.

Секція:
ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ
ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ:
ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 340.153«10/14»

Ковальова Світлана Григорівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри історії та теорії держави і права,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

СУД ЗЕМНИЙ ЯК ПРОЄКЦІЯ СТРАШНОГО СУДУ
В УКРАЇНСЬКІЙ СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ПРАВОСВІДОМОСТІ
(XI–XV ст.)

Дослідження правосвідомості на різних етапах буття українського соціуму є важливим завданням історико-правової науки, адже онтологічно право розгортається не лише у правових нормах, а і у правовідносинах та правосвідомості – як суспільній, так і в індивідуальній. Особливий інтерес для науковців становлять історичні періоди, коли еволюційні процеси правової реальності, а відтак і правосвідомості набувають завершеності. В цьому аспекті важливим є звернення до середньовіччя (XI–XV ст.), коли український соціум, чий політичний розвиток відбувався у складі Києворуської та Галицько-Волинської держав, Великого князівства Литовського та Польського королівства, пройшов стадії розвитку феодалізму від раннього до зрілого, а відтак дозрів до прориву у Ранній Модерний час. Метою цієї розвідки є встановлення особливостей сприйняття українською правосвідомістю XI–XV ст. суду та судочинства в контексті їхнього конотаційного зв'язку з уявленнями про Страшний Суд.

Для середньовічної людини релігія була тим простором, в якому тільки і мислилося її буття – і за життя, і після нього. Концепт Страшного Суду посідав важливе місце у християнській доктрині; спасіння душі та потрапляння до раю безпосередньо пов'язувалося з вірою індивіда. На це прямо вказує, наприклад, автор Повісті минулих літ, зображаючи вибір віри для Русі князем Володимиром: християнин-місіонер «... се рекъ показа емоу запоноу, на неи же бѣ написано судище Господне, показываше же емоу одесноюю праведныа, въ веселїи преидушоу в рай, а ошоую грѣшныа идоущих въ мукоу. Вьлодимер же въздхноувъ рече: добро сим одесноюю, горе же сим ошоую. Он же

рече: аще хоцещи одесноюю стати то крестися» [1]. Виразна сцена Страшного Суду міститься в Одкровенні (Апокаліпсисі) Івана Богослова: «І бачив я мертвих малих і великих, що стояли перед Богом. І розгорнулися книги, і розгорнулася інша книга, то книга життя. І суджено мертвих, як написано в книгах, за вчинками їхніми» (Новий Заповіт, Одрк. 20:12, пер. Івана Огієнка). Образ Бога як вищого судді, суворого, справедливого та непідкупного, був одним з найпоширеніших сюжетів ікон та фресок у руських церквах.

У світосприйнятті індивіда того часу правові норми, уявлення та ідеї мали виразне релігійне забарвлення. Тож суд і судочинство закономірно сприймалися як певна проєкція Суду Небесного, який очікує на кожного після його смерті. Релігійні ремінісценції, помітні у правовій психології та правовій ідеології руського/українського населення ще з киеворуських часів, залишалися актуальними і у XIV–XV ст. Уявлення про монарха як Божого помазаника, носія Божественного суверенітету, становили стрижень середньовічної політичної доктрини. Відтак не піддавалося сумніву право великого князя на відправлення судочинства у ролі верховного судді. Рішення та вироки великокнязівського суду і у Києворуській та Галицько-Волинській державах, і у Великому князівстві Литовському вважалися остаточними, такими, що не підлягали оспорюванню та перегляду. Водночас релігійні догмати наголошували на необхідності виявлення милосердя до підданих, турботи про соціально вразливих, зокрема, вдів та сиріт. Відтак у Повчанні Володимира Мономаха дітям знаходимо непрозорі алюзії на Святе Письмо: «Избавите обидима, судите сиротѣ, оправдайте вдовицю» [2]. Тож християнські чесноти вважалися іманентно властивими монарху як наміснику Бога в державі.

Однак християнська доктрина наголошувала на загальній рівності всіх вірян перед Богом. Не становив винятку і великий князь, який, хоча і був помазаником Божим, але, згідно з суспільними уявленнями, мусив дотримуватись релігійних норм і дбати про свою душу так само, як і будь-хто з підданих. Євангеліє вчило, що до смерті та Страшного Суду кожний побожний християнин має бути готовим упродовж всього свого життя: «Тож пильнуйте, бо не знаєте ні дня, ні години, коли прийде Син Людський!» (Матвій 25:13, пер. Івана Огієнка). Для руської суспільної психології усвідомлення неминучості смерті та невідворотності Страшного Суду пов'язувалося із трансцендентною вищою Божою справедливістю, яка рівняє всіх незалежно від соціальної приналежності та майнового становища. Недаремно легендарному Бояну приписаний вислів: «Ни хытру, ни горазду, ни птицю горазду, суда Божія не минути» [3, с. 122–123]. Тож на відміну від Небесного Суду, що відправлявся самим Богом, суд князя протягом IX–XV ст. не був

одноосібним і мав відбуватися за участі радників – представників соціальної верхівки і посполитого населення. Така практика також була відбитком релігійних уявлень про ідеального правителя, вільного від гріху гордині, який навіть у думках не міг поставити себе на один щабель з Богом.

Асоціації з релігійними догмами помітні й у покараннях, що накладалися середньовічними судами. Популярним серед богословів було асоціювання держави з політичним тілом, для якого монарх був головою. Тож для середньовічної правосвідомості логічним і закономірним була страта заколотників або бунтівників четвертуванням: за давнім принципом таліону (сформульованим у Старому Заповіті як «око за око, зуб за зуб»), злочинець, що посягав на цілісність держави, мав розплатитися цілісністю свого тіла. Тортури, яким перед стратою піддавали засуджених на смерть за релігійні злочини, мали нагадувати як самому злочинцю, так і присутнім про пекельні муки, які чекали на грішника.

Варто зауважити, що у правосвідомості руського/українського суспільства у XIV–XV ст. відбувалися процеси взаємного впливу образів земного великокнязівського суду і небесного Страшного Суду: перший, реальний, не лише сприймався як проекція другого, ідеального, а й, у свою чергу, впливав на формування уявлень про небесний суд. Так, наприклад, князь Дмитро Ольгердович Корибут, даруючи у 1386 р. нерухоме майно Лаврашівському монастиреві, застеріг: «...а кто порушит (це надання – С.К.) ...росудится со мною перед Богом» [4, с. 33]. Пан Семен Романович, заповідаючи майно архірею Пустинського монастиря, указав: «хто бы хотел у тое ся уступати ..., тот ся с нами розсудит пред милостивым Богом на страшном суде» [5, с. 11]. Тобто можна стверджувати, що у правовій психології українців пізнього середньовіччя відбувалися процеси взаємного накладання образів земного і небесного судів аж до втрати виразної межі між реальним та ідеальним феноменами. Втім треба наголосити, що для середньовічної людини вони обидва уявлялися як реальні.

Отже, поняття земного суду великого князя та небесного Страшного Суду у правовій свідомості середньовічного українця тісно переплітались і зазнавали взаємного впливу.

Список використаних джерел:

1. Полное собрание русских летописей. Т. 2. Ипатьевская летопись. СПб.: Типография М. А. Александрова, 1908. 938 стб., 87 с. URL: <http://izbornyk.org.ua/ipatlet/ipat05.htm> (станом на 18.04.2021)
2. Поученье Володимира Мономаха. За Лаврентієвським літописом 1377 року. URL: <http://izbornyk.org.ua/pvlyar/yar09.htm> (станом на 18.04.2021)

3. Слово о полку Игоревім. У кн.: *Перетц В. Слово о полку Игоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар.* Київ: З друкарні ВУАН, 1926. IX, 351, [4] с.

4. Розов В. Українські грамоти. Том 1: 14 і перша пол. 15 ст. К. : З друкарні ВУАН, 1928. 267 с.

5. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском военном, Подольском и Вольнском генерал-губернаторе. Ч. 1. Акты о церковно-религиозных отношениях в Юго-Запднои Руси. Т. 6. К. : Типография Г. Т. Корчак-Новицкого, 1883. 938 с.

УДК 355.48+316.485.26]:316.776](470:477.61/.62)

Лісна Іванна Стефанівна,

канд. юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри історії та теорії держави і права,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ГІБРИДНА ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Досліджувати тему війни на Сході України потрібно з 2000-х рр., коли на території України розпочато масштабну інформаційну політику Російської Федерації з антиукраїнської та антизахідної пропаганди і активної агітації доктрини «Русского мира» щодо возз'єднання нібито найбільш розділеного народу у світі – «русских». Ідейним підґрунтям доктрини слугує реваншизм Російської Федерації за розпад Радянського Союзу, який полягає в реставрації Росії у кордонах СРСР до 1991 р. та відновленні колишньої «зони впливу в межах радянського табору» країн Азії та Європи. Згідно з доктриною «Русского мира», «русскими» вважаються три категорії населення світу: 1) етнічні росіяни, незалежно від того, де вони проживають; 2) російськомовне населення, незалежно від національності; 3) співвітчизники, які коли-небудь проживали на території Російської імперії, СРСР та інших державних утворень, а також їх нащадки.

З початку супротиву України військовій агресії Російської Федерації на території Донецької і Луганської областей та окупації і анексії Криму, інформаційна політика Російської Федерації переорієнтувалась у тотальну військову дезінформаційну агресію, спрямовану на те, аби демонізувати в очах російського та світового суспільства уряд України. Сценарій «повернення Криму до складу Росії», безсумнівно, був спланований і ретельно підготовлений владою РФ заздалегідь. Масштаб цієї підготовки сьогодні очевидний. Ще до вторгнення в Крим

російськими спецслужбами були завербовані генерали і офіцери української армії, керівники і співробітники силових відомств, ключовий момент відмовилися від присяги й перейшли на бік РФ. Активно підтримали дії Росії, фінансуючи з Москви, місцеві політики-сепаратисти та ЗМІ. Проявив лояльність і кримський бізнес, який отримував вигідні кредити від російських банків на неринкових умовах. Крім того, робилися довготривалі зусилля з ослаблення української економіки та її політичної системи в цілому. Приєднання Криму до Росії активно уживане державною пропагандою, дозволило В. Путіну різко зміцнити власну легітимність. Рейтинг його популярності досяг рекордної позначки.

Однак Кримом справа не обмежилася, і незабаром на території районів Донецької та Луганської областей України почалася повноцінна війна. Збройним силам України протистоять сепаратисти, що вимагають виходу підконтрольних їм територій зі приєднання до РФ слідом за Кримом. Активну політичну, економічну, кадрову, а також пряму військову підтримку сепаратистим надає російська влада.

XXI століття розпочалося українсько-російською війною. Згодом правовики й історики сперечатимуться, коли ж власне почалася ця війна, яку дехто вже поспішив охрестити третьою світовою. Як і в кожній таємній війни, у неї нема конкретної дати початку і, мабуть, так само не буде точної дати закінчення. У 2015р, Верховна Рада у своїй оцінці назвала цією датою 20 лютого 2014 року (дату розстрілів на Майдані) Але інформаційна війна тривала вже давно. Мабуть, вона не припинялась від початку українсько-російських стосунків, тобто ніколи. Війна ж у класичному розумінні, тобто коли в ній почали брати участь озброєні групи людей, почалася трохи пізніше. Російська Федерація свій намір вести війну оголосила 1 березня 2014 року, коли так звана Рада Російської федерації дала згоду на використання військ поза межами країни. Ще, за кілька днів до нього, ці війська почали діяти на іноземній території. Російський спецназ захопив Верховної Ради АР Крим. Так просто і буденно почалося те що забрало вже тисячі людських життів. Сховатися від війни неможливо. Вона переслідує нас навіть у зоні комфорту.

Російська збройна агресія на Сході України – збройний конфлікт частини території Донецької і Луганської областей України, з одного боку, організованими та керованими з Російської Федерації незаконними збройними формуваннями Донецької і Луганської «народних республік», визнаних терористичними організаціями, за підтримки регулярних військових частин РФ та, з другого боку – українськими захисниками із залученням Збройних сил України. Конфронтація насильства в регіоні розпочалася в середині квітня 2014 року, коли озброєні групи проросійських активістів почали захоплення адмінбу-

дівель та відділків міліції у містах Донбасу (зокрема, у Слов'янськ, Артемівську та Краматорську).

Масові захоплення адмінбудівель у Донецькій області були спровоковані силами розвідувально-диверсійних підрозділів збройних сил Російської Федерації, коли російські диверсанти, застосовуючи зброю зайняли у Слов'янську та Красному Лимані Донецької області ряд державних установ і три будинки силових структур. Вони також роздали зброю і допомагали сепаратистам у розхитування ситуації. Російська влада неодноразово заявляла про своє несприйняття Антитерористичної операції і вимагала її припинення та початку переговорів з бойовиками. Незважаючи на численні докази присутності російських військ на території України, офіційно Росія не визнає факту вторгнення в Україну, відтак з українського боку війна розглядається як неоголошена. Ряд українських політиків називає війну на Сході України «гібридною війною» Росії проти України.

УДК 94:329.73](477.82)«1943/1944»

Михайлів Тарас Євгенович,
аспірант кафедри історії та теорії держави і права,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ФОРМУВАННЯ У 1943–1944 рр. НА ВОЛИНІ ОУН-МЕЛЬНИКА

У ХХ ст. починається новий етап руху за самостійність. Створюються партії, організації, що починають відкриту боротьбу. Початок ХХ ст. знаменувався епохою великих перемін: падіння Російської імперії, Перша світова війна, Соціалістична революція в Росії. Ці події посилили боротьбу українців. Громадянська війна на теренах колишньої Російської імперії затвердила владу більшовиків, в тому числі і на Україні. Та поразка Української національної революції не зупинила відданих своїй державі патріотів. Боротьбу продовжили люди, які були готові віддати життя за свою країну і засвій народ. Це була Організація Українських Націоналістів (ОУН) та створена згодом нею Українська Повстанська Армія (УПА).

Формування Організації Українських Націоналістів (ОУН) її збройних формувань під проводом полковника А. Мельника відноситься до розряду малодосліджених тем. Сучасній історіографії бракує досліджень, які б неупереджено й об'єктивно висвітлювали цю героїч-

ну та маловідому сторінку історії національно-визвольної боротьби. Досі сучасні дослідники не можуть прийти до однієї думки: чи то українські націоналісти – народні герої, чи німецькі колабораціоністи.

Поразка німецьких військ наприкінці 1942 року під Сталінградом, антиукраїнська політика та посилення репресій з боку німецької окупаційної влади, особливо на території Райхкомісаріату «Україна», були основними причинами посилення руху опору на теренах України, який все чіткіше починає набувати форм партизанської боротьби. Проте, цей рух не мав єдності, тому ми дійшли висновку щодо необхідності подальшого розгляду проблеми українською і світовою спільнотою.

На території західної України перший військовий рух цього періоду був очолюваний за згодою уряду Української Народної Республіки в «екзилі» Тарасом Бульбою-Боровцем (1908-1981) – колишнім старшиною Армії Української Народної Республіки та в'язнем польського концтабору Берези Картузької, який у липні 1940 року перебрався на Полісся і почав формувати військові загони для боротьби з радянською адміністрацією. Головною базою Т. Бульби-Боровця («Байди») стає містечко Олевськ, що на Житомирщині. Бойове хрещення «Української Повстанської Армії – Поліської Січі» відбулося поблизу Костополя з початком нападу Німеччини на СРСР, 93–97) Вже у квітні 1943 року збройні відділи Т. Бульби-Боровця «нараховували приблизно 4 тисячі осіб. Влітку 1942 року на Крем'яччині з'явився Фронт Української Революції(ФУР). Очоловав ФУР Тиміш Басюк (Яворенко) – колишній радянський офіцер, пізніше – командир сотні УПА. Відділ Яворенка був нечисленний і нараховував у своєму складі від 200 до 600 осіб. Серед керівників Фронту Української Революції були помітні впливи колишнього гетьмана України П. Скоропадського.

Розкол в Організації Українських Націоналістів, що стався 1940 року, спричинив появу ще двох збройних формацій: одна з них будувалась під проводом мельниківського крила (ОУН-Мельника), а інша – бандерівського (ОУН-Бандери). Створення і діяльність цих двох формацій відбувалась протягом 1942–1943 років паралельно на Волині, але поступово більшої сили і впливу серед всіх вищезазначених військових формацій набуває рух ОУН-Бандери, зусиллями якого постала Українська Повстанська Армія. Маючи визначні здібності, він створив дієздатну, багато чисельну військову силу, котра потужно протистояла Німецьким і Радянським каральним військам.

Влітку 1942 року на Волинь та Полісся мельниківці надсилають в «ліс» значну частину своїх військових кадрів з метою надання допомоги українському населенню цієї місцевості у створенні відділів самооборони від німців, радянських партизанів та польських відділів Армії

Крайової (АК). групи: поручника Блакитного у південній Крем'яничині, поручника Білого («Арійця») на Володимирщині та сотника Волинця на Рівненщині. Саме ці військові групи в недалекому майбутньому стануть основою збройних формувань ОУН-Мельника на Волині, до їх остаточного роззброєння влітку 1943 року більш сильними відділами ОУН-Бандери.

«Невеликі ці частини мали добру обсаду й задовільний вигляд, – згадував уже своїх спогадах безпосередній учасник партизанського руху і з 1943 року постійний представник полковника А. Мельника у штабі Т. Бульби-Боровця сотник О. Штуль-Жданович. – Вони могли зводити бої з німцями, могли бути невловимими месниками. Могли шахувати німців, охороняти населення, не втягуючи в кров всього загалу...».

Отже, керівництво ОУН-Мельника в роки Другої світової війни всілякими засобами намагалось створити власні військові формування. І це, на нашу думку, майже сталось, але відсутність єдності та розбрат українського націоналістичного руху опору призвели до ворожнечі і поглинання військових формувань ОУН-Мельника сильнішими загонами ОУН-Бандери та переходу мельниківців до співпраці з німцями на останньому етапі Другої світової війни. Іншої зовнішньої сили, яка допомогла б українському народові відновити власну державність, націоналісти на той час не бачили. При цьому керівництву Організації українських націоналістів (ОУН) були притаманні незалежна ініціативна діяльність, намагання впливати на німецьку політику щодо України. Загальна ініціатива у військовому русі опору в Україні з середини 1943 року остаточно перейшла до Української Повстанської Армії під проводом ОУН (б).

УДК 347.63

Озерський Ігор Володимирович,
д-р юрид. наук, професор, академік МКА,
професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОПОНОВАНІ ВИПАДКИ ЗАЯВЛЕННЯ КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАЛУЧЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ПСИХОЛОГА ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Під час здійснення досудового розслідування спеціаліста-психолога можна залучати, як для участі в інформаційно-пошукових, інформа-

ційно-комунікативних, так і в комунікативних слідчих (процесуальних) та розшукових діях, наприклад, огляді місця події, впізнанні осіб та предметів, слідчого експерименту, обшуці, проведення експертизи, допиту, очної ставки тощо. Варто зазначити, що участь юридичного психолога у слідчо-судових діях в межах кримінального судочинства відображається такими процесуальними документами як: «Письмове пояснення спеціаліста», «Письмове пояснення спеціаліста-консультанта», «Висновок спеціаліста» та «Висновок експерта». Отож, наведемо випадки реалізації права особи на залучення до справи юридичного психолога, що полягає у заявленні відповідного клопотання в межах кримінального провадження. Виходячи з положень чинного КПК України такими випадками є:

- застосування до неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого певного запобіжного (ч. 1 ст. 492 КПК України);

- передача неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – під нагляд адміністрації установи, коли необхідно зібрати відомості про особу батьків, опікунів або піклувальників, їхні стосунки з неповнолітнім та впевнитися у тому, що вони можуть належно здійснювати нагляд (ч. 4 ст. 493 КПК України);

- вирішення суддею питання про тимчасове видалення неповнолітнього обвинуваченого із зали судового засідання на час дослідження обставин, що можуть негативно вплинути на останнього (ч. 1 ст. 495 КПК України);

- висловленням в суді представникам служби у справах дітей та поліцейськими ювенальної превенції позиції щодо найбільш доцільних заходів перевиховання неповнолітнього обвинуваченого (ч. 2 ст. 496 КПК України);

- звернення прокурора до суду про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру під час досудового розслідування кримінального проступку вчиненого вперше неповнолітнім чи скоєння останнім злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості без застосування кримінального покарання (ч. 1 ст. 497 КПК України);

- постановлення ухвали в кримінальному провадженні щодо застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (п. 3 ч. 1 ст. 501 КПК України) та переконаності у доцільності та ефективності таких заходів на яких ґрунтувалося клопотання прокурора в порядку ч. 1 ст. 497 КПК України;

- наявність/відсутність моральних страждань внаслідок «незаконних дій, або бездіяльності інших осіб»; причинний зв'язок між ситуа-

цією спричинення шкоди та стражданнями; встановлення, в чому саме полягають моральні страждання в юридично визначених обставинах; інтенсивність, глибина та тривалість страждань;

- вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого затримання психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації (ч. 2 ст. 486 КПК України);

- з'ясування соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, які необхідно врахувати при призначенні покарання і обранні заходу виховного характеру (ч. 2 ст. 486 КПК України);

- встановлення статевої зрілості (психологічної) потерпілої(го) особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України та низки інших статеви злочинів;

- з'ясування наявності обставин, які викликають сумнів у неупередженості судді чи інших учасників процесу (заявлення на цій підставі відводів);

- дослідження звички підозрюваного, обвинуваченого (ч. 1 ст. 95 КПК України) та їх причинно-наслідковий зв'язок із скоєним кримінальним правопорушенням (ч. 3 ст. 88 КПК України);

- з'ясування наявності обставин для (не) визнання допустимим доказом показання з чужих слів;

- з'ясування (не) можливості застосування неповнолітнім підозрюваному (обвинуваченому) запобіжного заходу (ч. 1 ст. 492 та ч. 4 ст. 493 КПК України);

- з'ясування наявності обставин про тимчасове видалення неповнолітнього обвинуваченого із зали судового засідання на час дослідження обставин, що можуть негативно вплинути на останнього (ч. 1 ст. 495 КПК України);

- висловленням в суді позиції з приводу найбільш доцільних заходів стосовно перевиховання неповнолітнього обвинуваченого (ч. 2 ст. 496 КПК України);

- з'ясування наявності обставин про доцільність та ефективність застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру (п. 3 ч. 1 ст. 501 КПК України);

- допиті малолітньої або неповнолітньої особи (ч. 1 ст. 226, ст. 490 та ч. 1 ст. 354 та ч. 1 ст. 491 КПК України);

- дослідженні обставин провокації хабара з боку хабародавця;

- з'ясування наявності обставин застосування засобів психологічного впливу на учасників процесу (п. 4 ч. 1 ст. 7, ч. 1, 2 ст. 11 та п. 2 ч. 1 ст. 87 КПК України, ст. 373 КК України);

– проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ч. 1 ст. 227 КПК України); право ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі (ч. 2 ст. 227 КПК України), а також право під час судового розгляду протестувати проти запитань та ставити запитання (ч. 3 ст. 354 КПК України);

– дослідження умов життя та виховання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого (ст. 487 КПК України): обстановку (психологічну атмосферу) в сім'ї; його виховання (п. 1 ч. 1 ст. 487 КПК України); взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми (п. 1 ч. 1 ст. 487 КПК України); ставлення батьків до виховання неповнолітнього (п. 1 ч. 1 ст. 487 КПК України); форми контролю за поведінкою неповнолітнього (п. 1 ч. 1 ст. 487 КПК України); моральні умови сім'ї (п. 1 ч. 1 ст. 487 КПК України); обстановку (психологічну атмосферу) в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається чи працює неповнолітній (п. 2 ч. 1 ст. 487 КПК України); ставлення неповнолітнього до навчання чи роботи (п. 2 ч. 1 ст. 487 КПК України); взаємини з вихователем, учителем, однолітками (п. 2 ч. 1 ст. 487 КПК України); характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до неповнолітнього (п. 2 ч. 1 ст. 487 КПК України); зв'язки і поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою (п. 3 ч. 1 ст. 487 КПК України);

– пред'явлення для впізнання (ч. 8 ст. 228 КПК України) у випадку коли як зазначено в ч. 9 ст. 228 КПК України для впізнання можуть бути пред'явлені голос або хода особи яку впізнають;

– пред'явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК України) для психореабілітаційної роботи з особами (очевидцями та потерпілими, родичами та ін.);

– дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. ст. 266, 359, ч. 3 ст. 266 КПК України та ч. 1 ст. 66 КПК України), наприклад: при перегляді відеозапису огляду місця події зорієнтувати суддю, прокурора чи слідчого в особливих характеристиках підозрюваного, чи навіть виявити його за психологічними ознаками (особливостями поведінки, звичками), відтворити психологічний портрет правопорушника; при прослуховуванні аудіо запису розмови (телефонної, з диктофона, чи іншого пристрою), визначити психологічну характеристику підозрюваного, його звички, особливі мовні прикмети, національність тощо, а відтак зорієнтувати суддю, прокурора чи слідчого в напрямку раціонального підходу до встановлення особи причетної до кримінального правопорушення;

– дослідження чи ознайомленні з різного роду документами (ст. 358 КПК України), з яких призначалась почеркознавча експертиза

(ч. 2 ст. 358 КПК України) у випадку заявлення клопотання про наявність сумніву в достовірності такого документу (наприклад, чи складений документ в стані сильного душевного хвилювання?, чи складений документ під впливом зовнішніх чинників, погроз, шантажу? тощо);

– дослідження підстав вважати, що на суд присяжних у цілому чи його членів зокрема, був здійснений незаконний вплив через спілкування (психологічний вплив, гіпноз, НЛП тощо) з метою маніпулювання їх рішенням з конкретного провадження (ст. 389 КПК України);

– дослідження психологічних обставин, що могли призвести до самогубства;

– дослідження обставин щодо поміщення неповнолітнього підозрюваного до камери з повнолітніми особами, що спричинило порушення психологічної рівноваги за віком;

– дослідження підстав «нелюдського» поведіння з особою, що спричинило сильні душевні страждання, викликало відчуття страху, неповноцінності, здатних принизити та зганьбити;

– дослідження психологічних підвалин, що свідчать про наявність домагання дитини для сексуальних цілей (ст. 156-1 КК України).

УДК 340.1

Ткач Юрій Дмитрович,
канд. юрид. наук, старший викладач кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ИННОВАЦИОННОЕ ПОНИМАНИЕ МЕХАНИЗМА И ТРЕХ УРОВНЕЙ РЕАЛИЗАЦИИ КОНКУРЕНТНОГО ПРАВОВОГО СТАТУСА РАЗЛИЧНЫХ СОЦИОСУБЪЕКТОВ

Разработанное и последовательно развиваемое А. А. Кириченко, А. С. Тунтулой и Ю. А. Ланцедовой инновационное понимание механизма и уровней реализации их конкурентного правового статуса [1, с. 17–18; 2, с. 79–81; 4, с. 108–109] представлено указанными авторами в виде соответствующей статьи перспективного Конституционного кодекса Украины, а равно любого иного государства мира, в такой редакции:

У. «Пределы правомерности и трехуровневый механизм реализации конкурентного правового статуса различных социосубъектов»:

«Пределы правомерности реализации правового статуса определенного социосубъекта заканчивается там, где в то же время и месте начинается нарушение любой базисной категории правового статуса другого социосубъекта, когда правотворческие органы обязаны избегать и искоренять конкуренцию правовых статусов различных социосубъектов (такого, который не может быть реализован каждой из сторон в одно и то же время и в одном и том же месте), а там, где это невозможно, допускать в виде исключения кратковременную конкуренцию их правовых статусов, применяя во всех иных случаях следующие три уровня механизма реализации конкурентных правовых статусов различных социосубъектов:

а) **на первом из уровней** следует попытаться реализацию конкурентных правовых статусов различных социосубъектов развести по времени или по месту [1, с. 17–18; 2, с. 79; 4, с. 108];

б) в случае невозможности достичь указанные цели переходят **ко второму уровню реализации конкурентного правового статуса различных социосубъектов**, согласно которому право преимущественной реализации такого статуса приобретает тот социосубъект, который имеет высший уровень мотивации к этому, исходя из общечеловеческих ценностей и принципа справедливости, а одновременная реализация правового статуса вторым социосубъектом уже приобретает в такой ситуации признаки соответствующего правонарушения [1, с. 18; 2, с. 79; 4, с. 108];

в) **третий уровень реализации конкурентного правового статуса различных социосубъектов** применяется в случае невозможности применения первого из указанных уровней и при наличии примерно одинакового уровня такой мотивации у каждого из социосубъектов с конкурентным правовым статусом, когда право преимущественной реализации правового статуса приобретает тот социосубъект, который первым заявил о намерении реализовать и/либо уже приступил к реализации своего правового статуса [2, с. 79–80; 4, с. 108];

А если данная ситуация с этими же социосубъектами повторится, то преимущественное право реализации, исходя из принципа справедливости, приобретает уже второй социосубъект, независимо от того, кто из них в этот раз первым заявил или уже приступил к реализации своего правового статуса» [1, с. 18; 2, с. 80–81; 4, с. 108].

Предложенный вариант механизма реализации конкурентного правового статуса позволяет решать любые спорные антиделиктные ситуации, наиболее актуальным из которых являются попытки отдельных физических лиц продемонстрировать свою политическую или иную позицию на центральных улицах и/либо в иных общественных местах

и/или вблизи административных зданий органов высшей государственной власти в соответствии с требованиями ст. 39 Конституции Украины, согласно которым граждане имеют право собираться мирно, без оружия, проводить собрания, митинги, походы и демонстрации, о проведении которых заблаговременно уведомляются органы исполнительной власти или органы местного самоуправления, а ограничения относительно реализации этого права может устанавливаться судом в соответствии с законом и только в интересах национальной безопасности и общественного порядка – с целью предотвращения беспорядков или криминальных правонарушений, для охраны здоровья населения или защиты прав и свобод иных людей» [1, с. 18; 2, с. 81; 3; 4, с. 108].

Список использованных источников:

1. Кириченко О. А., Ланцедова Ю. О., Тунтула О. С. Інновації юриспруденції і законодавства в фармацевтичній діяльності : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O. O., 2020. 97 с.
2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O. O., 2021. 108 с.
3. Конституція України : закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом України від 7 лют. 2019 р. № 2680-VIII. Zakon.rada.gov.ua : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
4. Ткач Ю. Д., Куцакова А. А. Основы инновационного понимания сущности, функций, системы и порядка формирования антиделиктных органов: часть третья. *The Journal of Eastern European Law. Журнал східноєвропейського права*. Междунар. наук.-метрич. бази : Index Copernicus International, HeinOnline. 2021. № 85. С. 105-118.

Секція: ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

УДК 34.01:34.07

Абдуллаєв Вагіф Ахмед огли,
аспірант кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

АЗЕРБАЙДЖАНСЬКА МОДЕЛЬ СЛУЖБИ ASAN ЯК ВЗІРЕЦЬ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Питання протидії корупції є надзвичайно важливим для будь-якої країни світу. Адже корупція «роз’їдає» державу із середини, дестабілізує економіку та знижуючи, а подекуди і унеможливаючи притік інвестицій та міжнародну економічну співпрацю та нівелює довіру світового співтовариства до країни.

Ще донедавна Азербайджан відносився до країн із високим рівнем корупції. Проте відповідно до доповіді групи GRECO, досягнення Азербайджану в сфері подолання корупції вивело його на перше місце серед країн бувшого СНГ та сьоме місце серед країн-членів Ради Європи. Такі успіхи країни зумовлені тим, що Азербайджан на 61 % виконав рекомендації в сфері боротьби із корупцією, у тому числі і щодо подолання корупції серед членів парламенту, суддів та прокурорів, прозорості державного управління, розширення сфери надання електронних послуг. Особливу увагу в доповіді було присвячено запровадженню моделі служби ASAN, яка виключає будь-які прояви корупції в сфері надання публічних послуг і яка вважається кращою на міжнародному рівні [1].

Сфера надання публічних послуг завжди була пов’язана із корупційними ризиками. Підприємці та господарники для того, щоб отримати певний дозвіл, сертифікат, ліцензію тощо, змушені були «давати на лапу» відповідним чиновникам, бо без цього через зайву бюрократизацію процедури їх отримання слід було витратити масу часу та нервів. Власне для запобігання такої практики в Азербайджані в 2012 році Указом Президента Азербайджанської республіки було створено службу ASAN (від англ. Azerbaijan Service and Assessment Network) – Державне агентство з надання послуг громадянам і соціальних інновацій при Президентові Азербайджанської республіки [2]. Цей центральний орган виконавчої влади координує діяльність співробітників державних органів, що уповноважені на надавати публічні послуги, інтегрує

інформаційні бази даних державних органів та установ та забезпечує та організовує процес надання електронних послуг населенню.

До послуг, що надаються Службою ASAN, належать такі:

– реєстрація актів цивільного стану (народження, смерть, укладення шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення, установлення батьківства, зміна прізвища/імені/по-батькові, видача свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану);

– нотаріальні послуги;

– видача й заміна посвідчень особи;

– видача й заміна паспортів;

– заміна водійських прав;

– видача довідок про несудимість;

– реєстрація проведених операцій із нерухомим майном;

– видача виписок, технічних паспортів про первинну й повторну державну реєстрацію права власності на квартиру;

– видача довідок із державного реєстру про оцінку нерухомого майна, державну реєстрацію та обмеження (обтяження) майнових прав на нього;

– видача виписок, технічних паспортів про повторну державну реєстрацію права власності на індивідуальні житлові будинки;

– реєстрація комерційних організацій і платників податків;

– видача архівних довідок фізичним і юридичним особам;

– прийом митних декларацій, документів для митного оформлення;

– видача іноземцям та особам без громадянства дозволів на тимчасове й постійне проживання на території Азербайджанської Республіки, у тому числі дозволів на здійснення оплачуваної трудової діяльності;

– видача довідок згідно з інформацією земельного кадастру;

– нарахування трудових пенсій;

– консультування щодо спектру послуг, які надаються державними органами;

– взяття на військовий облік і зняття з військового обліку призовників і військовозобов'язаних громадян у випадках прописки або виписки з місця проживання;

– прийом документів для видачі Міністерством юстиції Азербайджанської Республіки апостиля документів, передбачених для використання за кордоном [4].

Послуги в публічній сфері служба ASAN надає в форматі прямої послуги на місці, самообслуговування, допомоги «Call-центру» та виїзної послуги. Як бачимо, служба ASAN враховує інтереси всіх верств суспільства – для більш «продвинутих» в цифрових технологіях громадян є можливість користуватися всіма державними службами через створення власного «електронного кабінету» та можливості створення електронного підпису та оплати послуг за допомогою

Інтернет-банкінгу, для більш консервативних верств залишається традиційне обслуговування на місці та за допомогою «Call-центрів». Крім того, для іммобільних осіб є можливість отримати публічні послуги за місцем проживання. Головне, що вже немає потреби відвідувати декілька установ та організацій, все зібрано в одному місці через створення єдиної державної бази даних, а, отже, відпали ризики необхідності «підмашувати» недобросовісних чиновників. Особливого значення набуває можливість дистанційного отримання публічних послуг в час всесвітньої пандемії коронавірусної інфекції COVID-19.

Отже, досвід Азербайджану переконливо свідчить про те, що надання публічних послуг в електронному форматі є не лише дієвим механізмом подолання корупції в публічній сфері, але й дає змогу знизити бюджетне навантаження через скорочення бюрократичного апарату та мінімізувати бюрократичні перепони для вільного розвитку економіки та залучення світових інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Азербайджан стал первым среди стран СНГ в борьбе с коррупцией. URL: <https://az.sputniknews.ru/azerbaijan/20200608/424124551/azerbaijan-korrupcija-sng.html>
2. Об обеспечении деятельности Государственного агентства по услугам гражданам и социальным инновациям при Президенте Азербайджанской Республики. Указ Президента Азербайджанской Республики от 05.09.2012 № 706. URL: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=54390.
3. В Азербайджане запущен портал «ASAN Viza». *Trend: news agency*. URL: <http://www.trend.az/azerbaijan/politics/2698762.html>.
4. «Asan Imza» стала одной из важных составляющих прошедшей в Баку конференции High Security Printing Europe 2017. *Официальный интернет-сайт «Asan Imza»*. URL: http://asanimza.az/asan-imza-has-become-one-of-the-most-important-components-of-the-high-security-printing-europe-2017-conference-which-took-place-in-baku_ru/.

УДК 342.723

Андрєєв Андрій Антонович,
магістрант спеціальності 081 «Право» юридичного факультету,
Котова Любов В'ячеславівна,
канд. юрид. наук, доцент кафедри правознавства
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля, м. Северодонецьк

ПРАВО ОСОБИ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Право на освіту – це одне із основоположних прав, яке забезпечується та охороняється державою. Воно є одним із базових прав, що належить особі у сучасному цивілізованому суспільстві. Освічена лю-

дина – це той фундамент на якому будується не лише окрема країна, на ньому стоїть увесь світ. Бути освіченим – значить бути сучасним та готовим до викликів, що постають перед людиною на протязі усього життя. Знання – це і є те джерело, яке надихає на відкриття та прогрес як окремого соціуму, так і всієї нашої планети.

Актуальність вибраної теми полягає у тому, що освіта та знання є особливо важливими категоріями. Вони взаємопов'язані між собою, тому що знання залежить від рівня освіти, а розвиток освіти залежить від рівня знань. Саме тому, право на освіту є одним із основоположних прав людини та за своєю важливістю стоїть на одному щаблі із такими правами як право на охорону здоров'я, право на шлюб та право недоторканності житла.

Дослідженнями проблематики права особи на освіту у контексті дії міжнародних договорів України, згоду на дію яких надала Верховна Рада України займалися такі вчені, як О. Байталюк, Є. Красняков, Н. Василенко, У. Парпан та інші.

Ратифікувавши Конвенцію та Протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Україна взяла на себе обов'язок забезпечувати право на освіту, поважаючи права батьків забезпечувати освіту і навчання відповідно до релігійних та світоглядних переконань [1]. Виходячи із цього ствердження, можна зрозуміти реалізацію права на освіту не тільки наданням такого права, а ще й невтручанням самої держави у його реалізацію. Також за самою державою визнається повноваження на власний розсуд визначати характер та обсяг участі у забезпеченні цього права. Тобто, жодна держава не може гарантувати кожному індивідууму отримати освіту, яку він забажає та не має зобов'язань надати можливості отримати таку освіту, за винятком лише того, що вона сама на себе покладає [2].

Щоб краще зрозуміти застосування статті 2 Протоколу № 1 до Конвенції звернемося до офіційного документу Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який має назву Довідник із застосування статті 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини. Так зокрема, у цьому документі вказується наступне: «Стаття 2 Протоколу № 1 відрізняється своїм негативним формулювання, котре означає, що держави-учасниці не визнають право на освіту, яке зобов'язувало б їх організувати за власний кошт або субсидувати освіту визначеного виду або рівня (*Affaire «relative à certains aspects du régime linguistique de l'enseignement en Belgique» («Бельгійська мовна справа»))*). Отже, держави не несуть жодного позитивного зобов'язання створювати державну систему освіти або субсидувати приватні школи. Ці питання залишені на їхній розсуд. Проте зі сказаного не можна робити висно-

вок, що держава зобов'язана виключно утримуватись від порушень цього права і не несе жодного позитивного зобов'язання, аби забезпечити дотримання права, захищеного статтею 2 Протоколу № 1. Це положення гарантує право як таке, котре має власний зміст і зобов'язання, які з нього випливають [3, с. 5]. Тому держави не можуть заперечувати право на освіту стосовно освітніх закладів, які вони вирішили заснувати або дозволити. Не зважаючи на те, що із статті 2 Протоколу № 1 до Конвенції не випливає жодного явного обмеження, вони можуть існувати. Такі обмеження повинні бути передбачені законом та мають переслідувати законну мету, але найголовніше, вони не повинні порушувати суті права на освіту і позбавляти його ефективності» [3, с. 7–8]. Це означає те, що держава-учасниця, що приєдналася до Конвенції та протоколів до неї по суті не має зобов'язань щодо реалізації цього права особою. Вона лише несе відповідальність за його порушення. Питання забезпечення освітою громадян або підданих залишаються на розсуд самої держави. Отже, по факту статтею 2 Протоколу № 1 до Конвенції основоположних прав та свобод вимагається лише не втручатись та не порушувати це право. Створювати ж умови для його реалізації не обов'язково.

Справа «Relative a certains aspects du regime linguistique de l'enseignement en Belgique» 1968 року є однією із класичних справ у застосуванні статті 2 Протоколу № 1 до Конвенції. Це так звана «Бельгійська мовна справа», у якій заявники франкомовні бельгійці скаржаться на відмову уряду надати освіту дітям французькою мовою. На той час, законодавство Бельгії дозволяло дітям, які розмовляли фламандською мовою і проживали у франкомовних регіонах відвідувати школи з викладанням фламандською мовою у сусідніх регіонах, але не надавало права франкомовним дітям. Суд визнав порушення права на освіту а також порушення положення про недискримінацію за статтею 14 Конвенції. За висновком Суду, порушення полягало у незабезпеченні доступу до шкіл без дискримінації за мовною ознакою [4].

Аналізуючи положення статті 2 Протоколу №1 до Конвенції та деякі інші справи стосовно порушень цієї статті можна узагальнити правозастосування ЄСПЛ. По-перше, держава може регулювати на власний розсуд доступ до окремих видів освіти. Так власне, це може стосуватися обмеження доступу до вищої освіти особам, що вже досягли певного освітнього рівня або, наприклад, вводити обов'язкову початкову освіту та інше. З іншого ж боку, вона повинна визнавати право батьків реалізовувати та забезпечувати освіту своїм дітям відповідно до релігійних та світоглядних переконань.

Право на освіту в Україні забезпечується статтею 53 Конституції України. При цьому декларується обов'язковість повної загальної се-

редньої освіти. Забезпечується доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Також надається право безоплатно здобувати вищу освіту на конкурсній основі. При цьому гарантується навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови особам, що належать до національних меншин [5]. Крім того, держава надає право на якісну та доступну освіту, яке включає право здобувати освіту впродовж усього життя та створює рівні умови доступу до освіти. Так, зокрема це право гарантується усім, незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, громадянства, національності, політичних або релігійних переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального чи майнового стану, наявності судимості або інших обставин та ознак [6].

Незважаючи на те, що Конвенцією не гарантується забезпечення позитивних зобов'язань держави у забезпеченні доступу до освіти, держава Україна бере на себе такі зобов'язання у гарантуванні доступності та безоплатності не тільки шкільної освіти, а й професійної. Більш того, вона забезпечує ще винагороду за навчання у формі виплат державних стипендій та деяких пільг.

Щодо системи освіти в Україні, то вона має декілька рівнів (дошкільна, шкільна або середня та вища освіта). Державна політика у сфері дошкільної освіти реалізується через надання всебічної допомоги сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини та забезпечує доступну та безоплатну освіту в державних та комунальних закладах дошкільної освіти дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей їх інтелектуального, соціального і фізичного розвитку у тій формі, яка є для них найбільш зручною та ефективною. Крім того, держава піклується про збереження та зміцнення здоров'я, психологічний і фізичний розвиток дітей та сприяє розвиткові та збереженню мережі закладів дошкільної освіти. Слід також зазначити, що одним із завдань дошкільної освіти є формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей та набуття нею соціального досвіду [7]. Отже, дошкільна освіта в Україні не тільки надає безкоштовну можливість для навчання, а й допомагає сім'ї у плані розвитку дитини та підготовки її до школи та піклується про виховання здорової і суспільно адаптованої особистості.

Загальна середня освіта метою свого функціонування має забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та вза-

сморді з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, країни, довкілля, спрямування діяльності на користь іншим [8]. Система середньої освіти дає змогу особі не лише реалізувати своє право на освіту, а й створює умови для творчого розвитку гармонійної особистості. Шкільна освіта надає широкі можливості для розвитку як наукового, так і мистецько-творчого потенціалу, готує особу до зрілого дорослого життя, здатного приймати зважені та обмірковані рішення.

Система вищої освіти повинна створювати умови для поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства та ринку праці держави у кваліфікованих фахівцях. Більш того, політика у сфері вищої освіти ґрунтується на наступних принципах: доступності; державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, шляхом надання пільг із сплати податків та зборів [9]. Головною функцією існування системи вищої освіти є підготовка всебічно розвинених конкурентних спеціалістів, що можуть і вміють працювати у високорозвинених галузях економіки та на державній службі. Такі фахівці повинні бути готовими до різних викликів та вміти не тільки подолати труднощі, що зустрічатимуться на їх шляху, а й бути далекоглядними, вміти прогнозувати майбутнє та керувати ним.

Проаналізувавши положення статті 2 Протоколу №1 до Конвенції, Конституцію України та закони України у сфері регулювання освіти, можна зробити наступні висновки. Забезпечення права на освіту не вимагає створення додаткових сприятливих умов від держави для її отримання. Конвенція з основоположних прав та свобод 1950 року та практика ЄСПЛ вимагає лише не заважати особі у реалізації цього права і наголошує на тому, що жодна держава не несе ніяких позитивних зобов'язань перед громадянами.

Конституція України повністю відповідає положенням Конвенції щодо реалізації права на освіту. Більш того, вона створює додаткові сприятливі умови для цього. Це стосується права безкоштовного отримання освіти, пільг та виплати стипендій чи винагород. Також

дуже важливі питання висвітлені у Конституції стосовно недискримінації у праві отримання освіти.

Законодавство про дошкільну та шкільну освіту не тільки надає право на освіту, а й гарантує безоплатне її отримання. Доповненням до освіти є ще й виховання, забезпечення всебічного розвитку та самореалізації. Стосовно системи вищої освіти, то особа має право здобувати необхідні знання та розвивати свій науковий і творчий потенціал. Це означає, що нормативно-правовою базою повністю забезпечуються право особи на освіту, як того вимагає Протокол № 1 до Конвенції основоположних прав та свобод людини.

Отже, аналізуючи практику правозастосування Європейського суду з прав людини та національне законодавство у контексті відповідності вимогам Конвенції основоположних прав та свобод людини 1950 року можемо бачити імплементацію вимог у національному законодавстві. Більше того, можливості у реалізації права на освіту, що надаються Конституцією та законами України є ширшими, ніж того вимагає Конвенція. Це означає те, що держава несе додаткову відповідальність та сприяє вільному і демократичному розвитку як окремого індивіда, так у суспільства у цілому.

Список використаних джерел:

1. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зі змінами, внесеними Протоколом N 11 994_535, чинний, поточна редакція – Ратифікація від 17.07.1997, підстава – 475/97-ВР [Електронний документ] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text.
2. Мацькевич М. М. Право на освіту як конституційне культурне право: практика Європейського суду з прав людини [Електронний документ] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bmju_2012_2_5.pdf.
3. Довідник із застосування статті 2 Протоколу №1 до Європейської конвенції з прав людини. Право на освіту [Електронний документ] // European Court of Human Rights. – Режим доступу: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_UKR.pdf.
4. Affaire «Relative a certains aspects du regime linguistique de l'enseignement en Belgique» c. Belgique (Au principal) 23 juillet 1968 [Електронний документ] // European Court of Human Rights. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:%222001-62083%22}}>.
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція. – Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року 2145-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2021, підстава – 978-IX [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

7. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 року 2628-III, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2021, підстава – 978-IX [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>.

8. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 року 463-IX, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.08.2020, підстава – 764-IX [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

9. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року 1556-VII, чинний, поточна редакція – Редакція від 26.02.2021, підстава – 1216-IX [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

УДК 343.353:341.24

Валецька Оксана Валеріївна,

канд. юрид. наук,

доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права,

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ АКТІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979 р. був прийнятий Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, ст. 7 якого визначає, що посадові особи з підтримання правопорядку не можуть здійснювати будь-які акти корупції, а також повинні перешкоджати будь-яким її проявам [1].

Конвенція про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р. вперше ввела поняття активна та пасивна корупція. Пасивну корупцію розглядають, як умисне діяння службовця, який безпосередньо (через посередника) вимагає/отримує користь будь-якого характеру для себе чи третьої сторони, чи приймає обіцянку такої користі для того, щоб у порушення своїх офіційних обов'язків він здійснив дії або утримався від їх здійснення [2]. «Активна корупція – умисна діяння будь-якої особи, яка обіцяє надати або надає прямо чи через посередника користь будь-якого характеру службовцю для нього або третіх осіб, для того, щоб в порушенні своїх обов'язків зазначена особа вчинила дії або утрималася від них» [2].

У Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р., ратифікована Україною 18.10.2006 р, і набула чинності 01.01.2010 р. представлена політика боротьби з корупцією, відповідно до якої кожна держава-

учасниця здійснює засоби щодо проведення цієї політики, здійснення нагляду та координації реалізації такої політики згідно з основоположними принципами своєї правової системи; здійснює засоби щодо розширення та поширення знань з питань запобігання корупції, оскільки корупція стала вже не локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільство та економіку всіх країн [3]. Серед основних заходів щодо запобігання корупції у Конвенції визначено наступні: «Держави-учасниці розробляють відповідну політику та практику у цій сфері; створюють орган або органи із запобігання та протидії корупції; у публічному секторі визначено основні принципи, з яких публічність, прозорість діяльності; прийняття кодексів поведінки державних посадових осіб; проведення прозорих державних закупівель та управління фінансами; заходи щодо вдосконалення судових органів та прокуратури; державна звітність; у приватному секторі – запобігання виникнення конфлікту інтересів, необхідна звітність; участь суспільства у проведенні антикорупційної політики; заходи щодо недопущення відмивання грошей; і цілий блок заходів щодо криміналізації та правоохоронної діяльності (запобігання підкупу національних та іноземних державних посадових осіб, зловживання впливом, службовим становищем, підкупу приватному секторі, незаконне збагачення, відмивання доходів, які здобуті злочинним шляхом, переховування, захист осіб, що повідомляють інформацію про корупцію, подовжений строк позовної давності щодо корупційних діянь тощо); заходи щодо міжнародного співробітництва; заходи щодо повернення активів» [3].

27.01.1999 р. РЄ була підписана Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), ратифікована нашою державою 18.10.2006 р., а набула чинності 01.03.2010 р., у преамбулі якої визначає: «Корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність, соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства, а тому у невідкладному порядку передбачає необхідність проведення спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від корупції, включаючи ухвалення відповідних нормативно-правових актів і вжиття превентивних заходів» [4]. Кримінальна конвенція передбачає цілу систему заходів, яких треба вжити на національному рівні, серед яких: поняття та протидія дачі/одержання хабара у різних проявах та щодо різних осіб (національним державним посадовим особам, іноземним державним посадовим особам, у приватному секторі, хабарництво суддів); відмивання доходів, а також фінансові злочини, встановити

відповідальність юридичних осіб, утворення спеціалізованого органу та всебічний захист помічників правосуддя та свідків. Контроль за виконанням Конвенції покладено на GRECO [4]. Україна ратифікувала і Додатковий протокол до Кримінальної конвенції (ETS 191) від 15.05.2003 р., який розширив програму протидії корупції.

16.05.2005 р. ЗУ була ратифікована Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи від 04.11.1999 р. Ця Конвенція трактує корупцію як «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара. неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду. або поведінку такої особи» [5]. Цивільна конвенція зобов'язує кожную сторону визначити у внутрішньому законодавстві особам, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, право щодо порушення судової справи з метою отримання повної компенсації за заподіяну шкоду, включаючи і втрачену вигоду, і немайнову шкоду (ст. 3). Умовами відшкодування встановлено вчинення особисто або з його дозволу відповідачем корупційної дії або невжиття відповідачем розумних заходів для запобігання вчиненню корупційної дії; заподіяння шкоди позивачу та наявність причинного зв'язку між дією та шкодою (ст. 4). Якщо державні посадові особи під час виконання своїх службових обов'язків заподіяли шкоду корупційними діями, «держави передбачають належні процедури отримання компенсації від держави чи від керівників недержавних установ» (ст. 5). Позовна давність для звернення щодо компенсації заподіяної шкоди становить не менше трьох років, які рахують від дня, коли особа дізналася чи обгрунтовано могла дізнатися про заподіяння шкоди або про здійснення корупційної дії та про особистість винної особи; однак суд не розглядає позов після закінчення позовного строку тривалістю не менше десяти років від дня здійснення корупційної дії (ст. 7). Важливою новелою є положення ст. 9, яка передбачає захист працівників від необгрунтованих санкцій, якщо вони мають достатньо підстав підозрювати корупцію та добросовісно доповідають про свої підозри відповідальним особам або компетентним органам [5].

Додаток XLIV до Угоди про асоціацію між Україною, з однією стороною, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. містить перелік визначень, серед яких важливими є наступні: активна корупція, пасивна корупція, конфлікт інтересів. Активною корупцією визнається умисна дія особи, яка безпосередньо/через посередника обіцяє надати чи надає посадовій особі користь з метою забезпечення для себе/третьої сторони вчинення посадовою особою дій чи утримання від вчинення дій, які належать до сфери її посадових обов'язків або покладених на

неї функцій, з порушенням своїх службових обов'язків, і в результаті завдається (може бути завдана) шкода фінансовим інтересам ЄС; «пасивна корупція – умисна дія посадової особи, яка безпосередньо/через посередника вимагає чи отримує будь-яку користь для себе чи третьої сторони, або приймає обіцянку користі у обмін на дії чи утримання від вчинення дій, що належать до сфери її посадових обов'язків або покладених на неї функцій, з порушенням своїх службових обов'язків, у результаті якої завдається чи може бути завдана шкода фінансовим інтересам ЄС» [6].

Список використаних джерел:

1. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979 р.: [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_282.
2. Конвенції про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26.05.1997 р.: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT>.
3. Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р. (ратифікована Україною 18.10.2006 р.) : [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_c16d/.
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) Ради Європи від 27.01.1999 р. (ратифікована Україною 18.10.2006 р.): [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101.
5. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи від 04.11.1999 р. (ратифікована Україною 16.03.2005 р.) : [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102
6. Додаток XLIV до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. : [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://eu-ua.org/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu/dodatky-rozdil-vi/borotba-z-shakhraistvom>.

УДК 342.25

Багінський Данило Сергійович,
аспірант, викладач кафедри конституційного та
адміністративного права і процесу,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Формування реального місцевого самоврядування, яке б базувалося на принципах Європейської хартії місцевого самоврядування, – одне з важливих завдань розбудови України як демократичної держави. Без реформування місцевого самоврядування, здійснення процесів

децентралізації неможливо подолати негативні процеси в соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад і регіонів, забезпечити суттєве підвищення рівня та якості життя більшої частини громадян України. Лише зміна парадигми управління державою, послідовне проведення реформування місцевого самоврядування, територіальної організації влади в Україні, удосконалення наявної системи управління на місцях, розширення повноважень органів місцевого самоврядування сприятиме побудові місцевої влади на засадах демократії.

Важливим елементом політичної системи суспільства є місцеве самоврядування, яке поряд з інтересами особистості та інтересами держави забезпечує визнання та гарантування в суспільстві місцевих і регіональних інтересів, інтересів територіальних громад, пов'язаних з вирішенням питань недержавного забезпечення життєдіяльності населення.

Прийнята 1996 р. Конституція незалежної України закріпила загальні засади місцевого самоврядування (статті 140-146), які, на відміну від попереднього періоду, вже відокремилися від державної влади.

Ці конституційні засади були деталізовані в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. Наприклад, у визначеному Законі знайшло своє закріплення як поняття «система місцевого самоврядування», так і перелік її складових. До системи місцевого самоврядування було включено такі елементи:

- територіальна громада;
- сільська, селищна, міська рада;
- сільський, селищний, міський голова;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- органи самоорганізації населення.

На сьогодні місцеве самоврядування в Україні ще значною мірою зберігає декоративний характер. У політичній системі держави його значення ще не відповідає конституційним положенням, а виконання завдань та функцій місцевого самоврядування не підкріплене матеріальними та фінансовими ресурсами. Через це одне із найголовніших завдань, яке потрібно вирішити у процесі реформування політичної системи, є кардинальне підвищення ролі інституту місцевого самоврядування в механізмі народовладдя, в організації управління на всіх територіальних рівнях.

Прийнята Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 р. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації

влади в Україні (далі – Концепція) визначає головні шляхи розв’язання проблем системи місцевого самоврядування. Ключовими питаннями, які визначають суть її змін, є: визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади; створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень; розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації; максимальне залучення населення до прийняття управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя.

Для реалізації положень Концепції, необхідно було внести зміни до Конституції України, а також сформувати пакет нового законодавства. Зміни до Конституції перш за все мали б вирішити питання утворення виконавчих органів обласних та районних рад, реорганізації місцевих державних адміністрацій в органи контрольно-наглядового типу, дати чітке визначення адміністративно-територіальної одиниці – громади. Але, політичні обставини не дозволили Верховній Раді України прийняти подані Президентом України зміни до Конституції щодо децентралізації. Тому, з 2014 року Уряд розпочав реформу в межах чинної Конституції.

Після схвалення Концепції на забезпечення розвитку системи місцевого самоврядування було спрямовано прийняття таких Законів України, як «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508-УП, «Про добровільне об’єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-УП, «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р. № 156-УП. Аналіз чинного законодавства та практики його застосування, а також вивчення зарубіжного досвіду державотворення дає змогу виділити деякі напрями розвитку та вдосконалення місцевого самоврядування.

Прийнявши Закон України «Про добровільне об’єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-УП, парламент відкрив дорогу для початку укріплення громад, спроможних за рахунок власних податків і зборів забезпечити надання комунальних і адміністративних послуг, яких потребують жителі громад, та якісно виконувати делеговані державою повноваження за державні кошти.

Головні напрями реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади наразі визначено в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

У вересні 2020 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у

відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи». Тож, вже відбулися зміни у структурі бюджетної системи та у повноваженнях органів місцевого самоврядування.

УДК 004.056(063)к38

Бердиченко Ірина Олегівна,

канд. юрид. наук, професор Міжнародної Кадрової Академії,
викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв,
заступник начальника управління Департаменту інформатизації,
Міністерство внутрішніх справ України, м. Київ

ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ПРИ ЗАКОНОДАВЧОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗАГРОЗАМ

Протидія кіберзагрозам наразі є одним із актуальним питань, і з кожним днем набирає все більшого значення як в Україні, так і в світі. Передбачається, що річний обсяг світового ІР-трафіку може досягти до 2022 року 4,8 байт і що його щомісячні величини здатні зрости до 396 ексабайт. Причиною зростання трафіку стане збільшення кількості інтернет-користувачів. Їх число, як очікується, складе в 2022 році 4,8 млрд у порівнянні з 3,4 млрд в 2017-м, тобто зросте з 45 % до 60 % населення Землі [1]. Очевидно що ці тенденції будуть враховані правопорушниками, що спеціалізуються на вчиненні кіберзлочинів, та не обмежені в своїй протиправній діяльності будь-якими кордонами. Тому українське законодавство потребує подальшої гармонізації з європейським та імплементації найкращих його надбань. В світлі розбудови ефективних заходів у протидії кіберзагрозам, зокрема кіберзлочинам, беззаперечним є необхідність у подальшій імплементації у вітчизняне законодавство Конвенції про кіберзлочинність (далі – Конвенція) [2], зокрема щодо збору електронних доказів. Усвідомлення цього питання знайшло своє відображення у низки законопроектів. Мова йде про проект закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо підвищення ефективності протидії кібератакам (реєстраційний номер 4003 від 01.09.2020) [3] та проект закону про внесення

змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів (реєстраційний номер 4004 від 01.09.2020) [4]. Ряд новел, що пропонуються цими проектами викликає дискусії як серед науковців, так і юристів-практиків. Проаналізуємо зміни, що пропонується увести до Закону України «Про телекомунікації» [5] і пов'язані з ними, оскільки вони більше стосуються не сторін обвинувачення чи захисту, а насамперед зачіпають інтереси пересічних громадян та суб'єктів господарювання, що надають телекомунікаційні (комунікаційні) послуги (*ураховуючи зміни, що передбачено Законом України «Про електронні комунікації» [6] в подальшому в тексті пропонується застосовувати термін телекомунікаційні послуги з додатковим посиланням на «комунікаційні»*).

Проект 4003 пропонує доповнити ч. 1 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації» п. 18-3, відповідно до якого на операторів телекомунікації покладається обов'язок зберігати інформацію в електронній (цифровій) формі із забезпеченням її цілісності, щодо наданих користувачу послуг, у тому числі, даних про рух інформації (трафіку) у такому обсязі, який достатній для ідентифікації абонента, а також достатньому для визначення джерела походження інформації (трафіку) та маршруту її передачі впродовж 12 місяців. Разом з тим, у запропонованих новелах відсутні чіткі роз'яснення щодо підстав та критеріїв віднесення інформації до тієї, яка підлягає зберіганню, мети збереження такої інформації, невизначено потреби за ради яких така інформація буде в подальшому використовуватись. Також, проект закону передбачає нову редакцію статті 159 (Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів) Кримінального процесуального кодексу [7], у вигляді впровадження додаткової частини третьої наступного змісту: «3. Тимчасовий доступ до терміново збереженої інформації в порядку, передбаченому главою 15¹ цього Кодексу, яка не охороняється Законом України «Про захист персональних даних» або не передається та не зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб, здійснюється на підставі постанови прокурора, слідчого». Але ж виникає питання, за яких підстав пропонується визначати категорію інформації, що згадується у запропонованій редакції статті 159 Кримінального процесуального кодексу, на власний розсуд прокурора чи слідчого, і без отримання відповідного рішення (дозволу) суду. Отже, на наш погляд при такому викладенні запропонованих змін до закону існує імовірність ризиків зловживань при здійсненні контролю за особою, що отримує телекомунікаційні (комунікаційні)

послуги, у тому числі, щодо руху інформації (трафіку) у такому обсязі, який достатній для ідентифікації абонента, а також достатньому для визначення джерела походження інформації (трафіку) та маршруту її передачі. Встановлення для операторів вищезгаданого обов'язку без чіткого визначення на законодавчому рівні зазначених вище підстав та мети зберігання таких відомостей без зрозумілих гарантій належного поводження з ними і додержання конфіденційності, і перш за все щодо дотримання законодавства про захист персональних даних, може мати негативні наслідки у вигляді недобросовісного використання даних, зокрема персональних, оскільки наведені у проєкті обґрунтування є недостатніми, а фактично взагалі відсутні. Розробники законопроекту 4004 підійшли до цього питання по іншому, запропонувавши нову редакцію частини четвертої статті 39 (Обов'язки операторів і провайдерів телекомунікацій) згаданого вище закону, у якій розширено перелік інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, доступ до якої має бути надано уповноваженими підрозділами: «4. Оператори телекомунікацій зобов'язані за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими підрозділами оперативного розшуку заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативного розшуку заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо.....».

Таким чином створюються умови за яких може здійснюватися ідентифікація особи та визначатись її місце розташування завдяки інформації, що отримується безпосередньо від постачальника телекомунікаційних (комунікаційних) послуг. Звісно це ефективний механізм у разі вжиття заходів з протидії кіберзлочину, але ж при певній сукупності даних, вони набирають статусу персональних даних, і таким чином доступ до них, на наш погляд, потрібно здійснювати за рішенням суду і з чітким та конкретним визначенням підстав отримання таких даних та їх подальшого використання, що у свою чергу забезпечить дотримання інтересів самої особи, так і унеможливить дискредитацію постачальника телекомунікаційних (комунікаційних) послуг.

25 травня 2018 року набули чинності вимоги закріплені в General Data Protection Regulation (далі – GDPR) [8]. Важливою особливістю регламенту є принцип екстериторіальної дії його норм (ст. 3 GDPR). GDPR визначає «персональні дані» як будь-яку інформацію, що стосується фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати («суб'єкт даних»); фізична особа, яку можна ідентифікувати, є такою особою, яку можна ідентифікувати, прямо чи опосередковано, зокрема, за такими ідентифікаторами як ім'я, ідентифікаційний номер, дані про місцеперебування, онлайн-ідентифікатор або за одним чи декількома факторами, що є визначальними для фізичної, фізіологічної, генетичної, розумової, економічної, культурної чи соціальної сутності такої фізичної особи. Відповідно до декламації (30) фізичні особи можуть бути пов'язані з онлайн-ідентифікаторами за допомогою їхніх пристроїв, додатків, інструментів чи протоколів, зокрема IP-адрес, ідентифікаторів «cookie» (реп'яшків) або інших ідентифікаторів, таких як мітки радіочастотної ідентифікації. Це може залишити підказки, які, особливо в поєднанні з унікальними ідентифікаторами та іншою інформацією, отриманою з серверів, можна використати для створення профілів фізичних осіб та їхньої ідентифікації. В свою чергу декламація (26) GDPR заявляє: «Щоб визначити, чи є фізична особа можуть бути ідентифіковані, слід враховувати всі кошти, розумно ймовірні для використання, такі як виділення або контролером, якою третьою особою для визначення природного прямо чи опосередковано». «Всі засоби, розумно ймовірні контролером або іншою особою». Таким чином, тут мова може йти і про постачальника телекомунікаційних (комунікаційних) послуг. Звісно зміни запроновані згаданими вище проектами законів відповідають положенням статті 20 Конвенції: «кожна Сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для надання своїм компетентним органам повноважень: збирати або записувати технічними засобами на території такої Сторони, та зобов'язувати постачальника послуг, в межах його існуючих технічних можливостей». Водночас слід згадати про пункти b, f статті 4 Директиви 2016/680 та Регламент (ЄС) 2018/1725 [9], якими визначено, що: «обробка персональних даних, що стосуються кримінальних справ та правопорушень або пов'язаних із цим заходів безпеки... повинна здійснюватися лише під контролем офіційних органів або коли обробка дозволена законодавством Союзу, що передбачає відповідні гарантії прав і свобод суб'єктів даних». Стаття 18 Конвенції, для отримання даних, які передбачено в запропонованій новій редакції статті 39 Закону України «Про телекомунікації» передбачає дозвіл, оскільки судовий дозвіл є гарантією дотримання основних прав і свобод людини та пра-

ва на повагу до приватного життя та свідчитиме про те, що така такі діяння відповідають принципу доцільності. Відповідно у пункті 4.2. Рекомендації R(95)4 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи щодо захисту даних особистого характеру в сфері телекомунікаційних послуг [10]: «дані особистого характеру зібрані і оброблені операторами мережі або постачальниками послуг можуть бути передані державним органам тільки тоді, коли ця передача даних передбачена законом та є у демократичному суспільстві необхідним заходом, спрямованим на:

а. Захист державної та громадської безпеки, валютно-кредитних інтересів держави або на боротьбу із кримінальними правопорушеннями;

б. Захист відповідної особи або право свободи інших людей». Водночас відповідно до Директиви 2016/1180, Конвенції та Рекомендації № R(95)4 [2; 10], дані можуть бути передані державним органам, а отже державні органи не можуть мати окремий доступ до усієї інформації, яка зберігається операторами, без їх відома.

Отже приходимо до таких висновків. Необхідність у подальших законодавчих заходах з імплементації європейського законодавства у сфері протидії кіберзлочинності, насамперед положень Конвенції є беззаперечним фактом, який не викликає сумніву. Водночас відповідні законодавчі механізми повинні впроваджуватись у правове поле із дотриманням балансу між діями з удосконалення механізмів протидії кіберзагроам та правами і свободами людини, з метою унеможливлення зловживань у сфері захисту персональних даних, а також при цьому необхідно пам'ятати і про забезпечення прав постачальників телекомунікаційних (комунікаційних) послуг.

Список використаних джерел:

1. Cisco Visual Networking Index (VNI) Complete Forecast Update, 2017–2022 APJC Cisco Knowledge Network (CKN) Presentation.

2. Конвенція про кіберзлочинність (Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявами Законом № 2824-IV (2824-15) від 07.09.2005, ВВР, 2006, № 5-6, ст.71) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.

3. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо підвищення ефективності протидії кібератакам(номер, дата реєстрації: 4003 від 01.09.2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69771.

4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів (номер, дата реєстрації: 4004 від 01.09.2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69771.

5. Закон України «Про телекомунікації» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 12, ст. 155) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.

6. Закон України «Про електронні комунікації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20>.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20>.

8. General Data Protection Regulation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gdpr-info.eu/>.

9. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/680 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних компетентними органами для цілей запобігання, розслідування, виявлення або переслідування за вчинення кримінальних злочинів або виконання кримінальних покарань і про вільний рух таких даних, а також скасування Рамкового рішення Ради 2008/977/JHA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/>.

10. Рекомендації R (95) 4 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи щодо захисту даних особистого характеру в сфері телекомунікаційних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya>.

УДК 343.851.3

Блага Алла Борисівна,
д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та
кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ТА НАДАННЯ ЇМ ДОПОМОГИ І ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» у якості основних засад діяльності, спрямованої на запобігання та протидію домашньому насильству, серед іншого, визначає «врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку Заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству здійснюються без дискримінації за будь-якою ознакою (п. 8 ч. 1 та ч. 3 ст. 4) [1]. Таке врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб передбачає: по-перше, забезпечення рівного доступу таких осіб до існуючих послуг (соціальний захист, медичне обслуговування, кримінальне правосуддя); по-друге, надання спеціалізованих цільових послуг, що відповідають конкретним потребам цих уразливих груп.

Конвенція ООН про права дитини встановлює, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приват-

ними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється найкращому забезпеченню інтересів дитини. Однак наразі діти, що постраждали від домашнього насильства, та діти-кривдники не мають повноцінного захисту та допомоги. Зокрема, законодавчо закріплений механізм реагування на факти насильства стосовно дітей та за участі дітей, а також надання таким дітям допомоги передбачає обов'язкове залучення служби у справах дітей. Проте за даними експертів, станом на 01.01.2020 у 979 об'єднаних територіальних громадах було утворено лише 220 служб у справах дітей (22,5 %) [2]. Станом на лютий 2021 року ситуація не на багато покращилась. Так, представник Омбудсмана з дотримання прав дитини та сім'ї Аксана Філіпішина наголосила, що особливу тривогу викликає ситуація щодо діяльності служб у справах дітей в умовах проведення реформи децентралізації. Так, Секретаріатом Уповноваженого було проаналізовано ситуацію у Волинській, Запорізькій, Київській, Луганській, Львівській та Харківській областях та з'ясовано, що у Волинській області в територіальних громадах створено 27 служб у справах дітей, що складає 50 % від загальної кількості створених територіальних громад, у Запорізькій області – у 67 територіальних громадах створено 65 служб у справах дітей, проте працює із них половина, оскільки в службах у справах дітей проходять конкурси та люди ще не призначені на посади. У Київській області у 69 територіальних громадах створено 45 служб у справах дітей У Луганській області у 18 територіальних громадах створено 12 служб у справах дітей. У Львівській області у 73 територіальних громадах створено лише 27 служб у справах дітей. У Харківській області ситуація є позитивною, оскільки із 56 територіальних громад у 52 створено служби у справах дітей [3]. Лише у половині територіальних громад Миколаївщини створені служби у справах дітей зі статусом окремої юридичної особи [4]. І це не дивлячись на те, що чинне законодавство визначає, що за захист прав дітей відповідальні виконавчі органи рад територіальних громад.

При цьому обов'язковий характер утворення служби у справах дітей у складі виконавчих органів ради територіальної громади підтверджений низкою рішень окружних адміністративних судів. Так, 17.02.2020 р. рішенням Чернігівського окружного адміністративного суду по справі № 620/3802/19 була визнана протиправною бездіяльність Городнянської міської ради щодо утворення у складі виконавчих органів ради служби у справах дітей та було вирішено зобов'язати зазначену раду вчинити дії, спрямовані на утворення у складі виконавчих органів ради служби у справах дітей. У своєму рішенні суд вказав, що законодавцем в жодному

разі не передбачено здійснення заміни районних, міських, районних у містах служб у справах дітей (в районних адміністраціях) – на служби у справах дітей виконавчих органів сільських, селищних рад відповідних територіальних громад, а, навпаки – передбачено створення додаткових відповідних органів в органах місцевого самоврядування (територіальних громадах). При цьому організація органів, які створені на відповідному рівні, а саме служб у справах дітей, які створюються при райдержадміністраціях, та служб у справах дітей у виконавчих органах сільських, селищних рад відповідних територіальних громад передбачає не взаємовиключення, а навпаки – взаємодію між органами, створеними на рівні держадміністрацій та виконавчих органів місцевого самоврядування територіальних громад [5]. Аналогічне рішення виніс 27.05.2020 р. і Кіровоградський окружний адміністративний суд по справі № 340/1209/20 стосовно Катеринівської сільської ради Кропивницького району Кіровоградської області [6].

Явно недостатнім є також рівень надання спеціалізованих цільових послуг, що відповідають конкретним потребам дітей, які постраждали від домашнього насильства, та дітей-кривдників. Багато серйозних функцій у справі захисту дітей від насильства покладені на органи опіки та піклування, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, притулки для дітей, дитячі лікарні. А відсутність достатньої кількості соціальних працівників, фахівців із соціальної роботи на рівні громад призводить до неможливості вчасного виявлення проблем у сім'ях з дітьми та надання їм допомоги. В умовах реформи децентралізації, реформування систем освіти та охорони здоров'я, перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, які є спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, стоять наступні важливі завдання: забезпечення створення зазначених вище органів; забезпечення їх функціонування; координація взаємодії усіх суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

На жаль, уразливе становище постраждалих від насильства дітей погіршується через досі нерегульовані на законодавчому рівні питання взаємодії суб'єктів реагування на факти домашнього насильства стосовно дітей і за участі дітей. Зокрема, потребують нормативного врегулювання у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» питання діяльності органів опіки та піклування в місцевих органах влади; питання превентивної роботи з дитиною-кривдником, яка не досягла 16 років; питання направлення та проходження дитиною програми для кривдників.

До проблемних питань захисту прав дітей також відносяться складнощі з отриманням дітьми, які тимчасово перебувають у притулках

для дітей, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, центрах підтримки сімей та дітей, безкоштовної медичної допомоги у закладах охорони здоров'я за місцем знаходження закладу через відсутність чітких правил отримання; відсутність реабілітації для дітей, які постраждали від насильства, зокрема, сексуального. Так, експертка у сфері прав захисту дітей Людмила Волинець наголошує на небезпеці фактичного скорочення чисельності соціальних працівників, відсутності методик і підготовлених фахівців[7].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
2. Наказ Міністерства соціальної політики України від 07.02.2020 № 97 «Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2020 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2021–2022 роки)». – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/documents/5641.html>.
3. На вимогу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Людмили Денісової поновлено діяльність Міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства // Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, дата публікації 12.02.2021. – Режим доступу : <https://ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/upovnovazhenogo-ponovleno-diyalnist-mizhvidomchoi-komisii-z-pitan-oxoroni-ditinstva/>.
4. У територіальних громадах Миколаївщини відбувається реорганізація служби у справах дітей. – Режим доступу : <https://suspihne.media/102862-u-teritorialnih-gromadah-mikolaiivsini-vidbuvaetsa-reorganizacia-sluzbi-u-spravah-ditey/>.
5. Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду по справі № 620/3802/19 від 17.02.2020. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87616817>.
6. Рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду по справі № 340/1209/20 від 27.05.2020. – Режим доступу : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/89456826/>.
7. В Україні відсутня реабілітація для постраждалих від насильства дітей, – Людмила Волинець. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2019/06/29/v_ukraini_vidsutnya_reabilitatsiya_dlya_postrazhdalyh_vid_nasylstva_ditey__1598817.

УДК 347.73:336

Дмитрук Ірина Миколаївна,

канд. юрид. наук,

доцент кафедри морського та господарського права,

Національний університет кораблебудування

імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

ПРАВОВІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ДОСВІДІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Процес децентралізації в Україні триває достатньо давно. Так вже склалося, що його вплив досягнув усі сфери суспільного життя. Нині ми

можемо констатувати про функціонування бюджетної, освітньої, медичної та чи не найважливішої – фінансової децентралізації. Виходячи з цього, реалізація ключового обов'язку громад по забезпеченню самодостатності покладається на місцеві бюджети. Невимушено тут виникає низка проблем, зокрема, у соціальній сфері та повсякденному житті, які чекають оперативного вирішення для більш комфортного проживання мешканців.

Не всі громади здатні швидко та якісно перебудуватися, взяти на себе повну відповідальність за підтримання рівня достатку населення адміністративно-територіальної одиниці. Чимало з них ще в процесі удосконалення найбільш прийнятних форм і методів налагодження децентралізаційних механізмів.

У сучасних демократичних суспільствах багаторівневі зв'язки між владою та громадою чіткіше проглядаються через пошук компромісу при досягненні самостійності регіонів і необхідністю міжрегіонального вирівнювання умов життя. Такий підхід дістає відображення в розподілі державних функцій поміж центром та місцевими органами влади, компетенцій щодо питань формування національного законодавства, а також прав стосовно регулювання не лише надходженнями та видатками, але й іншими сферами життя громади.

У залежності від адміністративно-територіального устрою в організації та взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної влади виділяють такі моделі: англосаксонська, континентальна і змішана.

В кожній із указаних систем велике значення відводиться наповненню бюджету і його джерелам. Для країн з унітарним державним устроєм бюджетні відносини організуються на принципах бюджетного унітаризму. На них і побудовані системи міжбюджетних відносин більшості країн Європи, а саме, Франції, Великобританії, Данії, Норвегії, Іспанії, Швеції, Угорщини, Польщі, Румунії, Болгарії. Суб'єктами бюджетних відносин у таких країнах є центральні органи та органи місцевого самоврядування, які в унітарних державах можуть поділятися на два або три рівні. Центральна влада проводить політику щодо забезпечення населення послугами, встановлення державних мінімальних стандартів цих послуг, здійснює фінансове вирівнювання потенціалу регіонів [1].

У країнах Європи також можна виокремити два типи бюджетного унітаризму, що відрізняються ступенем фінансової автономії місцевих органів влади у вирішенні питань місцевого значення: північноєвропейський (скандинавський) та південноєвропейський. В цьому і проявляється фінансова децентралізація у вказаних державах.

Практикується й інший спосіб реалізації бюджетної децентралізації. Бюджетний федералізм – це модель взаємозв'язку міжбюджетних відносин у багаторівневій парадигмі бюджетної системи. В ній на законодавчому рівні встановлені бюджетні права і обов'язки федерації та її суб'єктів, визначені правила їх взаємодії на всіх стадіях бюджетного процесу. Кожен рівень бюджетної системи є самостійним, володіє фінансовими ресурсами і виконує закріплені за ним бюджетні повноваження.

Бюджетний федералізм як концепція організації міжбюджетних відносин органічно поєднує в собі риси централізації і децентралізації. Існує один чи кілька рівнів місцевого самоврядування, які здійснюють самостійну політику в галузі фінансів. Основою бюджетного федералізму є конституційне розмежування повноважень між федерацією та її суб'єктами. Саме він визначає і певну модель стосунків, що складаються між органами державної влади та органами місцевого самоврядування та як концепція організації влади в країні використовується і у федеративних, і в унітарних державах та виражає економічний аспект міжбюджетних відносин.

У багатьох країнах гарантії функціонування інституту місцевого самоврядування закріплені в конституціях, видаткові повноваження місцевих органів на різних рівнях управління визначені законами. Паралельно з цим впроваджується спеціальне законодавство, що встановлює процеси децентралізації як прямо, так і опосередковано. При визначенні повноважень місцевих органів на різних рівнях управління для врегулювання децентралізації здебільшого діє принцип задоволення потреб користувачів послуг, тобто жителів громад.

Таким чином, органи управління на муніципальному рівні надають переважно громадські послуги – утримання місцевих доріг, вуличне освітлення, збір сміття та інше. Регіональні органи надають, як правило, державні послуги – охорона здоров'я, освіта, соціальний захист. Центральний уряд виконує функції макроекономічного регулювання, оборони та міжнародної політики.

Крім вище визначеного поділу існує функціональна класифікація видів децентралізації. Так, власне виділяється децентралізація та деконцентрація влади. В першому випадку влада переходить від центральних органів до місцевих. У другому – це розподіл влади в межах одного рівня управління та передача прав щодо прийняття відповідних рішень представниками центрального уряду на місцях.

При цьому, в унітарних країнах розподіл функцій між ланками бюджетної системи в цілому слабший, ніж у федераціях. Залежно від розмірів адміністративно-територіального поділу країни, її політичних, історичних і національно-культурних традицій, принципи розподілу

функцій між рівнями державного управління й ланками бюджетної системи можуть суттєво різнитися.

Постсоціалістичні країни обирали неоднакові моделі взаємодії між органами центральної та місцевої влади. На практиці вони застосували комбінацію західних і традиційних моделей. Більшість країн при реформуванні законодавства у 80-х рр. XX століття використала досвід Франції та Німеччини.

На розвиток інституту місцевого самоврядування в постсоціалістичних країнах великий вплив відіграла Європейська хартія місцевого самоврядування, у якій закладено основи автономії у прийнятті рішень, правових і політичних процедур на місцях. Отже, слід підкреслити, що досвід зарубіжних країн відкрив нові можливості для бюджетної децентралізації в Україні, продемонструвавши нові шляхи в наповненні бюджетів громад.

Список використаних джерел:

1. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. Міністерство фінансів України. Науково-дослідний фінансовий інститут. – К.: НІОС, 2003. – 488 с.
2. Демченко О. П., Яковенко К. А. Європейський досвід бюджетної децентралізації та перспективи для України // Економіка і суспільств. – № 16. – 2018. – С. 724-729.
3. Фінансово-правові механізми формування дохідної частини місцевих бюджетів: Курс лекцій // Савченко Л. А., Цимбалюк А. В., Каприца В. Г. та ін. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – 357 с.
4. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ // Гроші, фінанси, кредит. – № 9. – 2016. – С. 684–688.

УДК 342.722-053.6:352.071.55](043.2)

Каплій Олена Володимирівна

канд. юрид. наук, в.о. доцента (б.в.з.) кафедри конституційного та адміністративного права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДІТЕЙ НА УЧАСТЬ У ЖИТТІ ГРОМАДИ

Визнаючи значимість молоді як важливого людського ресурсу для розвитку і ключового фактору соціальних змін й технологічних інновацій, Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), інші міжнародні та регіональні, зокрема європейські, організації закликають уряди країн створювати сприятливе середовище для змістової та прозорої участі в місцевому самоврядуванні такої потужної категорії осіб. Від уминь,

здатності та можливостей молоді реалізовувати право на участь у житті громади залежить не лише сучасний стан розвитку суспільства, точні соціальні й економічні умови, а й добробут та життєдіяльність майбутніх поколінь.

Конституція України не закріплює прямо наявність у дітей, молоді політичних прав. Втім, якщо спиратись на зміст статті 40 Конституції України, як слушно зауважує Н. Крестовська, діти мають право на звернення до органів територіальної громади, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації нарівні з усіма іншими людьми [1, с. 308]. Додамо сюди і право дітей на об'єднання у громадські організації нарівні з іншими громадянами, що визначено статтею 36 Конституції України та конкретизовано Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1999 р. Змістом цього права, окрім права на заснування дитячої або молодіжної організації; членства в дитячій або молодіжній організації, є також право участі у виробленні та обговоренні проєктів рішень із питань державної політики щодо дітей та молоді та право вносити до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування пропозиції з питань соціального становлення та розвитку молоді [2].

Подібні норми закріплені і в статті 15 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», проте, зазначимо, що положення цього Закону, надаючи органам виконавчої влади, місцевого самоврядування право залучати молодіжні організації, не зобов'язують їх забезпечувати фінансування програм і проєктів молодіжних громадських організацій, що сприяють соціальному становленню та розвитку молоді [3].

Наявний досвід діяльності консультативно-дорадчих органів, формальних громадських структур на національному рівні, громадських рад на місцевому, регіональному рівнях, через які молодь може реалізувати своє право часті у суспільно-політичному житті, свідчить про їхні обмежені можливості. Це можна пояснити відсутністю нормативно-правового забезпечення, яке гарантувало б молоді способи та механізми участі у розробці і прийнятті рішень стосовно інтересів дітей та молоді на принципах системності та дієвості. Адже розширення суб'єктів, які представляють інтереси дітей та молоді, їх залучення до процесу розробки молодіжної політики є запорукою забезпечення її ефективності [4, с. 23].

Поняття «діти» законодавці визначили так, як це подано в Конвенції ООН про права дитини, а саме: «Дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку» [5]. Сімейний кодекс України у 2002 році вводить поняття «малолітня (від народження до 14 років) та неповнолітня (від 14 до 18 років) дитина». Вікові межі неповнолітньої

дитини накладаються на вікові межі молоді, що, за законом, визначено як особи віком від 14 до 35 років. Попри це існують і галузеві визначення вікових меж дитинства. Так у системі охорони здоров'я досить часто вважають завершенням періоду дитинства досягнення дитиною 16 років. Правоохоронні органи вдаються до своїх професійних визначень: «Досяг не/ досяг віку кримінальної відповідальності, віку цивільної дієздатності й відповідальності» тощо.

Попри це, державна статистика оперує поняттям «дитина» саме в контексті «особа віком від народження до 18 років». За такими ж параметрами обраховується і населення країни, областей, міст і об'єднаних громад зокрема.

Для забезпечення права участі дітей, молоді у прийнятті рішень, які стосуються їхніх інтересів, необхідні відповідні правові гарантії. Такі гарантії містяться в деяких міжнародно-правових документах. Зокрема, в статтях 12–16 Конвенції ООН про права дитини 1989 р. за дитиною закріплювалися такі фундаментальні права: на гідність і гідне ставлення до себе незалежно від віку; свободу висловлювання своїх побажань і думок; на врахування їхніх побажань та думок при прийнятті рішень «дорослими» щодо дітей [6]. У Загальному коментарі № 12 «Право дитини бути почутою» (2009 р.) Комітету ООН з прав дитини зазначається, що одним з базових принципів Конвенції є «право усіх дітей бути почутими і прийнятими з усією серйозністю, до яких відносяться також право на недискримінацію, право на життя і розвиток та принцип забезпечення найкращих інтересів дитини» [7]. Це означає, що згадана стаття не лише гарантує конкретне право, а й має братися до уваги під час розуміння чи здійснення всіх інших прав. І тільки за таких умов, наголошується в документі, «можна говорити про реальну участь дитини у прийнятті рішень з питань, що її стосуються» [7]. Слід зазначити, що наразі обговорюється нова редакція проєкту Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 25 червня 2020 р.

Так, проєктом закону вперше пропонується включити статтю 24, де йдеться про права дітей на участь у місцевому самоврядуванні та сприяння молоді. З урахуванням основних засад та принципів з охорони дитинства та вимог щодо недискримінації, орган місцевого самоврядування має створити належні умови та забезпечити будь-якій дитині, здатній сформулювати свої власні погляди, право самостійно або у групі дітей вільно виражати свої погляди з усіх питань, віднесених до компетенції місцевого самоврядування в Україні, які, на думку дитини (груп дітей), стосуються її (їх).

Орган місцевого самоврядування має приділяти належну увагу усім поглядам дитини та/або груп дітей з питань місцевого самоврядування, відповідно до їх віку і зрілості, та створювати умови для широкого та

системного залучення дітей і молоді до вирішення питань місцевого значення.

Право дитини на участь у місцевому самоврядуванні у формах, які передбачають прийняття безпосередньо територіальною громадою (частиною територіальної громади, територіальними громадами району чи області) рішень, обов'язкових до виконання, може обмежуватись за ознакою віку у випадках, передбачених Конституцією України. Однак, це не перешкоджає дитині та/або групі дітей публічно висловлювати свої погляди із відповідного питання, та не позбавляє орган місцевого самоврядування обов'язку із належною повагою розглянути цю позицію та урахувати її у своїй діяльності адекватно до її обґрунтованості. Дитина або група дітей мають бути поінформовані органом місцевого самоврядування про результати розгляду порушеного ними питання та отримати пояснення про те, яким чином ураховано її (їхні) погляди.

Органи місцевого самоврядування, депутати місцевих рад та посадові особи місцевого самоврядування сприяють залученню молоді до вирішення питань місцевого значення, створюють у будь-яких не заборонених законодавством формах додаткові інструменти для цього на місцевому та регіональному рівнях, їхній соціальній та суспільній інтеграції (молодіжні ради, молодіжні простори, хаби тощо).

Отже, на цей момент нова редакція проєкту Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – законопроект) ще не прийнята Верховною Радою, але норми, які він проголошує, є прикладом того, яким чином можна покращити стан реалізації права на участь дітей та молоді у місцевому самоврядуванні.

До форм участі дітей у житті громади за Законом України «Про місцеве самоврядування» можна віднести колективні та індивідуальні звернення (петиції) жителів до органів і посадових осіб місцевого самоврядування, електронні петиції, громадські слухання, місцеві ініціативи. Також, якщо враховувати європейський досвід в Україні впроваджується діяльність представника молоді у місцевих органах влади, спільний механізм управління проєктами, консультацій. Форми участі дітей в житті громади можна поділити на консультативні та дорадчі – участь у громадських радах, молодіжних радах, молодіжних парламентах, форумах, робочих групах, комісіях, нарадах, громадських слуханнях тощо. Громадські – членство в громадських організаціях та неформальних групах, волонтеріат, громадська робота, локальний активізм, створення мереж та коаліцій. Електронні – петиції, збір та підпис звернень, участь в обговоренні та редагуванні документів, моніторинг даних, інформаційні кампанії. Універсальні – демонстрації, пікети, марші, збір підписів, інформаційні запити та звернення тощо. Також, потрібно зазначити, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Про

затвердження типових положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи» від 18 грудня 2018 року № 1198 вводиться діяльність таких організацій як молодіжна рада – це установа, що утворюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді.

Як бачимо, навіть на локальному рівні участь дітей може надати ресурс для розвитку громад.

Список використаних джерел:

1. Молодежное участие. Надлежащая практика в различных формах региональной и местной демократии / А. Gretschel та ін. II Финская Молодежная Исследовательская Сеть и Молодежное Исследовательское Общество Финляндии. 2016. URL: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/> (дата звернення 16.01.2021).
2. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. № 281-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97> (дата звернення 15.01.2021).
3. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12/ed19930205>(дата звернення 23.12.2020).
4. Бородін Є. І. Вплив європейської інтеграції на державну молодіжну політику в Україні: законодавчий аспект. *Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України*. 2017. С. 39–42.
5. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946 (дата звернення 25.11.2020).
6. Крестовська Н. М. Конституційно-правовий статус дитини в Україні. Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4. Конституційне гуманітарне право. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 308–323.
7. Коновалов А. В. Участь молоді в процесах прийняття рішень і громадському житті на локальному рівні в контексті Європейської інтеграції. URL: <http://www.osvita.org.ua/articles/191.html> (дата звернення 12.11.2020).

УДК 347.998.85:004.738.5](043.2)

Кобак Марина Василівна,
начальник відділу Миколаївського окружного
адміністративного суду,
канд. юрид. наук, старший викладач кафедри
конституційного та адміністративного права і процесу,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

СУЧАСНИЙ «ЕЛЕКТРОННИЙ СУД» В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Ми живемо в період реформування усіх ключових напрямів у державі – освіти, закладів охорони здоров'я, системи правоохоронних органів, основ місцевого самоврядування тощо. Не є виключенням і цифрова трансформація судового процесу.

Наразі, наприклад, до Миколаївського окружного адміністративного суду можна подати позов 4 шляхами – принести у паперовому вигляді безпосередньо до канцелярії або відіслати поштою, направити в електронному вигляді на офіційну електронну адресу суду або через підсистему «Електронний суд» (далі – «Е-суд») Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС). «Е-суд» працює в усіх судах України в тестовому режимі, оскільки уся ЄСІТС поки не функціонує.

Вказане явище викликає багато труднощів. Сучасна редакція Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ), яка діє з 15.12.2017 р., вже написана так, ніби ЄСІТС функціонує. Наприклад, читач КАСУ не одразу зрозуміє порядок подання апеляційної скарги. Стаття 297 говорить про те, що апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції. Ця стаття містить лише одне речення. Здається все зрозуміло. Однак, пункт 15.5 Перехідних положень говорить про те, що до початку функціонування ЄСІТС апеляційну скаргу слід подавати до суду першої інстанції, як було вказано у попередній редакції КАСУ. У разі порушення цієї процедури така апеляційна скарга повинна повертатись без розгляду. Суперечність цих положень на практиці привела до того, що особи подавали апеляційні скарги до першої і до апеляційної інстанції одночасно. Також були випадки, коли особи втрачали строк на апеляційне оскарження через невірне подання апеляційних скарг та їх повернення. Нині апеляційна інстанція приймає скарги безпосередньо і через суд першої інстанції лише для того, щоб захистити право доступу кожного до суду.

Перехідні положення КАСУ передбачають, серед іншого, наступне:

п. 15) до дня початку функціонування ЄСІТС: 15.1) подання, реєстрація, надсилання процесуальних та інших документів, доказів, формування, зберігання та надсилання матеріалів справи здійснюється в паперовій формі;

п. 16) до дня реєстрації суб'єкта владних повноважень в ЄСІТС та отримання ним офіційної електронної адреси надсилання судом суб'єкту владних повноважень текстів повісток, копій судових рішень здійснюється за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу [1] (тобто, надсилання безпосередньо рекомендованим листом з повідомленням про вручення.).

На сьогоднішній день, якщо особа зареєстрована в підсистемі ЄСІТС «Е-суд» та подає звітні документи до суду, вона вважається такою, що має офіційну електронну адресу в ЄСІТС.

Що ж відбувається на практиці?

За такого законодавчого регулювання адміністративного судового процесу на суддях лежить тягар не лише дослідити позов на початку

його розгляду (а саме: вирішити питання щодо відкриття або відмови у відкритті провадження у справі, залишення позову без руху або його повернення), розглянути справу по суті, але й постійно контролювати: як потрібно направляти документи (поштою або електронною поштою або через «Е-суд»)?, як викликати учасників у судові засідання?, за якою редакцією КАСУ це робити?

Розглянемо ситуацію, яка склалась в одній справі Миколаївського окружного адміністративного суду.

Суд отримав позовну заяву через «Е-суд». Було встановлено, що позивачем (суб'єктом владних повноважень) не оплачено судовий збір та, відповідно, оформлено ухвалу про залишення позовної заяви без руху з наданням строку для усунення цього недоліка. Ухвала була направлена позивачу до його електронного кабінету в «Е-суді». В комп'ютерній програмі суду було автоматично сформовано довідку відповідного зразка про те, що ухвалу направлено на електронну адресу позивача з вказанням дати **доставлення** документу до електронної скриньки. Вказана довідка залучена до матеріалів справи. Позивач вимоги ухвали про залишення позовної заяви без руху не виконав, судовий збір у встановлений судом термін не сплатив. Суд, в свою чергу, повернув позовну заяву заявнику з цієї підстави.

Позивач не погодився із повернення позову та подав апеляційну скаргу. Апеляційна інстанція вказала наступне. Оскільки в матеріалах справи відсутні докази саме **отримання** позивачем ухвали про залишення позову без руху, то відповідно суд не мав права повертати позов. Справу направлено до суду I інстанції для продовження розгляду [2].

Складається враження, що апеляційна інстанція порівняла відправлення та доставку ухвали в підсистемі «Е-суд» із звичайним поштовим відправленням. У відправленні кореспонденції поштою прослідковується такий ланцюг: 1) ухвала вкладається в конверт, який **доставляється** адресату; 2) адресат у поштовому повідомленні проставляє відмітку про вручення (фактичне **отримання**) ухвали. В підсистемі «Е-суд» є лише можливість **доставки** документа на електронну скриньку, так би мовити – є лише «конверт». Коли саме цей «конверт» відкриє в даному випадку позивач, суд не може встановити. І суду це не повинно бути цікаво, оскільки відповідно до вимог п. 2 ч. 6 ст. 251 КАСУ днем вручення судового рішення є, серед інших випадків, саме день отримання судом повідомлення про **доставлення** копії судового рішення на офіційну електронну адресу особи [1].

У прикладі, який досліджується, у суду I інстанції була довідка із датою **доставлення** ухвали про залишення позову без руху до електронної адреси позивача, як того вимагає КАСУ (п.2 ч. 6 ст. 251).

Однак, апеляційна інстанція хотіла доказів **отримання** (мовою пошти – поштове повідомлення з відміткою про вручення ухвали).

От вам і сучасний «Е-суд»: сучасна редакція КАСУ ніби і передбачає і не передбачає можливість судитись за допомогою «Е-суду»; сучасна комп'ютерна програма суду ніби і містить і не містить усі технічні можливості для цього; сучасні судді ніби і розуміють процеси, які відбуваються в підсистемі «Е-суд», а ніби і не розуміють.

За «електронним судочинством» безсумнівно майбутнє. Для його впровадження в суспільство потрібна реклама в інтернеті, по телебаченню, в судах (так звана соціальна реклама). Розповідати населенню як, насправді, просто користуватись такими механізмами. Безсумнівно, що для вдалої реалізації та функціонування «електронного судочинства» необхідно робити великий акцент на роз'яснювальній роботі та навчанні серед суддів, працівників апарату суду, адвокатів, прокурорів, нотаріусів, державних та приватних виконавців тощо, тобто усіх майбутніх користувачів ЄСІТС.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Законодавство України*: база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 22.03.2021).

2. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 26 січня 2021 р., судова справа № 400/4505/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94425665> (дата звернення 19.03.2021).

УДК 343.132:342.7

Коваль Алла Анатоліївна,

д-р юрид. наук, доцент кафедри конституційного права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

У ході боротьби зі злочинністю правоохоронні органи уповноважені застосовувати арсенал, наданий кримінальним процесуальним законодавством. Одним з найпотужнішим його видів є негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД).

Серед НСРД, що застосовуються найбільш часто є контроль за вчиненням злочину. Слід зазначити, що КПК України не дає його визначення, однак, в науковій літературі під ним розуміють негласну

слідчу (розшукову) дію, що являє собою комплекс взаємопов'язаних правових, організаційно-тактичних дій, які здійснюються виключно за рішенням прокурора у визначених чинним законодавством формах та полягають у перевірці уповноваженими суб'єктами відповідності наявності та достовірності підстав вважати, що вчиняється (вчинено) тяжкий або особливо тяжкий злочин, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [1, с. 45]. При цьому, до форм контролю за вчиненням злочину відповідно до КПК України належать контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину.

Сьогодні при розслідуванні злочинів на практиці найчастіше застосовується контроль за вчинення злочину у формі оперативної закупки та аудіо-, відеоконтроль особи у справах, порушених за фактом незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України) або контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту та аудіо-, відеоконтроль особи у справах, порушених за фактом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища (ст. 368 КК України).

Водночас, слід зауважити, що на сьогоднішній момент досить суттєвою проблемою у справах проведення контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту та аудіо-, відеоконтролю особи є процедура використання засобів, які відповідно до КПК України використовуються під час проведення НСРД. Так, слід зазначити, що розслідування злочинів, передбачених ст. 307 КК України та ст. 368 КК України, просто неможливе без засобів, які використовуються під час проведення НСРД. Цими засобами є здебільшого ідентифіковані (помічені), рідше - несправжні (імітаційні) гроші.

На практиці, навколо використання ідентифікованих (помічених) грошей існує безліч не врегульованих питань, таких як: 1) хто забезпечує суб'єктів проведення НСРД грошима; 2) як правильно процесуально приєднати гроші до справи (хто вручає їх закупнику у кримінальних провадженнях, відкритих за фактом незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психот-

ропних речовин або їх аналогів або у справах про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, особі, яка буде ці гроші передавати службовій особі?); 3) як правильно процесуально здійснити їх ідентифікацію (якими спеціальними хімічними речовинами, звідки беруться засоби для помічення).

Оскільки зазначені питання не регламентуються ні чинним КПК України, ні Інструкцією «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», вони всі є досить важливими, адже будь-які дії суб'єктів проведення НСРД, які прямо не передбачені КПК України, можуть бути використанні захисником у своїй захисній діяльності для визнання доказів, зібраних під час проведення НСРД, недопустимими.

Так, опитані нами адвокати, які брали участь у справах про незаконний обіг наркотичних засобів (ст. 307 КК України), відмітили, що, як правило, в матеріалах кримінальних проваджень були відсутні відомості про те, звідки бралися гроші для оперативної закупки наркотичних засобів. А у тих матеріалах кримінальних проваджень, в яких про гроші поверхнево згадувалось, були певні невідповідності. Так, наприклад, в матеріалах кримінального провадження № 12014230030000426 по обвинуваченню особи у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України був рапорт про отримання грошей, які відповідно видавалися фінансовою частиною УМВС в Херсонській області. Однак, викликає подив, що дата видачі грошових коштів фінансовою частиною не відповідала часу проведення НСРД, оскільки відповідно до рапорту гроші були видані вже після проведення оперативної закупки.

Водночас, необхідно зауважити, що проведення НСРД на практиці досить часто пов'язано з іншими слідчими діями, зокрема, такими як огляд, обшук, освідування та іншими процесуальними діями.

Як правило, вперше у матеріалах кримінальних проваджень згадка про грошові кошти з'являється у протоколах огляду, що проводиться у службовому кабінеті слідчого чи оперативного співробітника, в ході якого, у присутності понятих, гроші оглядаються, після чого робляться їх копії, а потім вони вручаються так званому закупнику чи особі, яка буде передавати неправомірну вигоду службовій особі. При цьому, гроші вручаються вже поміченими або вручаються імітаційні гроші.

Разом з тим, ні про джерело отримання грошей, ні про їх ідентифікацію або імітацію у протоколах не зазначається. А отже, не відомо, хто їх помічав, яким чином, за допомогою якої спеціальної хімічної речовини, в чому вона знаходилась, у якій кількості, де зберігається залишок, чи відбиралися зразки, які в подальшому будуть ідентифікуватися з вилученими грошима в ході експертного дослідження. Не зазначаються також і номери імітаційних грошей тощо.

Крім того, у протоколі огляду не зазначається на підставі якої норми, анкетні дані так званого закупника (а так само, у інших справах, особи, яка буде передавати неправомірну вигоду) змінено, хто вручив особі грошові кошти, чи були вручені спеціальні аудіо-, відеозасоби, чи роз'яснено порядок їх використання, для проведення негласної слідчої (розшукової) дії – оперативної закупки, які права, відповідно до яких статей КПК України цій особі роз'яснено.

Таким чином, якщо мова йде про мічені засоби, то перш за все в кримінальному процесуальному законодавстві повинні бути визначені вищезазначені питання, якщо не в КПК України, то хоча б в Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні».

Якщо говорити про ідентифіковані (помічені) засоби, то, на відміну від несправжніх (імітаційних), не врегульованим залишається процедура нанесення на ці засоби (гроші, предмети, документи, гроші) спеціальних позначок, завдяки яких ці засоби можна відрізнити від подібних.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 273 КПК України, виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих дій оформлюється відповідним протоколом [2].

Як бачимо, протокол складається лише щодо процесу утворення несправжніх (імітаційних) засобів. Процедура щодо появи ідентифікованих (помічених) засобів залишилася поза нормами КПК України.

Слід вернути увагу, що в чинному КПК України взагалі не надається визначення протоколу та не зазначається, чи може він складатися у тих випадках, коли таке складання прямо не передбачено чинним КПК України.

І якщо поняття протоколу можна сформулювати виходячи зі змісту статті 103 КПК України, як спосіб фіксування відповідної процесуальної дії, а можливі процесуальні дії містяться у відповідних статтях в чинному КПК України, то право складання протоколу слідчим, оперативним підрозділом, прокурором у випадках, якщо таке складання щодо проведення певної процесуальної дії прямо не визначено чинним КПК України, не передбачено.

Завершуючи обговорення питання щодо використання ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів, слід згадати і про таку прогалину чинного КПК України, як відсутність законодавчої регламентації факту передавання (вручення) особі заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів для використання їх під час проведення конкретної НСРД. Безперечно, таке передавання (вручення) є процесуальною дією, і вона повинна бути оформлена документально – протоколом.

На підставі вищевикладеного пропонуємо внести зміни до ч. 2 статті 273 КПК України, виклавши її наступним чином: «Ідентифікація (помічення) та виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих дій, а також факт передачі (передавання) їх особі оформлюється відповідними протоколами, які складаються згідно вимог статей 104-106, 252 КПК України».

Список використаних джерел:

1. Комашко В. В. Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса. 2016. 226 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

УДК 343.85:343.91.-053.6

Коновалов Володимир Васильович,
старший викладач кафедри історії та теорії держави і права,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОФІЛАКТИКИ
КРИМІНОГЕННИХ ГРУП НЕПОВНОЛІТНІХ**

Останнім часом кримінально-правова статистика констатує зростання неповнолітньої злочинності і частки тяжких і корисливих злочинів у ній. Соціальні і правоохоронні служби, завданням яких є виявлення неповнолітніх осіб, що проявляють антигромадську поведінку та вчиняють незначні правопорушення, в недостатній мірі виявляють криміногенні групи, до складу яких входять неповнолітні. Криміногенні групи для неповнолітніх є тим середовищем, яке формує і стимулює мотивацію антигромадської поведінки. В криміногенні групи можуть входити особи, що характеризуються злочинною поведінкою, а також ті, що вчиняють антигромадські діяння, не порушуючи кримінально-правових норм. Не так часто зустрічаються криміногенні групи, що об'єднують тільки підлітків, що вчиняють злочини.

Учасники злочинних груп самі активно створюють ситуації, зручні для реалізації злочинного умислу. Члени криміногенних груп не мають чіткої орієнтації на вчинення злочинів. Їх об'єднують інші мотиви. Норми криміногенних груп хоча і входять в протиріччя з офіційними, проте не визначають поведінку їх членів як злочинну. Вони зазвичай

створюють ситуації конфлікту із соціально позитивними моральними вимогами, інколи правовими. Тому членами криміногенних груп в більшості випадків злочини вчиняються в конфліктних ситуаціях або в сприятливих для цього умовах.

Для служб профілактики злочинності неповнолітніх першочерговим завданням повинно бути з'ясування механізмів формування криміногенних груп. Це дозволило б своєчасно і ефективно протидіяти їх виникненню. Ці механізми на теперішній час встановлені лише в загальному вигляді. Спочатку підлітки об'єднуються на основі однакових можливостей в проведенні вільного часу і намагаються задовольнити свою потребу в спілкуванні, знайти порозуміння, наприклад, через спортивні фан-клуби, соціальні мережі. Все це зближує тих, хто знаходиться приблизно в однакових умовах. В оточенні подібних собі вони зустрічають співчуття завдяки тому, що можуть відверто говорити про свої негаразди. Криміногенні групи мають різну характеристику і направленість антигромадської діяльності. Характер існуючих в мікрорайоні, районі, місті криміногенних груп значною мірою визначає не тільки поширеність, але і характер злочинності: насильницький, корисливий, хуліганський тощо. Зокрема, криміногенні групи з хуліганською направленістю відрізняються високим ступенем єдності і відокремленістю. Члени таких груп, як правило, вчиняють хуліганські дії, перш за все, заради хибного розуміння особистого самоствердження, привернення уваги до себе протиправними, насильницькими діями. До таких можна віднести порушення громадського порядку на футбольних матчах, інших громадських заходах.

Інший тип групи характеризується більш широкою корисливою направленістю. Бажання мати супермодні речі, які не в змозі їм купити батьки, є головною мотивацією членів криміногенної групи до вчинення таких злочинів як крадіжки та пограбування. Причому такі групи часто включають підлітків молодшого віку (10–13 років). Чисто насильницький тип групи характерний для підлітків, як правило, не молодших 14 років.

Криміногенні групи можна класифікувати за ступенем суспільної небезпеки, виокремлюючи ті, в яких допускаються: а) тільки аморальна поведінка їх членів без порушення норм права; б) аморальна і протиправна поведінка, яка, проте, не переходить в кримінально карану; в) аморальна, протиправна поведінка, що супроводжується вчиненням злочинів.

Характеристика і класифікація криміногенних груп значною мірою обумовлені характером суспільства, середовища, в межах якого вони існують, а також методологічними засадами при проведенні їх дослі-

дження. Питання про те, як саме формуються криміногенні групи, є менш дослідженим. Правопорушники навіть при бажанні не завжди можуть про це розповісти, так як часто застають групу уже криміногенною. Криміногенна група є базою формування поглядів і установок, що лежать в основі злочинної поведінки. Таке формування здійснюється не стільки в результаті цілеспрямованого впливу, стільки стихійно. Навіть якщо член групи дотримується іншої системи цінностей і поглядів, злочин він може вчинити всупереч їм, пристосовуючись до групового рішення.

Участь в криміногенних групах сприяє зниженню гальмівної сили мотивів, почуття особистої відповідальності. Групи наочно демонструють їх членам приклад злочинної і вкрай антигромадської поведінки. Злочини нерідко вчиняються членами криміногенних груп на очах інших її членів, і останні виступають як свідки, якщо злочин викривається.

Більше того, підлітки-правопорушники бувають досить відвертими в розмовах з однолітками і саме в своєму криміногенному середовищі вихваляючись вчиненим, отримують схвалення останніх. Фіксування на мобільні телефони процесу побиття однолітків (часто однокласників) з наступним викладенням відео в соціальних мережах набуває значного поширення. Переслідування, знущання над однолітками в класі стало соціальним явищем і отримало назву «булінг».

Криміногенна група здійснює негативний вплив на своїх членів, практично усуваючи страх перед кримінальним покаранням за вчинений злочин. Криміногенні групи слугують психологічним підґрунтям для неповнолітніх злочинців, відіграють роль певного захисного механізму для цих підлітків, одночасно породжують і формують антигромадську діяльність, визначають її характер та привносять істотний внесок в морально-правову деформацію особи правопорушника. Вкрай негативну роль у становленні криміногенної групи і її функціонуванні відіграє невчасне викриття антигромадської поведінки членів такої групи і особливо вчинених ними злочинів, а тим більше залишення таких фактів без покарання або хоча б суспільного реагування.

Останніми роками в Україні спостерігається доволі нове явище в загальній структурі групової злочинності неповнолітніх – створення криміногенних груп неповнолітніх на основі захисту своїх прав і свобод. Всі негаразди в українській державі із станом правопорядку, законності, соціальної справедливості, що характеризують сьогодення нашого суспільства, не можуть не впливати на формування поглядів неповнолітніх членів країни. Макросередовище може негативно впливати на формування особистості дитини через засоби масової інформації. Деякі з них безпосередньо пропагують насильство, розбеще-

ність. Оскільки для підліткового віку є характерним наслідування поведінки дорослих, то щоденне споглядання і сприйняття саме такої інформації багато в чому утворюють перекручений світогляд дитини. Створення окремих громадських об'єднань дорослих громадян, які перебирають на себе функції державних і, перш за все, правоохоронних органів, що ведуть боротьбу з несправедливістю в будь-яких сферах соціального буття, – створюють у свідомості неповнолітніх ореол сучасних Робін Гудів – борців зі злом.

Наприклад, виступи громадськості проти незаконної забудови дитячих майданчиків в житлових мікрорайонах населених пунктів, що широко висвітлюються в засобах масової інформації, спонукають неповнолітніх осіб спочатку приймати участь у таких актах протесту дорослих, а потім виступати самостійно проти, так би мовити, несправедливості. Такою несправедливістю вони вважають, наприклад, рішення судді футбольного матчу щодо їх улюбленої команди. Формами боротьби вони обирають паління фаєрів, кидання петард на поле. Такі дії тільки піднімають «градус» невдоволення криміногенної групи неповнолітніх. Відверта бездіяльність правоохоронних органів щодо таких дій неповнолітніх правопорушників провокує останніх на більш радикальну поведінку. Досить часто вихід накопичених емоцій груп неповнолітніх відбувається уже поза межами стадіонів.

Характер і поширеність криміногенних груп здатні впливати на стан і якісні сторони злочинності неповнолітніх в певних умовах місця і часу. З появою і ростом криміногенних груп збільшується число злочинів, що вчиняються організовано, а також кількість особливо небезпечних злочинів, серед яких значне місце займають агресивні хуліганські дії неповнолітніх. Підвищення ефективності боротьби з криміногенними групами передбачає своєчасне їх виявлення, правильну їх діагностику і дієві заходи по роз'єднанні таких груп, їх морально-правової переорієнтації, тобто ліквідації таких груп як криміногенних. В подоланні негативного впливу криміногенних груп на їх членів існує чимало складнощів. Зокрема, не можна забувати, що підлітки взагалі не можуть обійтись без неформального середовища однолітків. Саме неформальні дружні зв'язки забезпечують неповнолітнім необхідний соціальний і емоційний комфорт. Тому важливо правильно використовувати допомогу підлітків, які мають позитивну поведінку і в той же час досягли певних успіхів, наприклад, в спорті тощо.

Складність профілактики криміногенних груп неповнолітніх полягає в тому, що необхідно впливати на криміногенну групу в цілому, а не тільки на окремих її членів. Труднощі переорієнтації окремих учасників груп часто пов'язані з тим, що криміногенні групи об'єднують

підлітків, які проживають поруч, навчаються в одному навчальному закладі. Тому контакти між ними все рівно невідворотні. Переорієнтація криміногенних груп в цілому передбачає вплив як на самих членів груп, їх особистості, так і на оточуюче середовище, оздоровлення останнього. Відрив від криміногенних груп повинен компенсуватись для їх членів включенням в значиме для них позитивне середовище, яке надасть їм необхідний соціальний і емоційний комфорт.

Протидія криміногенним групам і їх впливу на неповнолітніх – це одночасно і оздоровлення несприятливих умов в сім'ї, і підвищення істинної уваги до підлітка в колективі, і створення мережі фінансово доступних спортивних секцій, культурно-мистецьких гуртків, інших об'єднань під егідою соціально-психологічних служб державних органів та місцевого самоврядування. Позитивні результати може принести тільки одночасне виключення підлітка із криміногенного середовища і включення його в морально здорові відношення. Це потребує розробки комплексних програм для молоді на рівні мікрорайону, району, міста, області і в цілому держави.

УДК 343.2

Кириченко Александр Анатольевич,

д-р юрид. наук, профессор,
заведующий кафедрой права факультета экономики и права
Международный классический университет
имени Филиппа Орлика, г. Николаев,

Куцакова Анастасия Андреевна,

методист факультета № 1,
Учебно-научного института права и кибербезопасности,
Одесский университет внутренних дел, г. Одесса

ИННОВАЦИОННОЕ ПОНИМАНИЕ СУЩНОСТИ И ИСЧЕРПЫВАЮЩЕГО ПЕРЕЧНЯ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ, ИСКЛЮЧАЮЩИХ АНТИСОЦИАЛЬНОСТЬ ИЛИ ВИНОВНОСТЬ ДЕЯНИЯ

Разработанное вместе с А. К. Виноградовым инновационное понимание обстоятельств, исключающих антисоциальность или виновность деяния [1, с. 2, с. 58–60; 3, с. 179–181; 4, с. 94–95 и др.], А. А. Куцакова предлагает представить в развитии в качестве общеправовых обстоятельств в виде соответствующих статей перспективного Конституци-

онного кодекса Украины, а равно любого иного государства мира в такой редакции:

ХII. «Сущность и исчерпывающий перечень общеправовых обстоятельств, исключающих антисоциальность деяния»:

«Предусмотренные Особенной частью Антикриминального, Административного, Трудового, Де-факто имущественно-договорного или Де-юре имущественно-договорного кодекса Украины (а равно иного государства мира) деяния теряют свою антисоциальность и превращаются в правомерные общественно полезные деяния при наличии таких обстоятельств, как причинение убытков (вреда и упущенной выгоды) при (вследствие) : 1) конкуренции норм права [3, с. 179–180]; 2) кратковременной конкуренции правовых статусов различных социосубъектов [3, с. 180]; 3) необходимой обороны; 4) крайней необходимости; 5) оправданного риска; 6) задержания лица, совершившего правонарушение [4, с. 94]; 7) психического или физического воздействия [4, с. 95]; 8) выполнении законного приказа или распоряжения; 9) осуществлении специального задания по предупреждению, выявлению, пресечению и раскрытию организованной группы правонарушителей» [3, с. 180].

После изложения указанного перечня обстоятельств, исключающих антисоциальность деяния, должно быть приведено определение сущности, оснований и пределов действия каждого из таких обстоятельств в контексте преодоления конкретного вида правонарушения [3, с. 181; 4, с. 95].

ХIII. «Сущность и перечень общеправовых обстоятельств, исключающих либо смягчающих или отягчающих вину лица, совершившего антисоциальное деяние»:

1) обстоятельства, исключающие вину лица, совершившего антисоциальное деяние: 1.1) паранесчастный случай (при причинении деянием существенных и больших убытков) или параказус (в случае причинения деянием менее, нежели существенные, убытки); 1.2) невменяемость; 1.3) ограниченная вменяемость; 1.4) юридическая и фактическая ошибка; 1.5) мнимое обстоятельство, исключающее антисоциальность деяния;

2) обстоятельства, смягчающие вину лица, совершившего антисоциальное деяние: (примерный перечень такого рода обстоятельств);

3) обстоятельства, отягчающие вину лица, совершившего антисоциальное деяние: (исчерпывающий перечень такого рода обстоятельств)» [3, с. 181; 4, с. 95].

После изложения данного перечня обстоятельств, исключающих либо смягчающих или отягчающих вину лица, совершившего антисоциальное деяние, должна быть раскрыта сущность каждого из названных обстоятельств [3, с. 181; 4, с. 95].

Список использованных источников:

1. Кириченко О. А., Тунтула О. С. Обставини, що виключають суспільну небезпеку діяння. Лекція № 4. Курс лекцій із Загальної частини Антикримінальної галузі права України : навч. посібник. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2018. 44 с. URL : [http://philology.mdu.edu.ua/?page_id=344 <36>](http://philology.mdu.edu.ua/?page_id=344<36>).
2. Кириченко О. А., Виноградова А. А., Тунтула О. С. Обставини, що виключають суспільну небезпеку діяння. Лекція № 4. Курс лекцій із Загальної частини Антикримінальної галузі права України: навч. посіб. 3-те вид. Київ : Видавець Назаров О. А., 2019. 72 с. (додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці»). URL : <http://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a/978-kirichenko-o-a-vinogradov-a-k-vinogradova-a-a-tuntula-o-s-obstavini-shcho-viklyuchayut-susplnmu-nebezpeku-diyannya-lektsiya-4-kurs-lektsij-iz-zagalnoji-chastini-antikriminalnoji-galuzi-prava-ukrajini-navch-posib-3-te-vid>
3. Кириченко А. А., Ланцедова Ю.А. Антикрупционная парадигма : системное правовое исследование : монография / под ред. А. А. Кириченко. Киев : Издатель Назаров О. А., 2020. 668 с. (приложение к электронному реферативно-научному журналу «Судебно-психологическая экспертиза. Применение полиграфа и специальных знаний в юридической практике»), укр., русс. URL : <https://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a/2430-kirichenko-a-a-lantsedova-yu-a-antikorrupsionnaya-paradigma-sistemnoe-pravovoe-issledovanie-monografiya>
4. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O. O., 2021. 108 с.

УДК 343.98

Ланцедова Юлія Александровна,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри уголовного права и процесса юридический факультет,
Национальный авиационный университет, г. Киев

ИННОВАЦИОННОЕ ПОНИМАНИЕ СУЩНОСТИ И БАЗИСНЫХ ОСНОВНЫХ И ДОПОЛНИТЕЛЬНЫХ ЮРИДИЧЕСКИХ СВОЙСТВ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В АНТИКРИМИНАЛЬНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Иновационное понимание сущности доказательств и их базисных основных и дополнительных юридических свойств в антикриминальном судопроизводстве Ю. А. Ланцедова предлагает представить в виде первой и второй части статьи «**Доказательства, их свойства, источники, субъекты, порядок и действия по получению и формы оперирования ими**» Кодекса антикриминального судопроизводства Украины, а равно любой иной страны мира, что должна стать ориентиром для разработки соответствующего понимания этих

базисных категорий доказывания и в административном, трудовом, де-факто имущественно-договорном, де-юре имущественно-договорном, ординативном, исправительно-трудовом и исполнительном судопроизводстве, один из последних вариантов которой [1, с. 56–62; 2, с. 31–34] может быть представлен в следующей редакции:

1. Доказательством являются любые сведения о факте (внешнем или внутреннем проявлении признаков или свойств трассосубстанций и документов либо человека или его деяний либо события как суммативных взаимосвязанных деяний большого количества людей или явлений природы, в т. ч. деяний хищных животных, которые находятся в нерегулируемых человеком условиях) в целом или об его отдельной стороне, которые получены от объективных, субъективных и смешанных источников такого рода сведений, при условии установления наличия в процессе их оценки, в т. ч. и путем проверки, неразрывного единства таких базисных основных юридических свойств, как их значимость, достоверность и доброкачественность, на основании только чего эти сведения и смогут быть допущены в процесс доказывания в качестве доказательств, а также быть использованы в доказывании в случае приобретения этими доказательствами еще и таких базисных дополнительных юридических свойств, как согласованность и достаточность их совокупности для принятия главным субъектом антикриминального судопроизводства (следователем, судьей) определенного промежуточного или окончательного процессуального решения [2, с. 32].

2. **Сущность базисных основных и дополнительных юридических свойств доказательств** проявляется в том, что такого рода сведения должны быть:

2.1. **Значимыми**, которыми имеются сведения, с помощью которых можно подтвердить или опровергнуть определенный юридический факт (обстоятельство) базисного, специального или частичного предмет доказывания¹ либо доказательный факт как промежуточный тезис этого предмета доказывания [1, с. 51].

2.2. **Достоверными**, которыми признаются любые сведения, являющиеся адекватными в контексте установления обстоятельств базис-

¹ Имеется в виду **базисный предмет доказывания** как совокупность юридических фактов, которые должны быть установлены по каждому антикриминальному делу, к примеру, согласно требованиям ст. 91 КПК Украины; **специальный предмет доказывания** – дополнительно к базисному предмету доказывания по отдельным категориям антикриминальных дел, к примеру, в отношении несовершеннолетних по ст. 485 КПК Украины или психически больных лиц ст. 303 КПК Украины и др.; **частный предмет доказывания** – дополнительно к базисному и/или специальному предмету доказывания юридические факты, обязанность доказывания которых обусловлена лишь антиделиктивной ситуацией преодоления конкретного криминального правонарушения.

ного, специального или частичного предмета антикриминального доказывания, и:

2.2.1. Адекватно отражают обстоятельства как приготовления и/либо совершения деяния (события, явления) криминального правонарушения и/или сокрытия его антиделиктных следов (следов и/или параследов и/либо квазиследов деяния, события или явления криминального правонарушения), так и любых иных значимых деяний (событий, явлений) либо признаков или свойств трассосубстанций и/либо документов и/или человека [1, с. 51–52; 2, с. 32].

2.2.2. Неадекватно отражают обстоятельства указанных юридических фактов из-за наличия дистанционных, метеорологических, образовательных (в т. ч. и в силу имеющегося у личностного источника недостаточного уровня общей и/либо специальной, в т. ч. базисной или сопутствующей юридической, компетентности), психологических, физиологических и иных особенностей их восприятия личностным источником и запоминания, хранения, воспроизведения и передачи сведений о такого рода юридических фактах главному субъекту антикриминального судопроизводства [2, с. 32–33].

2.2.3. Адекватно объясняют причины описанного неадекватного отображения юридических фактов [1, с. 58; 2, с. 33].

2.2.4. Являются адекватными или неадекватными, но сознательно недостоверными и в силу этого приобретают соответствующую достоверность в контексте антикриминального дела о даче таких заведомо ложных показаний либо такого заведомо ложного заключения эксперта или о постановлении такого заведомо неправосудного процессуального решения.

2.3. **Доброкачественными**, каковыми являются сведения, не содержащих непреодолимых противоречий, которые не дают возможности сделать однозначный вывод о наличии или отсутствии в этих сведениях необходимого уровня качества как их достоверности и/или недостоверности, так и возможно значимости и/или незначимости.

2.4. **Согласованной совокупностью доказательств**, являющаяся такой их совокупностью, в которой одно доказательство противоречит другому, а существующие противоречия могут быть устранены приведением аргументов достоверности одного и соответствующей недостоверности другого доказательства.

2.5. **Достаточной совокупностью доказательств**, являющаяся такой их совокупностью, которая может сформировать путем обобщающей их оценки, в т. ч. и путем проверки, у главного субъекта антикриминального судопроизводства однозначное внутреннее (без внешних факторов влияния) убеждение в необходимости принятия на данный

момент времени определенного промежуточного или окончательного процессуального решения по антикриминальному делу [1, с. 52].

2.6. Наряду с доказательствами в доказывании могут быть использованы положения определенного правового акта с соблюдением при необходимости правил разрешения их конкуренции или коллизии, а также общеизвестные сведения и/либо преюдициальные факты и/или презумпции, если у главного субъекта антикриминального судопроизводства не будут возникать сомнения в значимости и/либо достоверности и/или доброкачественности такого рода сведений [1, с. 53].

2.7. **Допустимость доказательств** является результатом их обобщающей оценки, в т. ч. и проверки, когда само по себе нарушение порядка получения доказательств, предусмотренного определенной нормой Кодекса антикриминального судопроизводства Украины (равно иного государства), должно при отсутствии обстоятельств, исключających вину лица или антисоциальность деяния, влечь только соответствующего вида и степени строгости юридическую ответственность виновного лица и не является основанием для признания соответствующих доказательств недопустимыми, если допущенные нарушения не привели к потере этими сведениями их значимости и/либо достоверности и/или доброкачественности [1, с. 53; 2, с. 33].

Список использованных источников:

1. Кириченко О. А., Ланцедова Ю. О., Тунтула О. С. Інновації юриспруденції і законодавства в фармацевтичній діяльності : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O. O., 2020. 97 с.

2. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 108 с.

УДК 159.9

Ткаля Олена Вікторівна,
кан. юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Неповнолітні внаслідок своєї фізичної і розумової незрілості вимагають спеціальної охорони й піклування, включаючи належний правовий захист, що і знайшло свої відображення як в національному так і у міжнародному праві. Гострою та невирішеною залишається проблема

ефективності запобігання злочинам вчинених щодо неповнолітніх осіб, які є найменш захищеною групою населення. Становлення неповнолітнього як жертви кримінального правопорушення завжди пов'язане з емоційними та фізичними стражданнями, які можуть негативно відбитися на психологічному та фізичному стані підлітка. Також, комплекс якостей, які притаманні неповнолітнім в силу їх вікових особливостей, впливає на їх підвищену девіантність та підвищує їх можливість стати жертвою злочину – віктимність. Таким чином, дослідження вказаної теми є актуальним, оскільки, зростає інтерес вчених до психотерапевтичної роботи з підлітками, що стали жертвами злочинів.

Проблему віктимності неповнолітніх вивчали безліч вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Ю. М. Антонян, В. В. Василевич, В. В. Голіна, Б. М. Головін, І. М. Даньшин, А. О. Джу́жа, В. Н. Дрьомін, В. І. Задорожний, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, Л. М. Іванова, С. С. Косенко, Н. В. Кулакова, Л. В. Левицька, О. О. Луцак, О. Є. Мойсєєва, В. І. Полубінський, Д. В. Рівман, В. О. Туляков та ін.

Науковцями встановлено, що деяким категоріям осіб притаманні риси психологічного, фізичного, морального характеру, які створюють підвищену можливість таких людей стати жертвами злочину. Неповнолітніх традиційно відносять до числа осіб, яким притаманна підвищена віктимність. Віктимність неповнолітніх обумовлюється наявністю низки чинників їх віктимізації. Під цими чинниками розуміємо сукупність умов, наявність яких при виникненні віктимної ситуації сприяють перетворенню особи чи групи осіб на реальну жертву.

Причини та умови віктимності неповнолітніх, як і віктимності в цілому, мають соціально обумовлений характер. Складні життєві ситуації, які виникають за умов трансформації суспільства, можуть мати потужний віктимогенний вплив на людину, особливо молододу та інколи призвести до віктимізації особистості. Соціально-економічні та соціально-психологічні суперечності переходу до ринкових відносин у країні призвели до глибинної переорієнтації молоді, зробили її більш вразливою. Отже, дослідження питання віктимності неповнолітніх є важливим з точки зору профілактичної та корекційної роботи із цією віковою категорією.

Досліджуючи особливості віктимної особистості, М. А. Одинцова зазначила, що «у молодих людей з підвищеною віктимністю виявляється типова модель поведінки, більш характерна для дитини, ніж для дорослої людини. Найбільш загальні характеристики віктимності виглядають наступним чином: труднощі у прийнятті рішень; прагнення мати поради та підтримку інших людей; у відсутність контакту з оточенням вони відчувають себе безпорадно і дискомфортно, навіть якщо контакт деструктивний; невизначена реакція у відповідь на критику і

несхвалення; розпливчата межа образу-Я, прояв будь-якої ініціативи супроводжується почуттям страху; пригнічені емоції; нечесність; їм властива скритність, подвійна мораль» [1, с. 79].

У літературі неодноразово висловлювалася думка про те, що головною причиною віктимності неповнолітніх та її стрімкого зростання є різке погіршення економічної ситуації і зростання напруженості у суспільстві. Звичайно, все це впливає і на дорослу віктимність, проте зниження рівня життя позначається найсильніше на підлітках, бо у всі часи неповнолітні були і залишаються найбільш вразливою частиною суспільства. Уразливість полягає в тому, що певні особливості неповнолітніх (рухлива психіка, не сформована остаточно система цінностей) роблять їх більш схильними до впливу чинників, яким дорослі люди протистоять набагато успішніше. Серед показників віктимогенності сім'ї неповнолітнього, вченими було названо такі складові як: особливості та тип сімейного виховання; характер соціальної підтримки в сім'ї; наявність фактів насильства в сім'ї [2, с. 73].

Таким чином, причини віктимності неповнолітніх можна розділити на дві великі групи: ті, що пов'язані з особистісними особливостями неповнолітніх та ті, що викликані соціальними негараздами. Ряд вчених вважають, що причини віктимності неповнолітніх потрібно умовно розділити на дві групи: внутрішні, або ж індивідуальні (такі, що пов'язані з особистісними особливостями власне неповнолітніх), та зовнішні (ті, що викликані соціальними та іншими негараздами). До першої групи відносять ряд психологічних особливостей віку неповнолітніх: довірливість, наївність, допитливість, невміння адекватно реагувати на ситуацію, настрій, що швидко змінюється через незавершеність морального формування, відставання психічного розвитку від фізичного, перевага в психічній діяльності процесів збудження над процесами гальмування, а інколи і просто фізична слабкість [3, с. 353].

О. Є. Мойсеева розділяє умови віктимізації неповнолітніх на біопсихологічні (тип темпераменту, наявність рис, характерних для психічних розладів), власне психологічні (агресивність, тривожність, жорстокість, необ'єктивна оцінка можливостей, емоцій, нерівноваженість або наявність однієї чи декількох акцентуацій характеру) та соціально-психологічні (потреба у спілкуванні, самоствердження, правова необізнаність, незнання головних методів забезпечення особистої безпеки тощо) [4, с. 101].

До зовнішніх умов віктимності неповнолітніх осіб відносять: розшарування груп населення за соціальним статусом, матеріальною нерівністю; зростання кількості стресових ситуацій у суспільстві, викликане економічними проблемами, політичної ситуацією у державі, які поступово набувають статусу буденних як у житті громадськості

загалом, так і в житті неповнолітніх зокрема; проблеми в сім'ї: – зростання кількості неблагополучних сімей, ухилення батьків від виховання дітей, збільшення кількості функціонально неспроможних сімей, які не можуть створити оптимальні умови для розвитку дітей, соціальне сирітство. Так, близько 117 тисяч дітей проживають в інтернатах, протягом останніх років близько 8,5 тисячі батьків на рік позбавляють батьківських прав; – сімейне насильство та конфлікти, які провокують виникнення у дитини страху перед батьками та утверджують стан безпорадності або провокують у неповнолітнього девіантну поведінку.

Деформація правосвідомості неповнолітніх, яка є наслідком пропаганди насилля та всездозволеності в засобах масової інформації, телепрограмах, сучасних мультфільмах, комп'ютерних іграх, доступу до неконтрольованого контенту мережі Інтернет, а також сукупності усіх вищезазначених процесів. Зокрема, в засобах масової інформації висвітлюються тяжкі життєві ситуації, елементи насильства, жорстокості та насильства, які надалі починають сприйматися неповнолітніми як допустимі чи навіть необхідні.

Також важлива роль належить правовому вихованню. Воно дозволяє активно впливати на формування правових поглядів та установок особи, що допомагає неповнолітньому правильно оцінювати як свої дії, так і дії інших осіб, уможливорює вибір адекватної поведінки в конкретних життєвих ситуаціях, у тому числі тоді, коли в підлітка виникає реальна загроза стати безпосереднім об'єктом злочинного посягання.

Взаємозв'язок зазначених зовнішніх та внутрішніх умов проявляється під час конкретної ситуації, яка передує чи сприяє вчиненню злочину щодо неповнолітнього. Наприклад, в останні роки в Україні та світі спостерігається невтішна тенденція до зростання злочинності на сексуальному підґрунті.

Отже, віктимологічні дослідження щодо неповнолітніх осіб, проведені впродовж останніх років, дозволяють зробити поки що не повні, але суттєві для практики узагальнення.

По-перше, формуванню віктимної поведінки підлітків сприяє комплексна дія факторів: психо-фізіологічного (специфічні особливості підліткового віку, статеві та рольові відмінності); індивідуально-психологічного (особливості самооцінки, здатність до емпатії, рівень суб'єктивного контролю, відчуття соціальної підтримки, тривожність, комунікативні властивості, радикалізм, рівень фрустрації, самозаглиблення та ін.); соціально-психологічного (стійкий зв'язок між агресивністю, директивністю, непослідовністю батьків і віктимністю підлітка) походження.

По-друге, ключовими факторами віктимізації підліткової поведінки є стратегії сімейного виховання та відсутність у підлітка відчуття соці-

альної захищеності, ускладнені віковими особливостями. Особливо значною у віктимізації підлітка є роль батька.

По-третє, між психологічними особливостями підлітка, характером сімейного виховання та специфікою (проблемністю) поведінки підлітка простежуються чіткі взаємозв'язки.

По-четверте, окрім факторів, що провокують віктимну поведінку підлітків, є фактори іншої спрямованості. Серед основних з них варто назвати доброзичливість і позитивний інтерес з боку батька та послідовність, систематичність і демократизм стосунків з боку матері. Надзвичайно важливим фактором є рівень соціалізації особистості, оскільки зануреність у соціум, комунікабельність та розвинута мережа міжособистісних взаємостосунків дає відчуття соціальної підтримки, спокою, а звідси й з'являються: впевненість у собі, незалежність, емоційна стійкість, самоконтроль, емпатійність, доброзичливість.

Список використаних джерел:

1. Одинцова М. А. Психология жертвы. Сказкотерапия для взрослых. Самара : Бахрах-М, 2010. 240 с.
2. Кузнецова Л. З., Ерошенко А. Н. Психологические особенности проявления виктимного поведения у современной молодежи. *Актуальные вопросы современной психологии* : материалы II междунар. науч. конф. (г. Челябинск, февраль 2013 г.). Челябинск : Два комсомольца, 2013. С. 73–75.
3. Шевченко Л. О., Оберемко Ю. О. Особливості віктимності неповнолітніх. Форум права. 2014. № 4. С. 353–358.
4. Мойсеева О. Віктимність неповнолітніх як психолого-правова проблема. *Право України*. 2010. № 7. С. 99–104.

УДК 343.13

Лагода Катерина Олександрівна,

канд. юрид. наук, суддя Центрального районного суду м. Миколаєва,
старший викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу,

Тунтула Александра Сергіївна,

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний

університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ОТРИМАННЯ ДОПУСТИМИХ ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Наша держава в 2019 році остаточно закріпила на рівні Конституції України курс на євроінтеграцію [1]. Умовою її здійснення є приведен-

ня національного законодавства у відповідність із європейськими стандартами неухильного дотримання прав та основоположних свобод людини. Не може залишатись осторонь і кримінальне процесуальне законодавство, одним із завдань якого є захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та притягнення до відповідальності в міру вини особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Виходячи із проголошених ст. 2 КПК України завдань, провідне місце у їх досягненні посідає саме процес доказування, адже саме його здійснення в межах національного законодавства та міжнародних стандартів дає змогу прийняти законне остаточне рішення, яким вирішується доля як обвинуваченого, так і потерпілого.

Міжнародні стандарти доказування – це система закріплених в нормах кримінального процесуального закону та сформовані у судовій практиці Верховного Суду правила, що забезпечують отримання суб'єктом доказування сукупності доказів, яким притаманні такі властивості, як належність, допустимість та достовірність, з тим, щоб в результаті оцінки достатньої та узгодженої сукупності доказів можна було прийняти законне процесуальне рішення [2, с. 96]. Джерелом міжнародних стандартів є норми міжнародних договорів, ратифікованих Україною, а також практика міжнародних судових інституцій, зокрема ЄСПЛ. Традиційно до стандартів доказування відносять такі стандарти доказаності як «достатня підстава», «обґрунтована підозра» та «поза розумним сумнівом».

Чинний КПК України увібрав в себе основоположні міжнародні стандарти доказування, зокрема в засадах кримінального провадження (змагальність сторін, рівність сторін, безпосередність дослідження доказів, презумпція невинуватості), в позиції здійснення правосуддя виключно судом, визначенні поняття та властивостей доказів, в чіткій регламентації обов'язку доказування, вимозі щодо законності, обґрунтованості та вмотивованості судових рішень.

До імplementованих в структуру кримінального процесуального законодавства міжнародних стандартів доказування слід віднести:

– прийняття рішення про допустимість того чи іншого доказу має відбуватись в результаті оцінки їх судом із врахуванням положень кримінального процесуального закону та практики національних та міжнародних судових установ, якою встановлено порушення прав та основоположних свобод людини, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 1 ст. 9, ч. 1 ст. 87, ст. 90, ч. 1 ст. 94 КПК України) [3];

– для прийняття рішення про допустимість того чи іншого доказу суд має обов'язково з'ясувати істотність та наслідки порушення норм

кримінального процесуального закону, значимість доказу, позицію сторін щодо допустимості такого доказу та наслідки визнання його недопустимим для прийняття судового рішення, яке має відповідати вимогам законності, обґрунтованості та вмотивованості (ч. 4 ст. 87 КПК України) [3];

- вирішення питання про визнання доказу недопустимим може бути ініційоване як сторонами кримінального провадження, так і за власною ініціативою суду (ч. 3 ст. 89 КПК України) [3];

- при вирішенні питання щодо допустимості показань з чужих слів суд має застосовувати загальні правила щодо визначення допустимості у разі, якщо особу неможливо допитати з об'єктивних причин, особливо, якщо такі обставини спровоковані підозрюваним чи обвинуваченим. В будь-якому випадку не можуть бути визнані допустимими показання, надані слідчим, прокурором чи співробітником оперативного підрозділу (ч. 3, 5 та 7 ст. 97 КПК України) [3].

До міжнародних стандартів отримання допустимих доказів слід віднести наступне:

- оцінка доказів на предмет їх допустимості є обов'язком суду;
- докази, отримані внаслідок катування в будь-якому випадку мають бути визнані недопустимими із застосуванням правила виключення доказів за концепцією «плодів отруйного дерева», за відсутності ознак катування слід встановлювати, чи поведження із особою досягло мінімального рівня жорстокості та враховувати наявність законної мети такого поведження та її співмірність вимогам ситуації;

- недопустимими слід вважати докази, отримані внаслідок порушення прав, гарантованих Конституцією України – права на мовчання, на захист, повагу до особистого та сімейного життя, недоторканість житла та таємницю листування – якщо такі права були порушені не «згідно із законом» та без нагальної потреби втручання в здійснення конституційного права та порушення принципу пропорційності такого втручання;

- недопустимими в будь-якому випадку є докази, отримані внаслідок порушення права сторони захисту на перехресний допит, внаслідок провокації злочину, порушення вимоги щодо відкриття доказів та порушення процедури отримання дозволу на проведення певної процесуальної дії.

Отже, при вирішенні питання про допустимість того чи іншого доказу допустимим, національні суди мають керуватись не лише положеннями чинного КПК України, важливим також є дотримання міжнародних стандартів доказування, сформованих практикою міжнародних судових інституцій. Проте, не зважаючи на те, що в нашій країні на

законодавчому рівні зафіксовано вимогу щодо використання судами практики ЄСПЛ та пріоритету міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, національна судова практика поки містить ряд недоліків, пов'язаних із неправильним тлумаченням, незастосуванням чи недоречним застосуванням стандартів доказування, сформованих практикою ЄСПЛ. Вважаємо, що подоланню цієї проблеми сприятиме введення теми «Міжнародні стандарти доказування» в структуру вивчення дисципліни «Кримінальний процес» або виділення спецкурсу з цієї проблематики для магістрів, а, найголовніше, підвищення кваліфікації діючих суддів шляхом вивчення міжнародної судової практики та алгоритмів її використання в судових рішеннях, у тому числі і за допомогою узагальнень висновків Верховного Суду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top>.
2. Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Калуш : Петраш К.Т., 2020. 452 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4654-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Секція:
ДИСКУСІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

УДК 343.851

Середя Вікторія Русланівна,
магістр 5 курсу,

Науковий керівник:

Блага Алла Борисівна,

д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

**ЗАПОБІГАННЯ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ
НАД ДІТЬМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України, лише за січень-березень 2021 року у нашій державі було обліковано 288 кримінальних правопорушень за статтями 155 КК «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку» та 156 КК «Розбещення неповнолітніх»; з їх числа 7 правопорушень були обліковані по Миколаївській області [1; 5]. Це свідчить про нагальну потребу подальшого вирішення даної ситуації, вдосконалення чинної законодавчої бази, знаходження нових шляхів запобігання та подолання сексуального насильства над дітьми.

З цією метою у нагоді стане дослідження законодавства інших держав в частині встановлення відповідальності за злочини, пов'язані з сексуальною експлуатацією і сексуальним насиллям над дітьми; врахування позитивного зарубіжного досвіду організації та здійснення профілактичних заходів.

У кримінальному законодавстві Великобританії відповідальність за злочини, пов'язані з сексуальною експлуатацією і сексуальними насиллями над дітьми, встановлюється Законом про статеві злочини 2003 р. (Sexual Offences Act 2003). Кримінальне законодавство Великобританії по відношенню до дітей у віці від 13 до 16 років встановлює заборону на вчинення будь-яких сексуальних дій, а якщо ж подібні дії вчиняються з дітьми у віці до 13 років, то вони в будь-якому випадку розглядаються як зґвалтування, яке тягне за собою більш суворе покарання. До сексуальних зловживання, вчинених щодо дитини, відносять: зґвалтування дитини, напад на дитину шляхом проникнення, сексуальні напади, примушування або підбурювання дитини до сексуальних дій. Крім того, до цієї групи злочинів відносять такі форми

сексуальної експлуатації, як користування за плату сексуальними послугами дітей у віці до 18 років, їх залучення до проституції, порнографії, а також підбурювання до цих занять [2].

Цікавим є підхід китайського законодавця до боротьби з посяганнями на статеvu свободу та статеvu недоторканість особи і дітей, зокрема. Так, Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки 1997 р. в статті 236 передбачає відповідальність за будь-які розпусні дії, вчинені з дівчинкою, яка не досягла 14-ти років, що кваліфікуються як зґвалтування, за яке передбачено покарання до десяти років позбавлення волі. За вчинення подібних діянь при кваліфікуючих обставин, може бути призначена навіть смертна кара [3].

Дослідження статистичних даних з усього світу дозволило встановити, що значну кількість злочинів сексуального характеру стосовно дітей було вчинено особами, які мають родинні зв'язки з потерпілими дітьми. Тому, окрім притягнення винних до кримінальної відповідальності, важливим напрямком є профілактичний вплив. На сучасному етапі боротьби із статевими злочинами намічається ряд нових тенденцій в плануванні профілактичних заходів, спрямованих на запобігання сексуальних злочинів.

Так, у таких країнах як США, ФРН, Голландія, Великобританія, функцію захисту дітей від сімейного насильства виконують фахівці з соціальної роботи, а не правоохоронні органи, в союзі з органами опіки, піклування, місцевого самоврядування. У цих фахівців досить широкі повноваження, що включають порушення кримінальної справи і клопотання про відчуження дитини від батьків [6]. Традиційно в США основна роль в цьому процесі відводиться громадським організаціям, психологам, службам «довіри», службам екстреної психологічної допомоги. У Європі велика роль відводиться педагогічним установам, спеціалізованим медичним центрам.

За даними Міського комітету з дій щодо насильства над жінками та дітьми (Торонто, Канада), сексуальному насильству піддається кожна 4 дівчинка і кожен 8 хлопчик у віці до 18 років. На сайті цього комітету у загальному доступі розміщені рекомендації щодо профілактичних заходів, які включають: ознайомлення педагогів, поліції, інших громадських і офіційних структур з проблемою насильства над дітьми; спонукання дорослих ставитися до розповідей дитини з довірою і відповідати на них адекватним реагуванням; навчання дітей прийомам особистої безпеки; зміна ідеологічних установок щодо дітей, жінок, розподілу статевих ролей і т. д. [4].

Соціально-правовий захист дитини є одним з основних показників рівня розвитку суспільства, його цивілізованості і перспективності. Будь-яке цивілізоване суспільство повинно забезпечити безпеку своїм громадянам. Охорона прав дітей здійснюється не тільки за допомогою

кримінального, а й цивільного, і сімейного законодавств, шляхом виховання моральних почуттів, формування культури спілкування, ставтевого виховання та багатьма іншими методами.

Проаналізувавши зарубіжний досвід по запобіганню сексуальним злочинам щодо дітей та законодавчу базу, доцільним визнається подальше вдосконалення законодавства України у сфері запобігання сексуальному насильству над дітьми, створення громадських організацій та служб «довіри», введення відповідних освітніх програм, інформування суспільства з метою підвищення обізнаності людей про це явище. Тільки спільною роботою держави та громадських організацій можливо протистояти такому негативному явищу, як сексуальне насильство над дітьми.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131
2. Закон про статеві злочини від 20.11.2003 р. Sexual Offences Act 2003. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/42/contents> (дата звернення: 20.04.2021).
3. Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки від 14.03.1997 р. URL: <https://www.fmprc.gov.cn/ce/cgvienna/eng/dbtyw/jdwt/crimelaw/t209043.htm> (дата звернення: 20.04.2021).
4. Офіційний сайт Міського комітету з дій щодо насильства над жінками та дітьми Торонто (Metropolitan Action Committee on Violence Against Women and Children, METRAC). URL: <https://www.metrac.org/> (дата звернення: 20.04.2021).
5. Статистичні дані Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення по державі за 2021 рік. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/> (дата звернення: 20.04.2021).
6. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: Навч. посіб. С. О. Кубицький. 3-тє вид. доп. і перероб. К.: Міленіум, 2015. 300 с.

УДК 343.38

Васєв Володимир Олександрович,

магістр 5 курсу,

Науковий керівник:

Блага Алла Борисівна,

д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри цивільного

та кримінального права і процесу

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Стрімкий розвиток сучасних цифрових та інформаційних технологій обумовлює нові можливості несанкціонованого здобуття інформації

ції, які можуть нанести політичні, економічні, фінансові та інші збитки особі, суспільству, державі. Прагнення України до інтеграції в європейське співтовариство обумовлює необхідність удосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення розвитку та безпеки інформаційної сфери, прискорення її адаптації до міжнародних правових норм та стандартів.

Правові засади інформаційної безпеки України складають: Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України», інші законодавчі та нормативні акти, що регулюють відносини в інформаційній сфері, зокрема Закони України «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист персональних даних», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», «Про Службу безпеки України» та ін.

Нормативно-правовими актами України встановлено, що фізичні та юридичні особи, винні в порушенні законодавства про захист інформації, несуть дисциплінарну, цивільну, адміністративну чи кримінальну відповідальність згідно із законодавством. При цьому суб'єктами кримінально-правової відповідальності можуть бути як особи, що вчинили протиправні дії по відношенню до інформації (незаконне здобуття, знищення, модифікація інформації, блокування роботи інформаційних систем тощо), так і посадові особи, що не забезпечили належний захист такої інформації.

Розглянемо більш докладно правові аспекти кримінальної відповідальності за протиправні діяння в інформаційній сфері.

Кримінальним кодексом України (розділ XVI) встановлено відповідальність за такі правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку [1]:

– несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації (ст. 361 ККУ);

– створення з метою використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку (ст. 361-1 ККУ);

– несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства (ст. 361-2 ККУ);

– несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 ККУ);

– порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється, якщо це заподіяло значну шкоду, вчинені особою, яка відповідає за їх експлуатацію (ст. 363 ККУ);

– умисне масове розповсюдження повідомлень електрозв'язку, здійснене без попередньої згоди адресатів, що призвело до порушення або припинення роботи електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 363-1 ККУ).

Крім того, кримінальна відповідальність у сфері інформаційної безпеки передбачена за дії, які прямо чи опосередковано можуть призвести до порушення конфіденційності інформації:

– державну зраду (ст. 111 ККУ);

– шпигунство (ст. 114 ККУ);

– порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації (ч. 2 ст. 163 ККУ);

– розголошення державної таємниці (ст. 328 ККУ);

– незаконне придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (ст. 359 ККУ);

– невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб (ст. 367 ККУ).

Правопорушення в сфері інформаційної безпеки можуть розглядатися як специфічна самостійна категорія правопорушень – інформаційні делікти, до основних ознак яких можливо віднести [2]:

– мають протиправний та суспільно-небезпечний характер, тобто

завдають шкоду або створюють небезпеку такої шкоди для особистості, суспільства, держави в інформаційній сфері у формі зазіхання на право захисту від несанкціонованого поширення та використання інформації, негативних наслідків впливу інформації або функціонування інформаційних технологій, порушення права власності на інформацію та ІТ, права власників або користувачів ІТ вчасно одержувати або поширювати достовірну та повну інформацію;

– характеризуються активною дією, але в деяких випадках можуть бути виражені у формі бездіяльності – коли норми права зобов'язують особу зробити певні дії, а особа їх не чинить (наприклад, невиконання системним адміністратором інформаційно-телекомунікаційної системи покладених на нього обов'язків);

– це винне діяння, яке має свідомо-вольовий характер та виражає негативне внутрішнє відношення правопорушника до інтересів людей, завдає збитку суспільству і державі, містить вину;

– є діянням караним, тобто тягне за собою застосування до правопорушника заходів державної дії та юридичної відповідальності.

Таким чином, правопорушення в інформаційній сфері – це протиправне, суспільно-небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке порушує вимоги норм права у сфері інформаційної діяльності або в будь-якій іншій сфері з використанням технічних засобів і інформаційних технологій, за яке настає юридична відповідальність. Під інформаційним кримінальним правопорушенням розуміється передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що полягає в посяганні на устрій держави, політичну і економічну системи країни, власність, особистість, політичні, трудові, майнові та інші права й свободи громадян шляхом втручання в інформаційні системи, неправомірного використання інформаційних технологій, негативного інформаційного впливу, тощо [2].

Що стосується суб'єкта правопорушення в сфері інформаційної безпеки, то на підставі аналізу чинного законодавства можна зробити висновок, що існують два типи суб'єктів вчинення протиправних діянь проти встановленого порядку доступу до інформації.

Перший тип (загальний суб'єкт) – це громадяни України, іноземці, особи без громадянства, які знаходяться на території України або за її межами, та свідомо вчиняють винне діяння по відношенню до інформації.

Другий тип (спеціальний суб'єкт) – це керівники, службові особи або працівники, яким нормативними актами та посадовими обов'язками прямо вказано на необхідність забезпечення захисту інформації, належної експлуатації автоматизованих систем, дотримання

встановленого режиму обробки та доступу до інформації. Такими суб'єктами можуть бути власники та розпорядники інформації, власники інформаційних систем, адміністратори, користувачі, технічний персонал тощо. Невиконання ними своїх обов'язків може створити умови для скоєння злочину відносно інформації, що підлягає захисту, та заподіяти істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, юридичних осіб або держави в інформаційній сфері.

Значним недоліком чинного українського законодавства в сфері захисту інформації, є його неконкретність, певна розмитість формулювань. Фактично відсутні формулювання правопорушень у сфері захисту інформації, визначення конкретних механізмів притягнення до відповідальності посадових осіб, які повинні у вчиненні правопорушень проти встановленого порядку захисту інформації. Притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, можливо лише якщо внаслідок цих дій завдано істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб, що не завжди вдається довести. Саме тому є підстави криміналізувати певні діяння, які спрямовані проти встановленого порядку захисту інформації, яка циркулює в інформаційно-телекомунікаційних системах, на об'єктах критичної інфраструктури тощо [3].

Отже, подальше осмислення і систематизація набутих знань про інформаційні правопорушення повинні стати основою удосконалення інституту юридичної відповідальності в інформаційній сфері як фундаментального правового засобу, покликаного забезпечувати регулятивну, захисну і охоронну дієвість інформаційного права, без чого не можливе існування й розвиток сучасного громадянського суспільства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері та основи інформаційної деліктології: монографія / І. В. Арістова, О. А. Баранов, О. П. Дзьобань та ін.; за заг. ред. проф. К. І. Белякова. Київ: КВІЦ, 2019.
3. Бакалинський О., Богданов О., Мохор В. Відповідальність за порушення законодавства про захист інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні, 1(18) вип., 2009 р.

Щоголев Дмитро Миколайович,
студент 5 курсу,
Науковий керівник:
Озерський Ігор Володимирович,
д-р філософії в галузі права,
д-р юрид. наук, професор кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв,
академік НАНВО України

ЗАСТОСУВАННЯ СУГЕСТІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Сугестія (лат. *suggestion*) – це вплив на психіку особи із використанням вербальних і невербальних засобів, для впровадження в підсвідомість певних установок та програм, які мають маніпулятивну мету, а саме спонукають до дій або отримання лікувального ефекту [1].

У психології прояви сугестії класифікують як своєрідні способи впливу, що ґрунтуються на некритичному сприйнятті людиною отриманої інформації, прийняття її без будь-якого логічного аналізу, оцінки, усвідомлення змісту, іноді трактується як гіпнотичне чи постгіпнотичне навіювання. Природа цього явища, передбачає введення особи в психологічний стан, який пов'язаний зі зниженням свідомості при сприйнятті навіяного змісту у пам'яті особи .

Психологічний вплив в сфері професійної комунікації за допомогою мовленнєвої діяльності на сьогоднішній день стає одним із пріоритетних напрямків сучасних досліджень. Використання прийомів мовленнєвого впливу особливо яскраво простежується в таких сферах як політика, реклама, менеджмент і правозастосовна діяльність. Розуміння механізмів сугестії, що використовується професійними опонентами в правовій сфері – адвокатами і прокурорами під час судового допиту в кримінальному провадженні або судових дебатів у цивільному процесі, представляє великий інтерес з огляду на закріплений чинним процесуальним законодавством принцип змагальності судового процесу [2].

Сутнісною основою цього процесу є вплив на відчуття, що дозволяє проникнути у внутрішній світ сугеренда (особи, на яку спрямоване навіювання) без критики, обмірковування почутого. Явища навіювання та самонавіювання складаються в асиміляції думок, взагалі будь-яких ідей, допущених без мотиву і випадково.

В науковій літературі розрізняють види навіювання, які безпосередньо пов'язані з етапом утилізації стану підвищеної сугестивності сугеренда:

- 1) прямі (навмисні) навіювання;
- 2) непрямі (ненавмисні) навіювання.

Прямі навіювання припускають розуміння сугерендом мети сугестивного впливу, який є досить чітким та вказує на подію, яка має відбутися або ж на психологічну реакцію, стаючи активними елементами його свідомості і поведінки [3].

Можна сказати, що сугеренд свідомо робить ті або інші вчинки, начебто він керується певною інструкцією. Саме цей вид можна розглянути у двох аспектах:

- в аспекті впливу на емоції, установки, неусвідомлювані мотиви сугеренда (у формі сугестивних наставлянь сугестора – особи, яка застосовує методи навіювання);
- в аспекті впливу на складові поведінки сугеренда (у формі сугестивних команд і наказів сугестора).

Непрямі навіювання відтворюють мету самого сугеренда або ж відсутність прямої спрямованості на того, хто є дійсним об'єктом впливу на людину. Фактично зміст непрямой сугестії включається сугестором у повідомлювану інформацію в замаскованому вигляді та характеризується неусвідомленістю, мимовільністю її засвоєння сугерендом.

Так звані «м'які» форми непрямой навіювання досить рідко зустрічають опір з боку сугеренда, тому у юридичній практиці це досить важко виявити. Також можна додати, що довільне використання непрямой навіювання потребує від сугестора неординарності рішень та великої винахідливості у виборі мовних форм його реалізації. Складові навмисної сугестії продумуються та плануються сугестором заздалегідь, в той час як зміст ненавмисної сугестії носить імпровізований характер.

Очевидно, що й адвокати, і прокурори використовують всі перераховані види сугестії, комбінуючи їх з метою досягнення максимального впливу на свідомість допитуваного.

Юридична практика дослідження сугеренда нам показує, що спостереження за сугерендом є досить цікавим, а саме за його поведінкою, адже завдяки цьому ми чітко можемо сформуванати стан особи, її внутрішні якості, манери поведінки тощо, бо саме юридичних психолог, на мою думку, повинен бути ланкою зв'язку між сторонами, та бути присутнім під час вирішення взаємовідносин учасників кримінального, цивільного та адміністративного процесів й судочинства.

Метою застосування сугестії є, перш за все, отримання достовірної інформації. І ця мета досягається за рахунок таких сугестивних тактик, як тактика наполягання на згадуванні обставин, тактика провокації та тактика прямого запитання. Зазначені засоби досягнення мети застосування тактик сугестії можуть виражатися як в прямій так і в опосередкованій формі [4].

Під час роботи юридичним психологом в правозахисних організаціях, потрібно приділити достатньо уваги впливу сугестії (навіювання) на процес формування показань.

На стадії відтворення навіювання може виникнути як результат впливу з боку слідчого, тому заборонені навідні запитання, що містять елементи сугестії. У процесі відтворення можуть бути сформовані неправдиві показання. Також потрібно приділити увагу судовому допиту, судовим виступам загалом, які мають певні особливості: будь-яке висловлювання в межах судових дебатів є аргументованим, логічно побудованим та володіє певного роду сугестивною наповненістю, тобто виконує сугестивну функцію [2]. Можна стверджувати, що судовий виступ спрямований на прямий або непрямий інформаційний вплив і переконання в рамках конкретної нормативно регламентованої ситуації спілкування.

В межах судового виступу найбільше та найпомітніше сугестивний вплив проявляється на етапах вступного та заключного слова адвоката чи прокурора, а також при формулюванні питань на етапі перехресного допиту свідків, й характеризується широким використанням імперативних мовленнєвих конструкцій. Під час судового допиту постановки навідних (таких, що містять елементи сугестії) питань є неприпустимим.

Отже, сугестивний вплив відбувається шляхом дії на підсвідомість людини поза рамками раціонального сприйняття та мислення, що дозволяє створювати відповідну модель світосприйняття та життєдіяльності реципієнта, спонукає до певних поведінкових реакцій.

Список використаних джерел:

1. Майстренко С. В. Використання вербального сугестивного впливу в юридичній практиці. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 2(70), червень. С. 130–133.
2. Клименко С. С. Про сугестивний вплив допиту та промов учасників у судовому провадженні. «Актуальна юриспруденція: юридичні науково-практичні Інтернет конференції». 2017. Секція № 5.
3. Карвасарский Б. Д. Клиническая психология: підручник. Санкт-Петербург: Питер, 2014. 896 с.
4. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 240 с.

Сущенко А. О.,
студентка 5 курсу,
Науковий керівник:
Озерський Ігор Володимирович,
д-р філософії в галузі права,
д-р юрид. наук, професор кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв,
академік НАНВО України

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ МОТИВІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

Актуальність цієї теми обумовлено тим, що ні в психології ні в юриспруденції, не має чіткого поняття «мотиву» як людської поведінки або діяльності, так і поняття «мотиву» як суспільно небезпечного діяння, тобто злочину. Через це, виникає необхідність у здійсненні єдиного підходу до визначення поняття «мотив», а також у виділенні важливих підходів, щодо розуміння мотиву та мети, пов'язаного з вчинення злочину в людській діяльності.

Під мотивом у психології розуміють те, що спонукає людину на діяльність людини, те, чому саме здійснюється така діяльність людини. Але, таке поняття мотиву не є достатньо розгорнутим. В психологічній літературі визначають мотив як: «Більш чи менш адекватно усвідомлена спонuka виступає як мотив» [1]; «предмет потреби... ми називаємо мотивом діяльності» [1]; «мотив – те, що спонукає людину до діяльності й надає діяльності осмисленості» [2]; «мотив – це конкретизована потреба, яка виявляється в тих чи інших предметах» [2]; «мотив – це те, що належить самому суб'єкту поведінки, є його сталою особистістю властивістю, що зсередини спонукає до вчинення певних дій» [3]; «мотив – це усвідомлена індивідом спонuka його дій і поведінки, осягнута через зіставлення предмета потреби (чи потягу, прагнення, бажання), емоційного або афективного змісту переживання цієї потреби та очікуваного результату її задоволення»; «мотив – це відносно сталі прояви, атрибути особи» [3] тощо.

Отже, на нашу думку, komponуючи вищесказане, можна виділити єдине поняття мотиву. Мотив – це психологічна структура що ґрунтується на певній взаємозумовленій послідовності, яка передбачає декілька стадій, усвідомлення мети і мотиву дії, боротьба мотивів,

прийняття рішення, визначення форм і засобів його реалізації. У психологічному аналізі механізму людської поведінки, а саме злочинної, компонентами є не лише усвідомлені, а й не усвідомлені дії. Мотив, хоча окремі з них досить часто не усвідомлюються, невід'ємні від свідомості загалом, тобто відображають особу її спрямованість, моральне обличчя.

Але, неусвідомленість мотиву здійснення злочину людини, й людини з психологічними аномаліями, не звільняє від кримінальної відповідальності за вчинення злочинної діяльності та дій, оскільки людина, як суб'єкт здійснення злочинних дій, може й не усвідомлювати їх рушійних стимулів, але може усвідомлювати їх наслідки та кримінально-караний характер. Однак усвідомлення мотиву здійсненого злочину, пов'язаного з незаконними діями, що є наслідком затримання, приводом, домашнім арештом або триманням під вартою, перетворює мотив на мету здійснення злочину. Але це поняття все ж мають різності між собою. Мотив поняття яке визначає поведінку, а мета – це обставини, які регулюють поведінку. Мотив дає відповідь на запитання: «Чому здійснюється злочин?» [4], а мета: «Задля чого злочин здійснюється?» [4]. Якщо ж мотив стимулює на здійснення злочину, то мета направляє злочинця на досягнення результату. А отже, мета є уявлення, про бажаний результат злочину.

Взагалі мотив вчинення злочину викликає певні труднощі через те, що психологія діяльності людини, яка породжує мотив, – часто перебуває на поверхні. У психологічному розуміння мотив є необхідним, невід'ємним і насправді існуючим компонентом у діяльності людини. З цього приводу заслуговують на увагу такі принципові положення в психологічних досліджень: поняття діяльності завжди пов'язано з поняттям мотиву; діяльність – це діяльність, що не позбавлена мотиву, діяльність з об'єктивно й суб'єктивно прихованим мотивом [5]. З цього випливає, що за відсутності мотиву неможливо розкрити психічну природу діяльності.

Оскільки будь-яка діяльність людини, щодо здійснення злочину, чи діяльність органів досудового розслідування, вчиняється мотивовано, то і в умисному злочині, як у специфічному різновиді людської діяльності, завжди присутній мотив. Безмотивованих злочинів з прямим умислом немає, як і немає безмотивованої поведінки взагалі.

З урахуванням викладено, можна зробити висновок, що мотив здійснення злочину ґрунтується на його меті, на результаті (задля чого здійснювався злочин), а спосіб досягнення мети має протиправний, незаконний та караний характер. У психологічній діяльності людини мотив є невід'ємною частиною здійснення злочину, а без мотиву не-

можливо розкрити психологічну сутність людської діяльності у здійсненні злочину.

Список використаних джерел:

1. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. Харків, 2010. 173 с.
2. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія. Київ, 2002. 14 с.
3. Основи психології: підручник / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Романця. Київ. : Либідь, 1995. 208 с.
4. Коржанський М. Й. Передмова до монографії А. В. Савченка «Мотив і мотивація злочину» . Київ, 2002. 4 с.
5. Юридична психологія : підруч. 2-ге вид., перероб. і доп. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Харків , 2008. 240 с.

УДК 347.965

Костоусова Яна Миколаївна,

студентка 5 курсу,

Науковий керівник:

Озерський Ігор Володимирович,

д-р філософії в галузі права,

д-р юрид. наук, професор кафедри цивільного

та кримінального права і процесу,

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв,

академік НАНВО України

АДВОКАТ І КЛІЄНТ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Професія адвоката – це мистецтво. Мистецтво суворого дотримання вимог закону, пошуку компромісу в інтересах клієнта, засновані на проблемах обов'язку, свободи, відповідальності, суб'єктивних переживань та прагнень. Конституція України проголосила найважливішу соціальну функцію адвокатури – забезпечення права на захист від обвинувачення та надання професійної правничої допомоги. Вища школа адвокатури України також не залишається осторонь від теми правильної побудови здорових психологічних взаємовідносин адвоката та клієнта.

В процесі здійснення своїх повноважень адвокат має вирішувати питання добра і зла, сенсу життя, при цьому сам адвокат має бути цілісною особистістю, зі стійкою психікою, усталеною системою світогля-

ду, емоційно стабільною. Кожна дія адвоката, від початку зустрічі із клієнтом, вимагає від нього високої психологічної компетентності. У формуванні професійної майстерності адвоката, мистецтва спілкування та судових дебатів першочергову роль відіграє психологічна підготовка адвоката. Не вміючи встановлювати психологічний контакт, вирішувати конфліктні ситуації, контролювати свої емоції, адвокат не зможе ефективно вирішувати професійні завдання, які ставляться перед ним клієнтами і самим життям. Професійні навички адвоката, його досвід діяльності вартують багато, але можуть дорівнювати нулю, якщо адвокат є психологічно нестійким, не здатний до аналізу та оцінки ситуації зі сторони психології.

У своїй діяльності адвокат має використовувати різні психологічні прийоми та методи, керуючись основним завданням – відстоюванням інтересів свого клієнта. Адвокат має бути орієнтованим на клієнта (у даному випадку клієнт розглядається як фізична особа), котрий звернувся до нього по правову допомогу. Діяльність адвоката та його правозахисна практика тісно пов'язані із особистістю клієнта, котрий звернувся за правовою допомогою, і насамперед головним і найважливішим аспектом цих взаємовідносин є подолання внутрішнього бар'єру небажання клієнта викладати дійсні обставини справи, адже правда дійсно буває гірка. У процесі як короткочасного, так і тривалого спілкування, адвокату необхідно враховувати індивідуально-психологічні, соціально-демографічні, культурні особливості клієнта, його вік, стать, та емоційний стан у цілому. У важких кризових, для клієнта, ситуаціях, адвокат має виступати коректно та доброзичливо по відношенню до клієнта. Важливим вмінням при цьому є мінімізація негативних емоцій клієнта. Дуже часто клієнт бажає побачити у адвокаті не тільки свого представника (захисника), а і психолога. У силу своєї діяльності адвокат має вміти уособлювати у собі не тільки навички професії юриста, а і психолога, педагога. Адвокат має виступати генератором ідей та акумулятором, бажано реального, але в будь-якому випадку позитивного, настрою у справі.

Звісно досягти повної гармонії інтересів, як у кримінальних провадженнях, так і у цивільних справах, при захисті інтересів клієнта, доволі складно. І хоча клієнт та адвокат мають виступати на одній стороні, але часто у цьому тандемі виникають внутрішні конфлікти, однією з найпоширеніших підстав є невинуваті очікування від адвоката, у тому числі «гарантування» позитивного вирішення справи. Але, адвокат, при будь-яких обставинах у справі, має бути розуміючим, тактовним і толерантним по відношенню до свого клієнта, при цьому діючи чітко і з ясным розумом скеровуючи свої сили на відстоювання його

інтересів, формування позитивної, етичної та милосердної думки стосовно свого клієнта, наприклад, у судді, котрий розглядає справу.

Адвокат, при здійсненні своєї діяльності, має оволодіти багатьма комунікативними вміннями: звести до мінімуму кількість психологічних бар'єрів у спілкуванні зі сторонами процесу, вміти встановлювати психологічний контакт, навіть з тими особами, спілкування з якими не є приємними особисто для адвоката, при цьому намагатися до усіх осіб процесу ставитися неупереджено. Досить часто буває так, що клієнт стає «ворогом», і тоді подальше здійснення правової допомоги, на мою думку, є доцільним припинити. Вказані психологічні завдання часто накопичуються та становлять «психологічний тягар» для особи, котра виконує свою професійну діяльність адвоката.

Професіоналізм адвоката заснований на сукупності психологічних та психофізичних особливостях адвоката як людини, здатності до самоаналізу, схильності до самоконтролю та самодисципліни. І хоча бездоганних людей не буває, але адвокат усіма своїми діями, думками та помислами, як у період здійснення своєї діяльності, так і у приватному, повсякденному житті, має бути направлений на підтримання таких цінностей, як чесність, справедливість та законність. Адекватна та чітка мотивація своєї діяльності є однією зі складових успіху професії адвоката.

Однією із умов діяльності адвоката в цілому, взаємовідносин з кожним із клієнтів, це чітке дотримання етичних норм, а саме «Правил адвокатської етики» (, відповідно до ст. 8 вказаних Правил адвокат має бути незалежним від клієнта, при цьому не допускаючи конфлікту інтересів та виходити з переваги інтересів клієнта, дотримання принципу конфіденційності. При здійсненні своєї професійної діяльності саме адвокат виступає носієм обов'язків, інколи доволі суперечливих.

Ми живемо в епоху змін. З моменту виникнення та розвитку професії «адвокат» і до сьогодні відбуваються істотні зміни не тільки в законодавстві, але і у правосвідомості громадян, відношенні суспільства до людини та громадянина. Отже, адвокат – високопрофесійний та незалежний, має виступати у очах клієнта, і суспільства в цілому, не тільки як знавець законодавства, але і як компетентна, добросовісна та відповідальна людина. На мою думку, станом на сьогоднішній день, наша держава, у особі адвокатської спільноти, гарантує громадянам та не резидентам України, кваліфіковану правову допомогу. Професія адвоката вимагає від особи, котра здійснює вказану діяльність, компетентності та високої моралі, при цьому супроводжується великим емоційним та психологічним навантаженням. На жаль, станом на сьогоднішній день, нашою державою та Національною асоціацією адвокатів

України, не виділяються належні час та кошти, направлені на профілактику та боротьбу з «емоційним вигорянням» адвоката при здійсненні своєї професійної діяльності. Розкрити критерії роботи адвоката та клієнта неможливо без правильного аналізування їх взаємовідносин у психологічному плані. Можна зробити висновок – що правильна психологічна підготовка, емоційна стабільність та психологічна компетентність адвоката є обов'язковою складовою його професійної правової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бірюкова А. М. Довіра як етична основа відносин адвоката з клієнтом (міжнародний та вітчизняний вимір). Вісник кримінального судочинства України. 2017. № 3. С. 149–154.
2. Бірюкова А. М. Принцип пріоритету інтересів клієнта в системі етичних засад адвокатської діяльності. Вісник кримінального судочинства України. 2017. № 4. С. 121–128.
3. Мазур М. Р. Психологічні особливості адвокатської діяльності. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 27. С. 106–109.
4. Барщевский М. Ю. Адвокатская этика. М.: Издательский дом «ФЕДОРОВ», 1999. 288 с.
5. Погорецький М. А., Яновська О. Г. Адвокатура України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2014. 475 с.
6. Бакаянова Н. М. Чесність та добропорядна репутація адвоката. Вісник Одеської адвокатури. Спеціальний випуск. Адвокатська етика. 2019. С. 5–10.
7. Вилков С. В. Орієнтир на добропорядність: правила адвокатської етики доповнені новим принципом. Вісник Одеської адвокатури. Спеціальний випуск. Адвокатська етика. 2019. С. 25.

УДК 347.965

Чернікова Наталія Олександрівна,
студентка 5 курсу,

Науковий керівник:

Коваль Алла Анатоліївна,

д-р юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу юридичного факультету,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄС

Проблеми і перспективи інтеграції України до ЄС є вкрай актуальною темою в наш час, адже процес інтеграції виступає ключовим елементом в сучасному геополітичному просторі та є основою партнерських відносин між ЄС та Україною.

Процес інтеграції є доволі складним та багатогранним явищем, що здійснює вирішальний вплив в політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя країни.

Проблеми інтеграції України до ЄС досліджувалися в працях різних вчених-науковців, таких як: І. Бережнюк, С. Боротничек, А. С. Гальчинський, О. А. Корнієвський, В. Мовчан, О. Ковальова, О. Ю. Біленький, В. Чужиков та інших.

В Україні про інтеграцію до ЄС почали розмірковувати після здобуття незалежності. Провідну роль відіграла Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка набула чинності 01.09.2017 р.

Серед основних принципів, асоціації, насамперед є забезпечення прав людини та основоположних свобод, повага до принципу верховенства права, дотримання принципів суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності.

Однак процес інтеграції України до ЄС проходить дуже повільно, не так швидко як хотілося б. Цьому є своє пояснення.

По-перше, існує багато внутрішніх проблем в середині країни, які уповільнюють інтеграційні процеси в Україні.

По-друге, є чимало і зовнішніх проблем, зокрема в самому ЄС, який перебуває також в певній кризі як політичній так і економічній.

Події 2014 року, зокрема Революція Гідності, анексія Криму та продовження війни на Донбасі, значно вплинули на громадську думку українців. Більшість з яких негативно ставляться до будь-яких взаємовідносин з РФ та є прихильниками співробітництва з країнами ЄС.

Однак є чимало перешкод та проблем на шляху інтеграції України до ЄС, зокрема:

1. Низький рівень інформованості громадян про перспективи інтеграції України до ЄС;

2. Сумніви з приводу того, що процес євроінтеграції буде вигідним для України, а не навпаки. Існує думка, що процес входження України до ЄС є більш вигідним для країн ЄС, ніж для самої України, які хочуть лише використовувати Україну як ресурсний потенціал для задоволення своїх інтересів та підвищення геополітичного рівня;

3. Багато вимог ЄС до України, які ставлять можливість повного розірвання стосунків з РФ та країнами СНД;

4. Фінансові проблеми, зокрема відсутність належної ринкової економіки та наявність кредитного боргу держави перед МВФ. А також значний прояв корупційних явищ в середині країни;

5. Також сумніви щодо конкурентоспроможності українських товарів поряд з європейським та значна еміграція робочої сили з України до країн ЄС.

6. Повільне впровадження економічних реформ, судових, наявність високого рівня корупції та економічної злочинності;

7. Відсутність висококваліфікованих фахівців в сфері інтеграційних процесів;

8. Розбіжність в законодавстві України з законодавством ЄС;

Серед перспектив інтеграції України до ЄС можна виокремити наступні:

1. Співробітництво України з ЄС сприятиме підвищенню соціального рівня життя українців, підвищення добробуту та економічного становища країни;

2. Зміцнення національної безпеки України;

3. Надання гуманітарної допомоги громадянам тимчасово окупованих територій та районів проведення АТО, відновлення інфраструктури Донбасу;

4. Надання програм бюджетної допомоги, зокрема на проведення реформи децентралізації, запровадження антикорупційної програми тощо;

5. Запровадження безвізового режиму, що дає можливість громадянам, які мають біометричні паспорти здійснювати короткострокові поїздки. Відкриття кордоні для вільного пересування населення;

6. Створення нових робочих місць;

7. Залучення іноземних інвестицій в українську економіку та підвищення економічного потенціалу країни;

8. Побудова демократичних правових інституцій громадянського суспільства, боротьба з корупційними проявами в країні;

9. Ефективний механізм захисту прав людини в інституціях ЄС;

Враховуючи вищенаведене, інтеграція України до ЄС має як переваги так і недоліки, які здійснюють вирішальний вплив на всі сфери життя країни.

Враховуючи значне відставання України в економічному, політичному, соціальному розвитку від країн ЄС, можна зробити висновок, що найбільш перспективнішим є розвиток нашої держави в напрямку інтеграції до країн ЄС, який спрямований на підвищення економічного добробуту країни та рівня життя громадян. Основою інтеграційної політики повинна бути побудова демократичної та правової держави, яка буде спрямована на здійснення відкритої, прозорої та зрозумілої інтеграційної політики з законодавством, яке відповідатиме європейським стандартам та нормам.

Список використаних джерел:

1. Батаренко А. О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України / А. О. Батаренко // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. – 2014. – № 1. – С. 34–37.

2. Лавренчук А. Стратегії інтеграції національних держав до Європейського Союзу: методологія проблеми / А. Лавренчук // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2003. – № 3. – С. 59–65.

3. Кваша О. С. Україна та ЄС: Проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах / О. С. Кваша, А. В. Синякова. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2019. – С. 113–114.

4. Федоришина О. О. Проблеми інтеграції України до Європейського Союзу / О. О. Федоришина // Ефективна економіка. – 2014. – Випуск № 4. – С. 158–162.

5. Шинкар В. А. Проблеми і перспективи інтеграції України до ЄС / В. А. Шинкар, Т. Ю. Ковач. – 2012. – С. 1–2, 6–7.

УДК 342.72/.73-056.26(477)

Томченко Софія Олегівна,

студентка 5 курсу,

Науковий керівник:

Коваль Алла Анатоліївна,

д-р юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу юридичного факультету,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ОСОБАМ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Увесь світ приділяє значну увагу питанню того, щоб люди з обмеженими можливостями не зазнавали дискримінації. Відповідно, Україна взяла на себе обов'язок забезпечувати та заохочувати всебічну реалізацію прав й основоположних свобод всіма особами з інвалідністю без дискримінації.

Після того, як Україною була ратифікована Конвенція ООН про права інвалідів, держава взяла на себе зобов'язання стосовно забезпечення, захисту та реалізації прав осіб з інвалідністю. До того ж, міжнародний акт «Конвенція про права осіб з інвалідністю» передбачає для осіб з інвалідністю суттєво вищий рівень захисту, так як детально визначає всі права, якими вони мають користуватися [1].

Згідно Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» особи з інвалідністю володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, передбачених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2]. Тож, не має існувати будь-яких особливих чи окремих прав для осіб з обмеженими можливостями.

За офіційними даними в Україні понад 2,5 мільйонів осіб з інвалідністю, що становить більше 6 % населення країни. Соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави, який проявляється у соціальному забезпечення, а саме: наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних, інших виплат, пільг, соціальних послуг, тощо.

Доцільно розглянути конкретні права, що мають бути проаналізовані та вдосконалені нашою державою для забезпечення рівних можливостей людям, які цього потребують.

Право на працю. Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» у державі передбачена квота на працевлаштування людей з інвалідністю, що становить 4 % робочих місць. Проблема забезпечення права на працю є через невивідність для роботодавця облаштовувати робочі місця для людей зі спеціальними потребами. До того ж роботодавці навчилися ухилятися від сплати коштів до бюджету за нестворені та необлаштовані робочі місця для людей з інвалідністю. Ще один негативний аспект складає те, що не задіяні заохочувальні механізми щодо створення робочих місць для осіб з інвалідністю.

Варто розуміти, що джерело більшості маніпуляцій – відсутність злагоджених критеріїв для прийняття рішення про пільги та позики. Доцільно створити регулярний моніторинг та моніторинг динаміки робочих місць для людей з інвалідністю, фактичного розміру їх заробітної плати, перелік прямих витрат на створення робочих місць для людей з інвалідністю тощо [3, с. 156].

Право на освіту. Незважаючи на формальне запровадження інклюзивного навчання, кількість дітей, що навчаються в таких умовах є досить низькою. Із 151 000 дітей з інвалідністю, 2 700 навчається в інклюзивних класах, 5 200 у спеціальних класах, майже 40 000 в інтернатах, 55 000 перебувають на індивідуальному навчанні. Більшість загальноосвітніх шкіл і далі залишається архітектурно недоступними для даної категорії дітей. Із 17 000 загальноосвітніх шкіл лише 91 має доступ до другого поверху для дітей, що рухаються за допомогою інвалідних візків, 25 % шкіл немає доступу навіть до першого поверху.

Право на доступність інфраструктури. Так, для людей з вадами слуху та зору залишається актуальною проблема стосовно доступності транспортної, вуличної, соціальної інфраструктури. Адже важливою умовою належної інтеграції людей з інвалідністю до суспільного життя є забезпечення доступності усіх видів транспортної інфраструктури. Поняття «доступний транспорт» розглядається як доступність самих транспортних засобів та їх облаштованість згідно діючих стандартів та потреб людей з інвалідністю.

До «вуличної і соціальної інфраструктури» належать такі об'єкти як: місця для паркування, входи до терміналів, ліфти і ескалатори, заклади торгівлі та харчування на території вокзалів, парки для відпочинку, заклади культури, тротуари, наземні та підземні переходи. При будівництві чи реконструкції об'єктів транспортно-дорожньої, вуличної та соціальної інфраструктури мають враховуватися вдосконалені вимоги будівельних норм і стандартів з урахуванням потреб осіб з обмеженими фізичними можливостями [4].

Зокрема, для людей з вадами зору в усіх об'єктах громадського призначення інформація має бути представлена відповідними піктограмами та символами, що застосовуються у міжнародній практиці. Попереджувальну інформацію про наближення до перешкод для людей з інвалідністю з вадами зору слід забезпечувати зміною кольору і фактури поверхні поля.

Отже, з вищезазначеного матеріалу варто зробити висновок, що значний спектр проблем людей з інвалідністю в Україні вказує про необхідність комплексної уваги з боку держави й суспільства. Сьогодні формує відповідні вимоги до соціального захисту цієї категорії населення. Законодавство хоча й містить багато позитивних кроків на шляху вирішення численних проблем інвалідів, але у більшій мірі є декларативним. Тож, існуюча система соціального захисту інвалідів потребує суттєвих змін і доповнень, модернізації. Таких як, зокрема: 1) розробка заходів із заохочення роботодавців державного сектору, відкритого ринку праці для зайнятості осіб з інвалідністю, зокрема, розглянути можливість компенсації витрат на забезпечення розумного пристосування; 2) вжиття конкретних заходів щодо посилення відповідальності місцевих органів виконавчої влади та територіальних громад за забезпечення доступу осіб з особливими потребами до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, інфраструктури у містах і селах, дорожнього сервісу, транспорту з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту [5]; 3) привезти програми соціального захисту та реабілітації у відповідність із положеннями та практикою Конвенції про права осіб з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Про права осіб з інвалідністю : Конвенція від 13.12.2006. Офіційний вісник України. 2010. № 17 / № 101 (2009, ст. 3496). Ст. 93. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 року № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.
3. Бабак О. В., Гладка І. В., Малиновська Н. М., Скаковська В. Й. Врегулювання проблемних питань працевлаштування та захисту прав інвалідів у сфері праці : практ.

посіб. / за ред. В. М. Дьяченка, М. Л. Авраменка. Київ : «Ун-т Україна», Всеукр. центр професійної реабілітації інвалідів, 2007. 156 с.

4. Байда Л. Ю., Краснокуова-Еннс О. В., Буров С Ю. Інвалідність та суспільство : навч. посіб. / за ред. Байди Л. Ю., Краснокуової-Еннс О. В. Київ : 2012. 216 с.

5. «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів»: Державна цільова програм на період до 2020 року : постанова Каб. Міністрів від 1 серпня 2012 р. № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF#Text>.

УДК 342.734:349.232]:347.952](477)(043.2)

Тарарикіна Валерія Володимирівна,

студентка 5 курсу,

Науковий керівник:

Коваль Алла Анатоліївна,

д-р юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ НА СВОЄЧАСНЕ ОДЕРЖАННЯ ВИНАГОРОДИ ЗА ПРАЦЮ В ПРОЦЕСІ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Частиною 6 статті 43 Конституції України гарантується право кожної працевлаштованої людини на своєчасне одержання винагороди за працю [1]. Відповідно до цих норм, воно захищається законом. Однак, у процесі реалізації цього права можуть виникати певні труднощі. Особливо гостро дане питання постає в осіб, що є боржниками у виконавчому провадженні. Часто вони позбавлені можливості своєчасно отримати заробітну плату у зв'язку із накладенням державним або приватним виконавцем арештів на їхні рахунки в процесі виконання рішення суду. Найбільшою проблемою це стає для тих, чий борг перед стягувачем значно перевищує доходи і потребують розстрочення на декілька місяців або років.

Незважаючи на вичерпну врегульованість Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами питання захисту права людини на своєчасну оплату праці, часто допускаються певні порушення законодавства з боку роботодавців та банківських установ. Згідно частини 5 статті 24 Закону України «Про оплату праці», за особистою письмовою згодою працівника виплата заробітної плати може здійснюватися через установи банків, поштовими переказами на вказаний ними раху-

нок (адресу) [2]. Однак, майже кожна організація, яка залучає до роботи найманих працівників, широко застосовує практику обмеження права особи у виборі способів отримання винагороди за працю. Найчастіше це виражається у наданні працівнику вичерпного переліку банківських установ, з якими співпрацює підприємство при виплаті заробітної плати. Необхідність відкриття такого рахунку є безальтернативною і не залишає особі можливості отримати винагороду іншим шляхом.

У свою чергу, банківські установи часто для отримання цільових зарахувань відкривають на особу поточний розрахунковий рахунок без спеціального режиму, що ускладнює питання визначення статусу надходжень. Це в сукупності призводить до обмеження можливості особи отримувати винагороду за виконану роботу у разі, якщо вона є боржником у виконавчому провадженні. Відсутність достатньої судової практики та роз'яснень породжує підвищення актуальності питання захисту права особи на своєчасне отримання винагороди за працю.

Відповідно до частини другої статті 56 Закону України «Про виконавче провадження», постанова про арешт коштів боржника виноситься під час відкриття виконавчого провадження [3]. Здійснюючи цю процесуальну дію, виконавець позбавлений можливості визначення режиму рахунків боржника. Саме банк, який виконує постанову про арешт коштів зобов'язаний правильно визначити їх статус. У разі виявлення рахунку зі спеціальним режимом, особа, відповідальна за обробку рішення виконавця зобов'язана повідомити його про особливий статус даних коштів. Такого висновку дійшов Верховний суд України у постанові за справою № 915/1000/18 [4]. Однак на практиці, банки часто нехтують покладеним на них обов'язком.

Боржник у свою чергу не позбавлений можливості звернутися до виконавця із заявою про зняття арешту з окремого рахунку для зарахування заробітної плати. Але вірогідність вирішення питання на його користь надто низька. При наданні відмови на зазначену заяву, органи та особи, уповноважені на здійснення примусового виконання рішень керуються частиною четвертою статті 59 Закону України «Про виконавче провадження», що визначає вичерпний перелік підстав для вчинення такої процесуальної дії, зокрема:

- 1) отримання виконавцем документального підтвердження, що рахунок боржника має спеціальний режим використання та/або звернення стягнення на такі кошти заборонено законом;

- 2) надходження на рахунок органу державної виконавчої служби, рахунок приватного виконавця суми коштів, стягнених з боржника (у тому числі від реалізації майна боржника), необхідної для задоволення вимог усіх стягувачів, стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження та штрафів, накладених на боржника;

3) отримання виконавцем документів, що підтверджують про повний розрахунок за придбане майно на електронних торгах;

4) наявність письмового висновку експерта, суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання щодо неможливості чи недоцільності реалізації арештованого майна боржника у зв'язку із значним ступенем його зношення, пошкодженням;

5) відсутність у строк до 10 робочих днів з дня отримання повідомлення виконавця, зазначеного у частині шостій статті 61 цього Закону, письмової заяви стягувача про його бажання залишити за собою нерелізоване майно;

6) отримання виконавцем судового рішення про скасування заходів забезпечення позову;

7) погашення заборгованості із сплати періодичних платежів, якщо виконання рішення може бути забезпечено в інший спосіб, ніж звернення стягнення на майно боржника;

8) отримання виконавцем документального підтвердження наявності на одному чи кількох рахунках боржника коштів, достатніх для виконання рішення про забезпечення позову [3].

При цьому, надання виписки по рахунку та довідки з банку про його призначення не є достатнім підтвердженням його спеціального статусу.

Відповідно до частини другої статті 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Доволі довгий час відсутність судової практики давала можливість боржникам з легкістю відстоювати свої права на отримання заробітної плати на окремий рахунок. Кардинально змінилася ситуація після винесення рішення Верховного суду у справі № 756/1927/16-ц. Згідно висновку, кошти, переказані платником отримувачу, з моменту їх зарахування на банківський рахунок переходять у власність останнього, який має виключне право розпорядження ними. Арешт на рахунок боржника не унеможливило отримання заробітної плати ним, за його бажанням, готівкою через касу роботодавця або поштовими переказами на вказаний ним рахунок (адресу), а тому висновок судів про те, що накладення арешту на грошові кошти боржника порушує його право на отримання заробітної плати є необґрунтованим [5].

Звичайно, обмеження, накладені на рахунок боржника виконавцем, не є підставою вважати заробітну плату такою, що не виплачена, адже вона перерахована підприємством на користь працівника. Актуальним лишається питання, чи можливо вважати її отриманою своєчасно, якщо роботодавець створює штучні перешкоди під час її виплати.

Отже, кожна особа має конституційне право на своєчасне отримання винагороди за свою працю. Незважаючи на те, що відповідальність за обмеження можливості особи у виборі способів її виплати чітко не врегульована законодавством, такі дії роботодавця є штучно створеними перешкодами у здійсненні особою права на отримання заробітної плати вчасно. Питання оплати праці найбільш доцільно вирішувати безпосередньо з роботодавцем. Але чи готовий він гарантувати непотитність ваших конституційних прав?

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/conv#Text>.
2. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР. Дата оновлення: 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Рішення Верховного суду від 08 липня 2020 р., судова справа №915/1000/18 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/90283293>.
4. Про виконавче провадження Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/conv#Text>.
5. Рішення Верховного суду від 03 лютого 2021 р., судова справа № 756/1927/16-ц. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/94737744?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05.

УДК 343.15

Міннікова Олена Олексіївна,

студентка 5 курсу,

Науковий керівник:

Коваль Алла Анатоліївна,

д-р юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного та

адміністративного права і процесу,

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА В УКРАЇНІ

Загальновідомо, що на сучасному етапі розвитку людства спостерігається процес глобалізації усіх без винятку суспільних відносин. Не оминає цей процес уніфікації та інтеграції правові системи багатьох країн в тому числі й України. Історичний розвиток вітчизняної правової системи сприяв утвердженню на теренах українських земель нор-

мативістського підходу до праворозуміння, в результаті чого основним джерелом права утверджувався нормативно-правовий акт. Іншим джерелам права таким, як правова доктрина, міжнародний договір, правовий звичай відводилася менша роль, а існування судового прецеденту взагалі заперечувалося, згадка ж про нього пов'язувалася лише із «чужоземною» для нас англо-американською правовою системою.

Дослідження місця та ролі судового прецеденту у системі джерел національного права необхідно розпочати з визначення власне самого поняття «джерела права». Так, Г. О. Христова джерелом права називає зовнішню форму об'єктивації правової норми, яка тільки після об'єктивації стає загальнообов'язковою, а її реалізація забезпечується відповідними засобами державного примусу [7].

Кирилюк Д. вказує, що згідно широкого підходу джерело права розуміють не лише як витoki права або правотворчу силу, а також як форми і способи закріплення і зовнішнього вираження правових норм [2]. Також він робить висновок про те, що розглядати джерела права лише в якості фактора, який формує право чи зовнішньої форми об'єктивації чи вираження правових норм звужує зміст поняття [2].

Питання судового прецеденту, як джерела права набуло особливої актуальності в Україні, під час проведення судово-правової реформи, внаслідок інтеграції нашої держави до європейського співтовариства. Адже підписання та ратифікація Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року зобов'язує нашу державу виконувати рішення Європейського суду з прав людини в будь-яких справах у яких вона виступає стороною [1]. Підтвердженням цьому є Закон України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» у ст. 17 якого наголошується, що суди України при розгляді справ застосовують Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини, як джерело права [1]. Ці та інші норми українського права дають підстави говорити про місце судового прецеденту в правовій системі України та можливість застосування прецеденту як джерела права національних судів.

Зважаючи на те, що Україна належить до держав романо-германської правової сім'ї, джерелами права визнаються нормативно-правові акти. В той же час не можна заперечувати, що роль судового прецеденту як регулятора суспільних відносин невпинно зростає, оскільки застосування судових прецедентів порівняно з нормативно-правовими актами дозволяє заповнити прогалини законодавчого регулювання та швидше відреагувати на зміни в суспільних відносинах [3].

Окремі автори вважають, що Україна рухається до прецедентної системи права. Її використовує весь світ, і кращої поки не вигадано: лише судова влада заповнює прогалини в законодавстві і дає

роз'яснення, які ніхто інший надати не може. Єдина проблема – реєстрація рішень, адже в різних регіонах країн виносять абсолютно різні рішення з одного й того ж питання [6].

Зазвичай під судовим прецедентом розуміють судові рішення у конкретній справі, що використовується при вирішенні аналогічних справ, обставини яких будуть подібні за всіма параметрами. Таким чином судовий прецедент – це рішення у конкретній справі, яке допомагає іншим суддям приймати рішення в майбутньому по аналогічній категорії справ. Це найпростіше розуміння судового прецеденту, яке застосовується також при характеристиці судової та адміністративної практики.

Деякі автори, зокрема Романюк Я. М., заперечують існування в Україні прецедентної системи права, хоч і не виключають такої можливості. При цьому звертають увагу на те, що Україна ще не готова до визнання прецедентної системи права, оскільки для цього потрібен певний рівень довіри до суду, якого бракує українцям. Але до цього треба прагнути [5].

В сучасній юридичній літературі нерідко обґрунтовується позиція про те, що судова практика вже є джерелом права [4]. Прихильники такого підходу вважають, що до числа судових актів, які містять нормативні приписи, можуть бути віднесені: рішення Конституційного Суду України; нормативне тлумачення Пленуму Верховного Суду та Вищих спеціалізованих судів; рішення судів загальної юрисдикції, що скасовують дію нормативних актів; рішення судів по аналогії закону та права, а також на основі норм права, що містять оціночні поняття; рішення Європейського суду з прав людини (Д. Кирилюк) [2].

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що прецедентний характер актів судової влади в Україні не засновується на нормах права, а походить від актів судової влади як правозастовчих актів, що складають судову практику, усталену судову практику, або в яких міститься судовий прецедент, правова позиція, право положення [5]. Роль суду в Україні в процесі формування права не спрямована на формулювання норм права у своїх актах та має власні особливості, основними з яких є субсидіарний характер участі суддів у цьому процесі та обумовлено вимогами правосуддя [8].

Отже, суд бере участь у процесі формування права у разі, якщо правова позиція, викладена в акті судової влади, має обов'язкове значення не лише для сторін у справі, а й для суддів при вирішенні наступних справ аналогічного характеру. Утвердження судового прецеденту як джерела права в правовій системі України у найближчій перспективі можливе з визнанням прецедентного характеру актів судової влади здебільшого пов'язаних з офіційним тлумаченням Конституції та законів України, а також з тлумаченням норм права у процесі правозастосування.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV / <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
2. Кирилюк Д. Чи визнається в Україні судовий прецедент? [Електронний ресурс] / Д. Кирилюк // Юридичний журнал. – 2006. – № 4. – С. 81. – Режим доступу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=2221>.
3. Луць Л. А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України / Л. А. Луць // Вісник центру суддівський студій. – 2006. – № 6. – С. 9-15.
4. Пархоменко Н.М. З'ясування дійсного змісту категорій «форма» та «джерело» права як передумова ефективної реалізації прав і свобод людини і громадянина / Н. М. Пархоменко // «Проблеми реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні»: монографія / кол. авторів; за заг. ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука. – К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. – С. 216-236.
5. Романюк Я. М. Єдність судової практики: теоретичні засади та вдосконалення законодавчого забезпечення / Я. М. Романюк, І. В. Бейцун // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 5. – С. 37-42.
6. Хорошковська Д. Ю. Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.01 / Д. Ю. Хорошковська – К., 2006. – 194 с.
7. Христова Г. О. Юридична природа актів Конституційного Суду України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Г. О. Христова; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 20 с.
8. Черняк Є. В. Прецедент тлумачення правової норми в діяльності Конституційного Суду України / Є. В. Черняк // Науковий вісник Чернівецького університету. – № 200-2003. – С. 36-40.

УДК 340.12:342.727

Коптєва Юлія Геннадіївна,
студентка 5 курсу,

Науковий керівник:

Коваль Алла Анатоліївна,

д-р юрид. наук, доцент,

доцент кафедри конституційного

та адміністративного права і процесу,

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв

ЮРИДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ПРАВА НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ

Ставши на шлях формування правової держави, Україна активізувала процес визнання прав людини та створила ефективні засоби їх реалізації, охорони та захисту. Право на свободу віросповідання є од-

ним з основоположних природних прав людини, яке виступає складовою свободи особистого самовизначення людини та знаходить своє відображення у нормативно-правових актах.

Як стверджує український дослідник Б. Кістяківський, «серед безпосередньо притаманних людині прав на першому місці стоїть свобода совісті. Уся сфера думок, переконань і вірувань повинна бути безпосередньо недоторканою для держави» [1, с. 244].

Основою свободи віросповідання є віра людини – обов'язковий елемент свідомості, закладений у природу людини самим Богом. Людина у процесі духовного і фізичного розвитку має всі можливості виражати, проявляти свою віру. Філософ С. Франк наголошує, що «віра в кінцевому підсумку – це зустріч людської душі з Богом» [2, с. 220].

Свобода віросповідання тісно пов'язана зі свободою совісті, тому ці два поняття часто підлягають ототожненню. Так, М. О. Кривич, стверджує, що свобода совісті – це атрибут особистості, її право бути самою собою, бути автором як свого самовизначення, так і самоствердження [3, с. 30].

Дністрянский С. С. під поняттям свобода совісті розуміє одне із найважливіших суб'єктивних прав людини. Реалізація громадянами свого конституційного права на свободу совісті не може нікого обмежувати у здійсненні своїх особистих чи інших прав, так само як і звільняти від виконання громадянських обов'язків [4, с. 183].

Щодо віросповідання, то на думку П. М. Рабіновича, свобода віросповідання є можливістю вільного вибору об'єкта віри, який не можна попередньо обмежувати формальними властивостями, рамками [5, с. 179].

Беручи до уваги вищевикладене, необхідно підкреслити, що поняття «свобода совісті» є ширшим за змістом ніж поняття «свобода віросповідання». До свободи совісті входить вся етика та цінності, які береже людина, чи то релігійний характер, чи ні. Варто виокремити, що це вільне самовизначення особи у сфері духовного життя, вираження її релігійних чи атеїстичних поглядів.

Отже, поняття свободи віросповідання як природного права людини можна сформулювати наступним чином: це можливість людини мати, приймати, змінювати, сповідувати релігійні або інші переконання, здобувати релігійну та (або) світську освіту й утримуватися від окремих дій, несумісних із релігійними чи іншими переконаннями людини.

Свобода віросповідання як невід'ємне право людини найбільш повно закріплене в міжнародних документах із прав людини. Так, Загальна декларація прав людини (ООН, 1948 р., ст. 18), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ООН, 1966 р., ст. 18), Декларація ООН про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі

релігії чи переконань (ООН, 1981 р., ст. 1), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ООН, 1965 р., ст. 5), Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Рада Європи, 1950 р., ст. 9) проголошують «свободу думки, совісті та релігії», включають до цієї свободи не тільки релігійні переконання, а й інші (наприклад, теїстичні, нетеїстичні, атеїстичні). У цілій низці актів Організації з безпеки і співробітництва в Європі свобода віросповідання декларується як «свобода думки, совісті, релігії і переконань» [6].

Юридичний механізм забезпечення свободи віросповідання людини – це система юридичних засобів реалізації, охорони та захисту свободи віросповідання. Основою такого механізму є національне законодавство України (зокрема, і чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надає Верховна Рада України).

Необхідно зазначити, що в Україні сформований комплексний інститут законодавства, який є основою юридичного механізму забезпечення свободи віросповідання, до структури якого входять нормативно-правові акти України.

По-перше, це Конституція України, у ній закріплено, що «кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» (ч. 1 ст. 35). «Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей» (ч. 2 ст. 35). «Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою» (ч. 4 ст. 35) [7].

По-друге, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. У ньому проголошується, що «кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культу, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання» (ч. 1 ст. 3) [8].

Наостанок, це Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р. (у редакції Закону України від 18 лютого 1999 р.). У ньому закріплено, що «право на альтернативну службу

мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням, і ці громадяни належать до діючих згідно із законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю»[9].

Отже, можна зробити висновок, що незважаючи на позитивні зміни, в Україні залишаються ще низка проблем у цій сфері. Найбільш актуальними з них є недосконалість, неузгодженість нормативно-правових актів України з питань свободи віросповідання один з одним, окрім цього їхня невідповідність окремим положенням міжнародних документів із прав людини. Так, Конституція України гарантує кожному право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35), а Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» – право громадян на свободу совісті.

Водночас, нормативні принципи, які стосуються реалізації людиною свого права на свободу віросповідання в Україні, відповідають принципам побудови демократичного суспільства. Щодо проблематики, яка існує в цій галузі, то потрібно її вирішувати шляхом дотримання, в першу чергу, принципів свободи волевиявлення людини та захисту державою національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Кістяківський Б. Держава і особистість. Вибране. Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка». Серія «Українські мислителі» / упор., передм. і прим. Л. Депенчук. Пер. з рос. Л. Малишевської. Київ, Абрис, 1996. С. 237–274.
2. Франк С. Духовные основы общества. Москва : Республика, 1992. 510 с.
3. Кривич М. О. Правові гарантії свободи совісті в Україні. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 402: Правознавство. Чернівці, 2007. С. 30–36.
4. Савчак А. В. Конституційні права і свободи людини в поглядах Станіслава Дністрянського. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2004. № 39. С. 181–186.
5. Рабінович П. М. Право людини на свободу віровизнання та проблеми його державного забезпечення. Свобода віровизнання. Церква і держава в Україні: Матер. міжнар. наук. конф. К., 1996. С. 179–183.
6. Рабінович П. М. Коментар ст. 35 Конституції України / П. М. Рабінович // Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011.
7. Конституція України від 28.06.1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 15.04.2021 р.)
8. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (дата звернення 15.04.2021 р.)
9. Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 р. № 1975-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. 188 с.

Іванова Вікторія Сергіївна

студентка 5 курсу,

Науковий керівник:

Коваль Алла Анатоліївна,

д-р юрид. наук, доцент,

доцент кафедри конституційного

та адміністративного права і процесу,

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

В наш час важко недооцінити ресурси і способи взаємодії, які ми в змозі використовувати завдяки мережі Інтернет. Наразі, особливо у період пандемії, у світі спостерігається найбільший за всю історію приріст користувачів, зокрема у сфері ведення бізнесу. Електронна комерція поширюється в усіх галузях життя. Однак, поряд з цим, виникає низка проблем, пов'язаних з неточностями та суперечностями у законодавстві.

Основою регулювання електронної комерції в Україні є Закон України «Про електронну комерцію». Відповідно до ст. 3 цього Закону «електронна комерція – це відносини, що спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно, з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру» [1, ст. 3]. Визначальним аспектом у цій дефініції є саме мережа зв'язку, за допомогою якої сторони договору можуть дійти згоди щодо його умов. З точки зору Л. В. Андреевої «електронна торгівля не є особливим видом торгівлі, її слід розглядати як своєрідний спосіб укладення правочинів шляхом використання інформаційних технологій» [2]. Цікаву думку висловив Полях В. М. визначивши що «електронна комерція є специфічною частиною електронного бізнесу, яка включає в себе суспільні відносини стосовно купівлі-продажу товарів, послуг, та інформації через Інтернет з використанням всіх інструментів, які доступні в мережі [3].

Виходячи з даних понять, можемо сформулювати визначення електронної комерції як бізнес-процеси, що здійснюються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем. Поряд із великими масшта-

бами функціонування електронної комерції існують прогалини в законодавстві, які унеможливають повну і всебічну діяльність в цій сфері.

Так, відомо, що найчастіше електронна комерція регулює відносини між покупцем та продавцем. Відповідно до Закону «продавець товарів, робіт чи послуг в електронній комерції може бути виключно юридичною особою чи фізичною особою-підприємцем» [1]. Поруч з цією нормою виникає ряд проблем, оскільки більшість власників інтернет-магазинів – суб'єкти господарювання, зареєстровані у встановленому законом порядку. Проте великого поширення набувають інтернет-магазини, які продають свої товари через соціальні мережі. Дійсно, це досить просто, достатньо зареєструвати сторінку на такому сайті, розмістити товар чи послугу, яку особа реалізовує. Така діяльність не потребує ніяких затрат в плані розробки і функціонування окремого сайту, і для такої комерційної сторінки немає особливих умов реєстрації. А отже це може зробити будь-яка фізична особа.

Щодо реалізації товарів і послуг, законодавство України не передбачає чіткого переліку стосовно їх реалізації через мережу Інтернет. Відповідно до п. 1.3. Правил продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями «асортимент товарів, що продаються на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями, визначається суб'єктом господарювання самостійно» [4]. За п. 4 Правил роздрібною торгівлі алкогольними напоями «суб'єкт господарювання повинен торгувати алкогольною продукцією в відповідних торгових приміщеннях» [5]. Те ж стосується і продажу лікарських засобів, відповідно до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами п. 27 «торгівля лікарськими засобами здійснюється винятково через аптечні заклади і не може здійснюватися дистанційно та шляхом електронної торгівлі а також поштою і через будь-які заклади крім аптечних та поза ними» [6]. Є специфічні групи товарів, які не можуть бути в вільному обігу, зокрема: алкогольні вироби, тютюнові вироби, невійськова вогнепальна зброя, медичні препарати, тощо. Вони потребують особливих умов реалізації, наприклад стаціонарного пункту видачі, так званого фізичного магазину.

Найбільш гостро в реалізації електронної комерції постає питання захисту персональних даних користувача. Звісно повністю захистити свої персональні дані в Інтернеті майже неможливо, оскільки будь-які електронні ресурси отримують від нас певну частину інформації, хочемо ми того чи ні. Майже всі сайти використовують так звані cookies, файли, які можуть збирати певну інформацію про відвідувача (місцез-

находження, відвідувані сторінки на сайті, залишені коментарі, в деяких випадках навіть прізвище та ім'я).

Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» встановлено вичерпний перелік підстав, на основі яких можуть збиратись і оброблятись персональні дані, де ключовою підставою є згода відвідувача такого ресурсу [7]. Під час використання електронного ресурсу згода може надаватись, наприклад в момент реєстрації користувача на сайті, шляхом проставлення відмітки у відповідному полі. Однак дуже багато ресурсів в наш час лише попереджають, що під час відвідування вами сайту, будуть збиратись певні дані. Деякі сайти не попереджають взагалі. Законодавством також встановлено, що користувача сайту повинні попереджати, які саме дані про нього збирались, чого на практиці немає взагалі.

Вищезазначені проблеми виникають в даній сфері в більшій мірі через недостатнє регулювання і контроль з боку держави. Регулювання окремих сфер діяльності здійснюється, але повноваження поділені між різними органами, що являє собою безсистемний підхід до регулювання таких відносин.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що не дивлячись на прийнятий Закон України «Про електронну комерцію», ця галузь все ж залишається порівняно нерегульованою та має багато спірних моментів, які унеможливають безпечне здійснення електронної комерції, як для продавця товарів чи послуг, так і для покупця.

Список використаних джерел:

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2020 р. № 625-VIII. Дата оновлення: 14.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
2. Андреева Л. В. Коммерческое (торговое) право: навч. посіб. Москва: КНОРУС, 2012. 278 с.
3. В. М. Полях, Н. М. Кривошеєва, В. М. Ключко, О. М. Шарапова, Н. В. Чуйко. Електронна комерція: теоретико-правові засади та сучасний стан в Україні. Scientific Journal «ScienceRise». 2017. № 5. С. 11–17.
4. Правила продажу товарів на замовлення та поза торгівельними або офісними приміщеннями : затв. Наказом Мін. Економіки України від 19.04.2007 р. № 103. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1181-07#Text>.
5. Правила роздрібної торгівлі алкогольними напоями : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 1996 р. № 854. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-96-%D0%BF#Text>.
6. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 929. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-%D0%BF#Text>.
7. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. Дата оновлення: 20.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

УДК 342.727: [316.624.3:004.946.5](477)(043.2)

Григор'єв Дмитро Олександрович,

студент 551 М групи,

Науковий керівник:

Коваль Алла Анатоліївна,

д-р юрид. наук, доцент кафедри

конституційного та адміністративного права та процесу,

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КОРИСТУВАЧІВ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ ВІД КІБЕРБУЛІНГУ В УКРАЇНІ

У світі існує ряд нормативно-правових актів, договорів, ухвалених міжнародних конвенцій, що закріплюють та захищають основоположні права та свободи людини та громадянина. До таких відносяться: Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Конвенція ООН про права дитини; Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства тощо. Їх основним завданням є захист честі, гідності та інших невід'ємних природних прав кожної людини у всіх сферах її життєдіяльності. На цих засадах сформоване й українське законодавство. Усі ці нормативно-правові документи в більшій мірі мають свою юридичну силу в реальному житті, але світ не стоїть на місці, тому щодо питання захисту цих же прав та свобод в онлайн просторі, на нашу думку, з розвитком інтернет-мережі виникає безліч неврегульованих, на даний момент, правових питань.

Дослідження вказують, що сучасна людина близько восьми годин на добу може витратити на «серфінг» інтернет-сервісів, час який іноді людині «шкода» витратити на сон, який кожному потрібен для відновлення та збереження власного здоров'я. Не дивно, що така значна кількість часу життя кожної людини стає причиною перенесення частини правових відносин в інтернет-простір, а також слугує для утворення нових видів взаємовідносин. З поширенням такої тенденції, постає питання щодо врегулювання даних відносин в інтернет просторі, адже з перенесенням правовідносин в онлайн площину, поширюється й розвиток правопорушень у даній сфері.

Одним з прикладів даного перенесення є булінг. Булінг протягом значного часу постає значною проблемою у сучасному світі, хоч цьому

питанню й приділяється величезна увага. В Україні законодавчо визначено поняття булінгу, а також його типові ознаки. Кодексом України про адміністративні правопорушення та Законом України «Про освіту» визначено, що булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1–2].

Із розвитком нових видів правовідносин, постійної їх трансформації, почали поширюватися й випадки цькування із застосуванням засобів електронних комунікацій, що стало актуальною проблемою на сьогодні, оскільки кібербулінг швидкими темпами та у великих масштабах разом з інтернет-сервісами, соціальними мережами та стрімінговими платформами заповнив інтернет-простір. Доказом цього є той великий перелік видів кібербулінгу, який виник за такий невеликий проміжок часу. До видів кібербулінгу відносять: флеймінг, харасмент, обмовлення, самозванство, ошуканство, відчуження, кіберпереслідування, хепіслепінг, кібергрумінг. Більшість з цих видів кібербулінгу за своїм характером, особливо такі як: кіберпереслідування, хепіслепінг та кібергрумінг зазвичай у кінцевому результаті передбачає настання суспільно-небезпечних наслідків, відповідальність за вчинення яких встановлюється Кримінальним кодексом України. Сучасні науковці, досліджуючи дане питання, вносять у наукову доктрину поняття «буліцид». Цей термін затверджує, що існують часті випадки, коли булінг призводить жертв до смерті.

Державою не створено спеціального законодавства з питань захисту від кібербулінгу, хоча це питання є надважливим та актуальним. Доказом цього є постійні дослідження UNICEF, які проводяться серед молоді. За даними UNICEF щодо онлайн залежності серед молоді, у робочі (навчальні дні) у соціальних мережах від 4-х годин на день проводять 44,7 відсотків серед опитаних підлітків, а у вихідні дні більше 4-х годин на день соціальними мережами користуються 54,9 відсотків. [3] Ця статистична тенденція в котрій раз підтверджує, що чинного законодавства щодо питань протидії та запобігання булінгу та кібербулінгу недостатньо, адже за національним законодавством більшість процесів запобігання цькуванню закінчується, коли школяр перетинає поріг школи, повертаючись з занять додому. Потрібно вкотре звернути увагу, що вагому частину свого часу підлітки проводять в інтернеті, і, що суб'єкти даних правопорушень не завжди є учасниками освітнього процесу, тому

й законодавство повинне регулювати відповідні питання у будь-який час, а не тільки у процесі здобуття освіти у навчальних закладах.

Ми спостерігаємо, що робота в даному напрямку проводиться, цьому підтвердженням є й здійснення взаємної співпраці органів державної влади та міжнародних організацій, що проявляються в сумісному проведенні проектів щодо освітлення проблеми серед молоді та старшого покоління, але цього не достатньо. На нашу думку, проблематика кібербулінгу в Україні потребує негайного регулювання на законодавчому рівні, адже, якщо освітня діяльність з цього приводу останнім часом розвивається в Україні, то питання встановлення відповідальності та превентивних заходів залишається відкритим.

Отже, внесення відповідних окремих розділів до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального Кодексу України, прийняття окремих законів щодо питань протидії та запобігання кібербулінгу, на нашу думку, буде першим вагомим кроком вирішення даної проблеми. Ми вважаємо, що даний вид правопорушень потребує розподілу за встановленням адміністративної та кримінальної відповідальності, адже діяння кібербулінгу відрізняються за своєю метою, характером, суб'єктами, особливістю вчинення та відповідними наслідками.

На нашу думку, встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення кібербулінгу вирішить дві важливі задачі. По-перше, встановлення кримінальної відповідальності за вчинення таких діянь як: кіберпереслідування, хепіслепінг, кібергрумінг призведе до зменшення вчинення суспільно-небезпечних діянь, які зазвичай є наслідком не попередження перелічених правопорушень, а саме: нанесення різних за ступенем тяжкості тілесних ушкоджень, викрадення, згвалтування, вбивство. По-друге, дане законодавче закріплення ще раз встановить важливість даного питання, і матиме більшу аргументацію при проведенні освітньої та профілактичної діяльності серед населення.

Ми вважаємо, що дані законодавчі ініціативи будуть першим вагомим кроком у розвитку подальшої антикібербулінгової кампанії.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073(1)-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. ст. 1122.
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178–179).
3. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі: Статистичні дані щодо булінгу серед підлітків в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbullying-teens-Ukraine> (дата звернення 23.04.2021).
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Балашов Максим Олегович,
студент 5 курсу,
Науковий керівник:
Коваль Алла Анатоліївна,
д-р юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

АКТУАЛЬНІСТЬ АНАЛІЗУ ДОСВІДУ США В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Актуальність теми обумовлена зростаючими темпами розвитку українського законодавства, тенденцією до запозичення західних правових моделей, а також цікавою з юридичної точки зору конституційною історією США.

Попри принципову різницю між романо-германською та англо-саксонською правовими системами, аналіз конституційного права зарубіжних країн може забезпечити вітчизняних науковців великою кількістю матеріалу для досліджень. У даному контексті мова йде не про пряме запозичення норм іноземного права, а скоріше про аналіз його принципів та історично-культурного аспекту для розкриття перспектив розвитку деяких аспектів українського конституційного законодавства.

Сполучені Штати Америки вважаються батьківщиною першої у світі Конституції, тобто фактично їх можна назвати країною-засновницею конституційного права як галузі. У основному законі США величезне значення відводиться правам громадян, розвитку громадянського суспільства та обмеженням влади для попередження свавілля, перевищення повноважень її представниками.

Зінченко В. В. з цього приводу зазначає наступне:

Сучасна українська дійсність характеризується невисоким рівнем правової і політичної культури, правовим нігілізмом, слабкістю демократичних традицій і навичок. У зв'язку з цим доречним є звернення до зарубіжних наробок та досвіду зі створення ефективно діючої правової системи, зокрема, у США. Однак і нині дискусійними залишаються саме поняття «правова система забезпечення громадянських прав» і його сутнісні ознаки. Відкритими залишаються і питання щодо етапів становлення, різновидів інститутів, форм взаємодії з державою, перспективи інститутів правової системи. Така наукова невизначеність стримує процес реалізації правової і політичної реформи, якої давно потребує Україна [3].

Таким чином, логічно доречною на даному етапі розвитку українського суспільства є рецепція принципів демократії та двосторонньої взаємодії громадянського суспільства і держави, яка повинна прийти на зміну чільній ролі державного апарату. Владні повноваження держави були б у такому разі направлені не на форсування розвитку того чи іншого соціального інституту, а на захист окремих суб'єктів права від протиправних посягань. У результаті такої перестановки сил вирішуються відразу декілька проблем: по-перше, зростає рівень демократії в суспільстві, стимулюючи його розвиток до істинного громадянського суспільства, одночасно підвищується правова культура громадян. По-друге, через зниження рівня державного регулювання звільняються колосальні ресурси, які можна направити на посилення охоронної функції, тобто захист членів суспільства від посягань на їхні права, свободи та законні інтереси. У результаті відбувається оптимізація балансу ролей громадянина як частини громадянського суспільства та держави як суб'єкта владних повноважень.

Примаченко Л. В. зазначає:

Уряди штатів, які федеральний уряд, мають бути демократичними за формою. Це передбачає, що остаточна влада належить народу. Реалізуючи свої права, американські громадяни можуть змінити форму державного управління засобами, які передбачені Конституцією США [4].

Звісно, реалізація подібного плану через зміну Конституції є надзвичайно радикальною, але вона можлива у двох інших варіантах.

Перший – видання системи нормативно-правових актів, які б закріплювали пріоритет громадянського суспільства та демократії в країні, сприяли соціально-правовому розвитку кожного громадянина та підвищенню значення інститутів самоврядування в державі. Такі акти повинні мати юридичну силу явно вище підзаконного рівня для коректної роботи, тобто повинні бути окремими законами, а не наказами чи розпорядженнями.

Другий варіант є більш радикальним і може сприйматись неоднозначно: створення аналогу американської системи поправок до Конституції при незмінності її основи. Такі правові акти за юридичною силою повинні стояти між законами і Конституцією, прийматись усім українським народом на референдумі. Оптимальним варіантом може бути всенародне голосування за окремі пункти і принципи дії нового законодавства.

Також для успіху нової концепції розвитку необхідна кадрова реформа державного апарату: службовці, що перебувають на посадах на даний момент, ментально сприймають владу як засіб контролю, а не захисту від посягань.

Примаченко Л. В. має наступну думку приводу кадрової політики американського уряду:

Закон про реформу цивільної служби в США вніс свої корективи в загальноприйнятту систему оцінки роботи державного службовця. До його прийняття ця процедура зводилася до трьох основних видів оцінювання: відмінне, задовільне і незадовільне. Після його ухвалення в кожному відомстві з'явилася своя система оцінки державних службовців, які безпосередньо долучаються до розробки основних критеріїв. Визначальною в оцінюванні стала «система досягнень», яка слугує підставою для ухвалення рішення про перепідготовку, навчання, нагородження, зниження, затримку на вищій посаді чи переміщення державного службовця в іншу установу.

Відповідно до запровадженної «системи досягнень» особливого значення набули процедури періодичного (як правило, раз на рік) контролю роботи державного службовця, що стало інструментом кадрової політики в системі адміністративно-державного управління. Ця система підтвердила свою дієвість, насамперед на прикладі оцінки роботи державних службовців середніх та початкових категорій. Потрапляючи в ситуацію постійного оцінювання власної роботи, державний службовець демонструє стійкий інтерес до роботи та власний професійний розвиток. А це, у свою чергу, забезпечує його кар'єрне зростання. Відносно державних службовців вищих категорій на додаток до «системи досягнень» застосовується система звань, яка сприяє максимальному підвищенню продуктивності праці [4].

Таким чином, аналіз американського конституційно-правового досвіду та впровадження окремих його аспектів у вітчизняне законодавство може мати позитивні наслідки у вигляді підвищення рівня правової культури та правосвідомості громадян, розвитку демократичних інститутів та громадянського суспільства та оптимізації витрат державного владного ресурсу, що у свою чергу має оптимальний комплексний соціальний, економічний та культурний ефект на всій території країни.

Список використаних джерел:

1. Основи конституційного права сполучених штатів Америки: https://studme.com.ua/168503034426/pravo/osnovy_konstitutsionnogo_prava_soedinennyh_shtatov_ameriki.htm
2. Конституція Сполучених Штатів Америки (укр.). – Електронний ресурс: <https://nashepravo.org.ua/uk/usa-constitution/>
3. «Право народу» в конституційному законодавстві США та його міжнародне значення для ціннісної системи прав людини і демократії/ В. В. Зінченко// Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2013. № 1(7): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13zvvlid.pdf>
4. Система державного управління Сполучених Штатів Америки: досвід для України / уклад. Л. В. Примаченко; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка. К. : НАДУ, 2011. 52 с. http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografy/c57ee175-3c28-4ca9-8b19-ed6e960669d3.pdf

Садовська Катерина Володимирівна,
студентка 5 курсу,
Науковий керівник:
Валецька Оксана Валеріївна,
канд. юрид. наук, доцент,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

З огляду на постійний розвиток економічних та соціальних відносин у процесі праці право інтелектуальної власності застосовується все частіше. В умовах жорсткої конкуренції важливим аспектом забезпечення прибутковості та конкурентоспроможності кожного підприємства є необхідність належної охорони і захисту інтелектуальної власності. Застосування працівниками об'єктів інтелектуальної власності викликає необхідність правового регулювання таких відносин в галузі трудового права.

Працівники часто вимушені використовувати комерційну таємницю компанії під час виконання своїх службових функцій, тому компанія повинна бути захищена від її розголошення. Згідно зі ст. 17 ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» розголошення комерційної таємниці є ознайомлення іншої особи без дозволу особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання. Чинний кодекс законів про працю України не містить норми, що регулюють охорону комерційної таємниці та обов'язки щодо розголошення інформації в законодавстві про працю. У зв'язку з цим питання збереження комерційної таємниці підприємства при використанні найманної праці є досить важливим.

В даний час існує багато проблем із захистом комерційної таємниці в трудових відносинах: відсутність належної нормативно-правової регламентації механізмів доступу до комерційної інформації, відсутність гарантій захисту, невизначеність шляхів і засобів реалізації права на доступ до такої інформації, відсутність чіткого механізму відповідальності за правопорушення у сфері захисту комерційної таємниці [1]. Ці проблеми свідчать про те, що чинне законодавство про працю в Украї-

ні не відповідає сучасному суспільству та правовій реальності, тому його потрібно реформувати та оновлювати.

Щодо можливості притягнення працівників до відповідальності за трудовим законодавством у разі розголошення комерційної таємниці або порушення порядку використання працівником конфіденційної інформації існують різні точки зору. Так, Е. Гаврилов зазначає, що матеріальна відповідальність працівника за розголошення службової або комерційної таємниці, проголошена трудовим законодавством, у всіх випадках виявляється малоефективною і непродуманою. Єдиний вихід з цього складного становища вбачається в укладанні цивільно-правових договорів про дотримання працівником певного режиму зберігання і нерозголошення службової і комерційної таємниці й про цивільно-правову відповідальність за її розголошення, у тому числі за передачу третім особам. Такий цивільно-правовий договір повинен укладатись поряд із трудовим договором і бути юридично (у тому числі за терміном дії) незалежним від трудового договору. Іншої думки дотримується Г. Сляднева, яка відзначає, що у разі, якщо працівник має справу з комерційною таємницею або іншою інформацією, яка використовується в процесі праці й становить майновий інтерес для роботодавця, такі правовідносини слід відносити до трудових. Шлях вирішення питання відповідальності працівника за розголошення комерційної таємниці полягає не у відході від положень трудового законодавства і звертанні до цивільно-правових договорів з працівниками, а в удосконаленні трудового законодавства за допомогою встановлення спеціальних положень і санкцій за порушення комерційної таємниці [2]. В цьому сенсі є досить слушною думка О. М. Рим, яка в аналізі правового регулювання захисту комерційної таємниці в трудових відносинах звертається до міжнародного досвіду. Обмеження з приводу нерозголошення комерційної таємниці працівником мають встановлюватись на законодавчому рівні. У більшості країн (Естонія, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Болгарія), що забезпечили правове регулювання відносин конкуренції між сторонами трудового договору, обов'язок працівника не розголошувати комерційну таємницю роботодавця виникає в силу вказівки закону [3]. Таким чином, можна зробити висновок, що правове регулювання охорони комерційної таємниці в трудових відносинах й відповідальності працівників за її розголошення має бути визначеним на рівні кодифікованого акту.

Якщо ми говоримо про дисциплінарну відповідальність то її причиною є коли працівник (сторона) дисциплінарного порушення не виконав або неналежно виконав свою роботу пов'язану з використанням конфіденційної інформації. Таке положення повинно передбачатися

додатковими умови договору. Притягнення до дисциплінарної відповідальності працівника за порушення порядку поводження з конфіденційною інформацією роботодавця, в тому числі з комерційною таємницею, можливе лише за умови здійснення ним трудової функції[4].

Щодо матеріальної відповідальності, то, відповідно до ст. 130 КЗпП працівники несуть матеріальну відповідальність за пряму дійсну шкоду заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків. Згідно зі ст. 132 КЗпП матеріальна відповідальність працівника обмежується розміром середнього місячного заробітку працівника. Серед закріплених ст. 134 КЗпП випадків повної матеріальної відповідальності розголошення комерційної таємниці не зазначене. Отже, за чинним КЗпП матеріальна відповідальність за розголошення комерційної таємниці для працівника може наставати лише у розмірі, що не перевищує його середнього місячного заробітку. Слід погодитись з висновком Г. Слядневої про те, що ускладнюється можливість застосування матеріальної відповідальності й у зв'язку зі значними проблемами визначення реальної вартості інформації, що складає комерційну таємницю, оскільки не встановлено єдиної методики визначення цієї вартості [5].

Отже, за чинним КЗпП матеріальна відповідальність за розголошення комерційної таємниці для працівника може наставати лише у розмірі, що не перевищує його середнього місячного заробітку. Слід погодитись з висновком Г. Слядневої про те, що ускладнюється можливість застосування матеріальної відповідальності й у зв'язку зі значними проблемами визначення реальної вартості інформації, що складає комерційну таємницю, оскільки не встановлено єдиної методики визначення цієї вартості [6].

Тому всі ці фактори ускладнюються і практично унеможливають використовувати механізм для досягнення відповідальності працівника за розголошення комерційної таємниці.

Список використаних джерел:

1. Кравченко О. М. Суб'єкти та їх повноваження щодо охорони комерційної таємниці в Україні. Органи публічної влади в Україні: теорія та практика: колект. моногр. Київ : МОН України ; НУ «Одеська юридична академія», 2019.

2. Кравченко О. М. Потреба України в Законі «Про комерційну таємницю». Публічне право. 2017.

3. Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні : моногр. Київ : КНТ, 2007.

4. Організаційно-правові основи охорони комерційної таємниці / укладачі В. І. Журавель, Т. Ю. Ткачук ; за заг. ред. О. Д. Довганя. Київ : НА СБ України, 2013.

5. Шевєрдіна А. В., Благої В. В. Комерційна таємниця: захист, правові аспекти її використання та вплив на економіку підприємств в Україні Вісник НТУ «ХП». 2015. № 60 (1169)

6. Нікіфоров Г. К. Підприємництво та правовий захист комерційної таємниці: навч.-практ. посіб. для вищих навч. закл. К. : Олан, 2001.

Оганесян Тамара Агасіївна,
студентка 551 групи,
Науковий керівник:
Валецька Оксана Валеріївна,
канд. юрид наук, доцент,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПУСТКИ У ЗВ'ЯЗКУ З НАВЧАННЯМ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На сьогодні досить актуальним питанням є надання працівникові навчальної відпустки, оскільки дедалі частіше простежується тенденція до того, що особа працює та паралельно отримує освіту в навчальному закладі. Тому, аби забезпечити можливість кожного працівника реалізувати своє конституційне право на освіту, статтею 45 Конституції України, статтями 211-217 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) та розділом III Закону України «Про відпустки» закріплено положення, що кожен, хто працює, має право на відпочинок, що включає оплачувану щорічну відпустку та додатково гарантується право на відпустку у зв'язку з навчанням [1].

Водночас, право на відпустку у зв'язку з навчанням у вищому навчальному закладі передбачено Конвенцією Міжнародної організації праці про оплачувані навчальні відпустки від 24.06.1974 № 140 (далі – Конвенція МОП) [2].

Згідно зі статтею 202 КЗпП України кожний роботодавець (незалежно від виду його діяльності та форми власності) повинен створювати працівникам, які навчаються без відриву від виробництва, необхідні умови для поєднання роботи з навчанням [3].

Поняття «навчальна відпустка» нині законодавчо не закріплено, що є суттєвою прогалиною у чинному законодавстві України, оскільки виникають питання стосовно віднесення того чи іншого виду відпусток саме до навчальних (у значенні норм КЗпП та Закону України «Про відпустки») [4].

Навчальна відпустка надається роботодавцем працівникові, який успішно навчається без відриву від виробництва в закладах вищої освіти з вечірньою і заочною формами навчання. А тривалість такої відпустки у вищому навчальному закладі залежить від рівня акредитації закладу та курсу, на якому навчається студент.

Успішність свого навчання працівник може підтвердивши шляхом надання довідки-виклику на сесію, що є єдиним документом, який необхідний для підтвердження успішного навчання.

Основною підставою аби надати навчальну відпустку є заява працівника, до якої обов'язково додають довідку-виклик із закладу вищої освіти як підтвердження того, що працівник має право на навчальну відпустку. Зокрема, у довідці-виклику заклад вищої освіти повинен прописати період та тривалість такої відпустки. Водночас, у працівника є право зазначити в заяві період навчальної відпустки виключно в межах періоду, визначеного в довідці-виклику.

На підставі заяви і довідки-виклику роботодавець повинен видати наказ про надання працівникові додаткової оплачуваної відпустки у зв'язку з навчанням. Навчальна відпустка надається незалежно від щорічних основної та додаткової відпусток, тобто порядок їх надання не залежить один від одного.

Звертаю увагу, що на відміну від щорічних відпусток, навчальні відпустки не підлягають поділу на частини або перенесенню на інший період, продовженню на святкові та неробочі дні. Варто враховувати, що за невикористані дні таких відпусток не виплачується грошова компенсація.

Актуальним питанням залишається те, чи потрібно безперервно відпрацювати шість місяців на підприємстві, аби отримати навчальну відпустку. Проте, відповідь однозначна – оформити навчальну відпустку працівник може в будь-який момент незалежно від строку безперервної роботи співробітника, навіть якщо він відпрацював на підприємстві менше шести місяців.

Окремо слід приділити увагу питанню оплати навчальної відпустки. Статтею 115 КЗпП України та статтею 21 Закону України «Про відпустки» передбачено, що заробітна плата працівникам за час відпустки виплачується не пізніше, ніж за три дні до її початку. Відповідно до статті 7 Конвенції МОП, кожна особа, яка користується відпусткою, отримує за повний період цієї відпустки заробітну плату, нараховану відповідно до методу, що визначається компетентним органом влади або іншим відповідним органом у кожній країні.

На законодавчому рівні встановлено, що на час додаткової відпустки у зв'язку з навчанням у вищому навчальному закладі за працівником за основним місцем роботи зберігається середня заробітна плата.

Дні відпустки у зв'язку з навчанням у вищому навчальному закладі, протягом яких працівник перебував на робочому місці, оформляють і оплачують як робочі дні. Якщо працівник достроково вийшов із навчальної відпустки на роботу, надміру видані «навчальні» відпускні з

нього не утримують, зважаючи на відсутність для цього правових підстав [5].

Отже, надання відпустки у зв'язку з навчанням у вищому навчальному закладі законодавчо досить чітко врегульовано та має свої особливості, котрі повинен враховувати як роботодавець, так і працівник, котрий навчається у вищому навчальному закладі з вечірньою або заочною формами навчання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Конвенція Міжнародної організації праці про оплачувані навчальні відпустки від 24.06.1974 № 140 (ратифіковано Україною 26.09.2002).
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-08. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1971, додаток до № 50, ст. 375.
4. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 2, ст. 4.
5. Лист Міністерства соціальної політики від 26.03.2018 № 479/0/101-18/284. К.: «ОП», 2018, № 8, с. 12.

УДК 349.235(043.2)

Шерстюк Юлія Іванівна,
студентка 5 курсу,
Науковий керівник:
Валецька Оксана Валеріївна,
канд. юрид. наук, доцент,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕНОРМОВАНОГО РОБОЧОГО ЧАСУ

Сьогодні ринок праці заповнений різними важелями впливу на відносини у трудовому праві. Зазвичай, вони застосовуються з метою відхилення від чинного трудового законодавства у питанні дотримання трудових прав працюючих осіб.

100 відсотків роботодавців зацікавлені в отриманні високих результатів праці, ефективності виконання трудових функцій та в збільшенні тривалості робочого часу для працівників. Найбільше на це впливає конкурентне середовище ринкової економіки. Більша частина роботодавців на сьогодні зловживає положеннями чинного законодавства з метою здобуття прибутку в більших розмірах, вони ще не зрозуміли

нагальної потреби в зменшенні тиску експлуатації на робітників. Популярною схемою гноблення працівників є застосування до них ненормованого робочого часу. Звісно, така ситуація не є допустимою, і наука трудового права має вирішити це питання, запропонувавши законодавцю цілісну конструкцію застосування ненормованого робочого часу, за якої інтереси працівника будуть належним чином захищені.

Питанню застосування ненормованого робочого часу у своїх роботах приділяли увагу В. М. Венедиктова, Л. Я. Гінцбург, Г. С. Гончарова, А. В. Коваленко, Т. В. Красюк, С. В. Синенко, С. М. Черноус, М. Г. Александров та ін. На мою думку, їй досі бракує повного сприйняття явища ненормованого робочого часу. Для правильного розуміння явища ненормованого робочого часу потрібно вірно визначити його місце в інституті робочого часу. Спочатку треба з'ясувати, що в науці трудового права розуміється під виразом режим робочого часу.

В проєкті Трудового кодексу України у статті 129 пропонується закріпити таке визначення робочого часу: «робочий час – час, протягом якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку і умов трудового договору повинен виконувати трудові обов'язки» [1].

В 1928 році було вперше впроваджено ненормований робочий час [2]. Незважаючи на такий відрізок часу, сьогодні між роботодавцем та працівниками виникають суперечки щодо того, хто може бути включеним до переліку працівників, що можуть працювати понад нормово. Дуже влучна думка В. В. Мітрофанової – на практиці ненормований робочий день перетворюється на «режим роботи з постійними надурочними роботами без додаткової оплати» [3].

Робочий час залежно від його тривалості поділяють на три види: нормальний, неповний та скорочений, правове регулювання яких закріплено у статтях 50, 51 та 56 Кодексу законів про працю України [4].

Іноді у трудових відносинах виникають ситуації, коли дотримання нормальної тривалості робочого часу є неможливим, в законодавстві наявні винятки із загального правила. Першим з них є надурочні роботи, детально регламентують які статті 62–65 КЗпП України. Надурочні роботи – це відповідь на різні непередбачувані обставини, що можуть статися на підприємстві. При цьому процедура їх застосування чітко й однозначно урегульовано, що значною мірою мінімізує ймовірність виникнення суперечливих ситуацій.

Варіантом перевищення норми робочого часу також є застосування саме ненормованого робочого часу, який навіть не згадується в КЗпП України. Законом, який частково регулює його застосування, є Закон України «Про відпустки» (в частині надання працівникам, що працю-

ють на умовах ненормованого робочого часу, додаткової щорічної відпустки) [5]. Основним же нормативно-правовим актом, що розкриває сутність явища, є Рекомендації щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці, затверджені наказом Міністерством праці та соціальної політики України від 10.10.1997 року [6]. В проекті трудового кодексу України ненормованому робочому часу належить окрема стаття 141, в якій є спроба увібрати основні моменти його застосування. Оскільки текст цієї статті вже неодноразово піддавався критиці через те, що в ньому відсутнє цілісне розуміння як самої сутності ненормованого робочого часу, так і його відмінностей від надурочних робіт [7–9], в майбутньому потрібно присвятити увагу правовому регулюванню ненормованого робочого часу задля формулювання редакції статті.

У ст. 50 КЗпП закріплено, що нормальна тривалість робочого часу працівника не може перевищувати 40 годин на тиждень. У разі якщо загальний сукупний робочий час працівника перевищує 40 годин на тиждень, то це вже не є нормальним робочим часом. Виходячи з цього, зрозуміло що робота понад встановлений законом ліміт робочого часу є роботою понад нормальну тривалість робочого часу на одному і тому ж підприємстві.

Години, відпрацьовані понад нормальну тривалість робочого часу, за такого режиму роботи, як ненормований робочий день, не відображаються в таблиці обліку використання робочого часу. Години додатково не оплачуються. А тому, як наслідок, не впливають на розрахунок лікарняних і відпускних та інших виплат, що розраховуються за середнім заробітком.

У постанові Верховного Суду України від 13 червня 2018 року у справі № 761/34161/17-ц була висловлена цікава та принципова позиція відносно встановлення ненормованого робочого часу, та вказано наступне. Положеннями ст. 50 КЗпП України не передбачено право збільшувати тривалість робочого часу шляхом визначення відповідних умов колективним договором, така тривалість може бути лише зменшена. 40-годинний робочий тиждень є міжнародним стандартом в галузі охорони праці і відповідачем встановлено максимально допустиме законодавством тривалість робочого тижня. Робота ж при ненормованому робочому дні полягає в необхідності виконання покладених на працівника трудових обов'язків понад встановлену тривалість робочого часу. За таких обставин слід встановити, чи не збільшена тривалість робочого часу на тиждень для вже визначеного законодавством максимально можливого 40-годинного, внаслідок встановлення у колективному договорі ненормованого робочого дня, оскільки така трива-

лість, з урахуванням положень статті 50 КЗпП України, може бути лише зменшена [10].

Відповідно колективним договором можна або зменшити тривалість робочого часу для окремих категорій працівників з можливістю роботи ненормовано, або не запроваджувати режим ненормованого робочого часу вже для встановленого 40-годинного.

Верховний Суд України вказав, що для застосування ненормованого робочого часу роботодавець спочатку повинен зменшити загальну тривалість робочого часу працівників та вже у межах 40-годинного робочого тижня використовувати ненормовану тривалість робочого часу. При цьому Верховний Суд України не вказав, яким чином повинен роботодавець це робити: шляхом встановлення скороченої або неповної тривалості робочого часу. При цьому слід пам'ятати, що наказ Міністерства праці та соціальної політики № 7 закріплює, що ненормований робочий час може встановлюватись лише до працівників з неповним робочим тижнем, а от щодо працівників з неповним робочим днем це робити забороняється. І зафіксоване це правило цілком слушно, адже не дає можливості зловживати роботодавцям правом оформлювати працівників на неповний робочий день з подальшою, по суті, їх тіньовою зайнятістю під формальним приводом застосування до ненормованого робочого часу.

Отже, ненормований робочий час – спеціальний вид робочого часу, який застосовується до окремих категорій працівників, щодо яких облік фактично витраченого на виконання трудових обов'язків часу є неможливим.

Питання ненормованого робочого часу досі однозначно не вирішене ані законодавцем, ані у судовій практиці. Виходом з ситуації являється скасування ненормованого робочого часу як такого, що у своїй природі на даному етапі розвитку трудових відносин в Україні має складову зловживання та примусової праці. Я зупинилася на думці, що потрібно розширити перелік підстав залучення працівників до надурочних робіт, які будуть відповідати реальним умовам ринку праці. Вважаю за потрібне години, відпрацьовані понад нормальну тривалість робочого часу, за такого режиму роботи, як ненормований робочий день, відображають в таблиці обліку використання робочого часу, встановити розумну оплату праці за роботу понад встановленої тривалості за кожен годину та додаткову відпустку тривалістю не менше 7 календарних днів. У цьому разі потрібно враховувати сам факт роботи на посаді, що дає право на таку відпустку, а не лише дні, коли працівник понаднормово працював, чи години відпрацьовані понаднормово.

Список використаних джерел:

1. Проект Трудового кодексу України (від 20.05.2015 р., реєстр. № 1658) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.
2. Постановление НКП СССР О работниках с ненормированным рабочим днем» : от 13.02.1928 г., № 106 // Известия НКП СССР. – 1928. – № 9–10.
3. Митрофанова В. В. Ненормированный рабочий день: некоторые вопросы практики / В. В. Митрофанова // Трудовые споры. – 2007. – № 6.
4. Кодекс законів про працю України : від 10.12.1971 р., № 322-08 // ВВР УРСР. – 1971. – № 50. – Ст. 375.
5. Закон України «Про відпустки» : від 15.11.1996 р., № 504/96-ВР // ВВР України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.
6. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України «Рекомендації щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці» : від 10.10.1997 р., № 7 // Праця і зарплата. – 1997. – № 23.
7. Черноус С. Ненормованный рабочий день: проблемы правового регулирования / С. Черноус, Н. Паламарчук // Юридичний вісник. – 2014. – С. 129-133.
8. Юрченко А. А. Ненормованный рабочий час та правові проблеми його використання в Україні / А. А. Юрченко // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2012. – № 25. – С. 595–604.
9. Авескулов В. Д. Правове регулювання ненормованого робочого часу в проекті Трудового кодексу України / В. Д. Авескулов // Проблеми кодифікації законодавства про працю : матеріали круглого столу» (м. Харків, НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 12 березня 2015 року). – Харків, 2015. – С. 136–139.
10. Постанова Верховного Суду України від (13.06.2018 р., справа № 761/34161/17-ц) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakononline.com>.

УДК 340.114.3

Хардик Анна Георгіївна,
студентка 551 М групи,
Науковий керівник:
Тунтула Олександра Сергіївна,
канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ст. 21 Конституції України «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах», згідно з ст. 24 «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1]. Дані

конституційні положення впливають із Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та низки міжнародних актів, спрямованих на подолання всіх форм дискримінації, ратифікованих Україною.

Але, як показує практика, недостатньо лише визнання державою базових міжнародних актів у сфері забезпечення гендерної рівності, закріпити основні положення принципу недискримінації на національному рівні. Необхідно виконувати задекларовані положення на практиці. Власне тому і виникають проблеми із доступом жінок до правосуддя та дотримання гендерної рівності на практиці.

Відповідно до Індексу гендерної нерівності, Україна посідає 83 місце із 150 країн. Такий невисокий рейтинг нашої країни зумовлений низькою представленістю жінок у владних структурах, закріпленням на законодавчому рівні низки дискримінаційних положень (зокрема у КЗпП України), розривом в оплаті праці чоловіків і жінок, поширенням сексизму в усіх важливих сферах життя та покладенням тягаря по вихованню дітей в переважній більшості випадків на жінку [2, с. 4]. Крім того, не позбавлене проявів гендерної дискримінації і кримінальне провадження. Слід зазначити, що найбільше проблем виникає саме в провадженнях, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень, побоїв і мордування, а також статевих кримінальних правопорушеннях, в яких жінка є потерпілою. Найбільше таких проваджень пов'язано із домашнім насильством [3].

Формально норми кримінального та кримінального процесуального законодавства є гендерно-нейтральними, проте в кримінальному провадженні нерідко відбувається порушення засади рівності перед законом і судом, передбаченою ст. 10 КПК України. Звідки ж виникають прояви дискримінації, коли на законодавчому рівні в нашій державі так гарно задекларована рівність, у тому числі і за ознакою статі? Відповідь на це питання криється у впливі гендерних стереотипів, поширених в суспільстві. Суспільство в цілому та правоохоронна система зокрема толерують прояви насильства щодо жінок, адже побутує думка, що «б'є, значить любить», «сама винувата» і ще декілька нецензурних. Також на практиці жінки стикаються із тим, що із лупою будуть розглядати віктимологічні чинники, що характеризують її як потерпілу, ніби вони хоч в якійсь мірі виправдовують насильство. Навіть якщо і вдасться жертві насильства пройти через всі стадії кримінального провадження із неуходженою психікою, все одно вона має шанси стикнутись із занадто м'яким покаранням кривдника, із заниженою моральною шкодою, не говорячи вже про приниження процедури дачі показань із всіма подробицями людям, від яких не відчувається елементарна емпатія.

Серед найбільш типових порушень правоохоронними органами заборони дискримінації є:– обмеження та порушення прав жінок-

потерпілих, зокрема права набути статусу потерпілої (відмова у внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, як наслідок – неможливість набуття статусу потерпілої); на забезпечення безпеки; на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням тощо; – безпідставне закриття провадження з підстави або відсутності події кримінального правопорушення, або недоведеністю вини (адже досить часто в провадженнях щодо домашнього насильства є лише показання потерпілої проти показань кривдника); – надання переваги показанням чоловіка проти показань потерпілої; – зниження розміру моральної шкоди через перенесення вини і на саму потерпілу, яка «провокативною поведінкою» спровокувала кривдника [3].

Які ж шляхи подолання окресленої проблеми? Ряд рекомендацій надає Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок. Коротко його рекомендації полягають в наступному: – в провадженнях щодо насильства залучати в якості слідчого, прокурора жінок, з тим, щоб потерпіла відчувала себе більш комфортно; – державам рекомендовано виробляти процедури розслідування, розроблені з урахуванням гендерного аспекту; розробляти кодекси поведінки та правила для правоохоронців та військовослужбовців; вживати заходів для виявлення і припинення, розслідування та покарання всіх випадків насильства; контролювати процеси примирення з потерпілим з тим, щоб не допустити загальної амністії кривдників; підвищити ефективність притягнення до кримінальної відповідальності кривдників через розширення можливостей сторін по отриманню доказів; розширювати доступ жінок до правосуддя, у тому числі і через створення спеціалізованих судів [4, с. 18–19].

Як бачимо, такі рекомендації є досить загальними і формально в нашій державі виконуються. Із запропонованих рекомендацій вважаємо дієвою рекомендацію щодо залучення до кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством, слідчих-жінок. Вважаємо, що таке рішення знизить ризик підсвідомого «співчуття» слідчого-чоловіка кривднику, який чисто по-чоловічому дещо викривлено трактує мотиви жіночої поведінки, вбачаючи провокацію там, де її немає. Крім того, потерпілій буде більш комфортно давати показання саме жінці, адже в провадженнях, пов'язаних із насильством, може виникати необхідність свідчити про інтимні моменти життя, а це може елементарно викликати відчуття сорому. Жінка жінці з більшою вірогідністю зможе дати більш докладні показання. Також вважаємо, що важливо потерпілій не тільки роз'яснити її право безоплатну правову допомогу представника, але й реально забезпечити його участь в кримінальному провадженні. В цьому випадку було б доречним передбачити в КПК України як випадок обов'язкового залучення представника провадження щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із насильством.

Отже, для подолання дискримінації жінок в кримінальному провадженні надзвичайно важливим є суворе дотримання державою міжнародних зобов'язань, пов'язаних із заборобою будь-якого виду дискримінації. Не менш важливим є і викорінення із суспільної свідомості гендерних стереотипів шляхом роз'яснювальної роботи в навчальних закладах, створення методичних рекомендацій для працівників правоохоронних органів, прокуратури і суду. В провадженнях, пов'язаних із насильством, слід сприяти залученню в якості слідчого саме жінок, бажано таких, що обізнані із практикою проведення «нетравматичного» допиту, забезпечувати реальну правову допомогу потерпілій. Не менш важливим є і створення умов, в яких потерпіла відчувала б себе захищеною – через застосування заходів забезпечення безпеки, поміщення до кризових центрів та суворий контроль за дотриманням кривдником обмежувальних заходів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#top>
2. Уварова О. Права жінок та гендерна рівність : навч. посібник. Київ : «ФОП Големовська О. О.». 2018. 204 с.
3. Гендерна дискримінація: ідентифікація та механізм надання правової допомоги. URL : <https://e-learning.legalaid.gov.ua>
4. Уварова О., Мозгова В., Соколова Я. Забезпечення доступу жінок до правосуддя в Україні : навч. посібник для суддів і прокурорів. Київ, 2016. 82 с.

УДК 343.54

Піднебесна Тетяна Миронівна,
студентка 558 МЗ групи,

Науковий керівник:

Тунтула Олександра Сергіївна,
канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Кримінальним кодексом України закріплене положення про обов'язкову наявність суспільно небезпечного діяння, що містить

склад кримінального правопорушення, як підставу кримінальної відповідальності. Одним з видів складів кримінальних правопорушень є склад з особливо кваліфікуючими ознаками, тобто такими, що становлять особливу небезпеку вчинюваного діяння. Статті розділу IV КК України «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» також містять склади з особливо обтяжуючими (кваліфікуючими) обставинами.

Зокрема, склад зґвалтування у частинах 3-6 ст. 152 КК України передбачає такі особливо обтяжуючі обставини, як вчинення кримінального правопорушення групою осіб, зґвалтування неповнолітньої особи, зґвалтування особи, яка не досягла чотирнадцятирічного віку, зґвалтування, що спричинило тяжкі наслідки та вчинення статевого кримінального правопорушення повторно щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років [1].

Зґвалтування групою осіб визнається таким, коли вчиняється двома та більше особами узгоджено, при цьому без обов'язкової попередньої змови. Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального Прокурора щодо вчинюваних кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, станом на грудень 2020 року було виявлено 11 випадків.

Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних з будь-яким видом проникнення без добровільної згоди та стосовно неповнолітньої особи є особливо кваліфікуючою ознакою у тому випадку, коли буде вчинене щодо особи, яка не досягла 18-ти річного віку, але досягла 14-ти років. Кваліфікувати як замах на зґвалтування неповнолітньої особи можна і в тому випадку, коли винна особа вважала, що вчиняє насильницькі дії щодо неповнолітньої особи, яка фактично досягла 18-ти річного віку [2].

Спричинення тяжких наслідків при зґвалтуванні може характеризуватися смертю, самогубством потерпілого, розладом здоров'я, що призвів до стійкої втрати працездатності не менше як на одну третину, психічною хворобою, втратою будь якого органу чи його функцій, переривання вагітності, втрата репродуктивної здатності, зараженням особи невиліковною інфекційною хворобою, в тому числі і вірусом імунодефіциту людини. Важливим моментом при спричиненні тяжких наслідків може стати те, що викликати їх може безпосередньо як винна особа, так і потерпіла. В останньому випадку подібне може статися тоді, коли потерпіла особа будь якими, навіть найнебезпечнішими діями, намагається уникнути насилля над собою, наприклад, покидаючи транспортний засіб у момент його руху, тим самим наражаючи себе на небезпеку.

Особливо кваліфікуючі ознаки сексуального насильства, передбаченого статтею 153 ККУ, мають спільне з наведеними вище щодо зґвалтування, окрім об'єктивної сторони, а саме дій, які не пов'язані з проникнення у тіло іншої особи.

Примушування до вступу в статевий зв'язок передбачає дві особливо кваліфікуючі ознаки: примушування, що поєднане з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів; розголошення відомостей, що принижують потерпілого чи його близьких родичів. В даному випадку погроза – спосіб вчинення сексуального насильства.

Погроза знищення чи пошкодження майна, яке належать потерпілій особі, або її близьким родичам, полягає у доведенні такого майна до стану непридатності, як повної, так і часткової. Погроза вилучення майна тягне за собою позбавлення особи, або її близьких родичів певних матеріальних речей, що належать їм на праві власності [3]. Особливістю зазначених ознак примушування до вступу в статевий зв'язок є погроза без обов'язково передбаченого наміру та можливості здійснити такі погрози, якщо потерпіла особа сприймає їх як реальні.

Погроза розголошення відомостей, що принижують потерпілого чи його близьких родичів полягає у повідомлення будь-яким способом іншим особам (особі) інформації, яку потерпіла (її близькі родичі) не бажали повідомляти, та яка може принизити честь та гідність останніх. До того ж, інформація, що є об'єктом погрози, може бути достовірною або вигаданою, але обов'язково такою, яку особа не бажає розголошувати.

Не менш важливими є обтяжуючі обставини за частиною 3 статті 156-1 КК України «Домагання дитини для сексуальних цілей», що передбачають вчинення повторних дій за частинами 1–2 зазначеної статті, або за попередньою змовою групою осіб, або щодо малолітньої особи. Повторність має місце тоді, коли особа вчиняє два та більше кримінальних правопорушень, що передбачені однією статтею або частиною статті КК України. Вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб визнається таким, якщо його разом вчиняли більше двох осіб, які до його безпосереднього вчинення про це домовилися [4].

Отже, кожна особливо обтяжуюча ознака складу кримінального правопорушення проти статевої свободи чи недоторканості особи може завдати непоправних наслідків, чим, власне, і пояснюється їх виключна суспільна небезпечність. Тому при кваліфікації діяння винної особи слід особливо ретельно досліджувати обставини, які можуть свідчити наявність особливо кваліфікованого складу, досягаючи таким чином дотримання принципу правової визначеності при кваліфікації та

виконання завдань кримінального провадження в частині захисту особи від кримінальних правопорушень та притягнення винного до кримінальної відповідальності в міру його вини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26.
2. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практичний poradnik. Сєвєродонєцьк, 2018. 92 с.
3. Борисов В. І., Дорош Л. В. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (коментар до законодавства). *Форум права*. 2006. № 1. С. 4–15. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/20061/06bvicno.pdf>
4. Романцова С. В. Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Польщі та Україні: порівняльний аналіз. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення: матеріали міжнародної науковопрактичної конференції*. Дніпро : Дніпропетровський гуманітарний університет, 2017. С. 192–195.

УДК 343.14

Семенчук Ксенія Олександрівна,
студентка 551 МЗ групи,

Науковий керівник:

Тунтула Олександра Сергіївна,
канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ВЛАСТИВОСТІ ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗГІДНО З КПК УКРАЇНИ ТА ТЕОРІЇ ДОКАЗІВ

Питанню визначення основних властивостей доказів присвячений не один десяток наукових праць. Це і не дивно, адже питання визначення поняття доказів та їх властивостей є надзвичайно актуальним в кримінальному процесі. Адже тільки на доказах, які володіють усіма властивостями, закріпленими в КПК України, може ґрунтуватись судове рішення, яким вирішується доля обвинуваченого, та яке впливає і на становище потерпілого і інших учасників кримінального провадження. Проте, не дивлячись на прискіпливу увагу науковців до питання визначення властивостей доказів, немає єдиного підходу щодо їх кількості та визначення. Крім того, чинний КПК України не увібрав у себе всіх властивостей доказів, які пропонується традиційною теорією доказів.

Чинний КПК України серед властивостей доказів називає належність (ст. 85 КПК України), допустимість (ст. 86 КПК України), розкриваючи при цьому їх зміст у зазначених статтях, проте далі, у ст. 94 КПК України вказується, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, оцінюють кожен доказ із точки зору їх належності, допустимості, достовірності, а сукупність доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку [1]. Як бачимо, законодавець все ж таки виходить з того, що доказам притаманні і такі властивості як достовірність, достатність і узгодженість, проте не дає їх визначення в нормі кримінального процесуального закону. Вважаємо, що кримінальні процесуальні відносини мають бути чітко регламентовані нормами кодексу, тому необґрунтованим є залишення визначення решти властивостей доказів на розсуд правозастосовувача, тим більше, що і серед вчених немає одностайності щодо визначення того, які ж докази є достовірними і достатніми.

Таке упущення не може не викликати здивування, адже в інших процесуальних кодексах закріплені визначення і інших, крім належності і допустимості, властивостей. Зокрема, в Цивільному процесуальному кодексі визначені такі властивості, як достовірність та достатність доказів (ст. 79 та 80 ЦПК України) [2]; в Господарському процесуальному кодексі дається визначення достовірних та вірогідних доказів (ст. 78 та 79 ГПК України) [3]; в Кодексі адміністративного судочинства визначається достовірність та достатність доказів (ст. 75 та 76 КАС України) [4].

Ми не маємо на меті визначити такі властивості доказів, як належність і допустимість, адже їх визначення закріплене в нормах КПК України, вважаємо за необхідне проаналізувати, який же зміст науковці вкладають у достовірність та достатність як властивості доказів.

Достовірність доказів – це така властивість доказів, яка означає, що вони правильно, адекватно відображають матеріальні та нематеріальні сліди діяння, що досліджуються, коли їх істинність не викликає сумнівів. Як зазначає В. В. Вапнярчук, дана властивість тісно пов'язана із допустимістю доказів, оскільки окремі вимоги допустимості доказів як раз і гарантують достовірність доказів [5, с. 364]. Зокрема тут можна говорити про показання свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим в цьому кримінальному провадженні (п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК України), або отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження (п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК України) – адже в цих випадках не може не виникнути сумнів щодо істинності таких показань, тобто доказ є одночасно і недопустимим, і недостовірним.

В ст. 96 КПК України йдеться про з'ясування достовірності показань свідка. Чинний кодекс пропонує для цього можливість сторін кримінального провадження ставити свідку питання щодо можливості сприймати факти, а також щодо інших обставин, які мають значення для оцінки достовірності показань. Крім того, сторони можуть подавати докази щодо репутації свідка – тут скоріше йдеться про можливість дискредитації показань. Як бачимо, чинний КПК України пропонує шляхи встановлення показань лише свідка, хоча показання можуть давати і інші учасники кримінального провадження – зокрема потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, експерт, спеціаліст тощо. Вважаємо, що як мінімум, в цю норму слід додати і потерпілого.

Подібну норму щодо встановлення достовірності висновку експерта містить ч. 3 ст. 356 КПК України, в якій сторонам кримінального провадження пропонується ставити питання щодо наявності в нього спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань, використаних методик та теоретичних розробок, наукового обґрунтування методик тощо. Проте більш правильним би було включення цієї норми саме Главу 4 КПК України, присвячену доказам і доказуванню, а також зазначити, що за такими ж правилами оцінюється достовірність висновку спеціаліста, який є джерелом доказів в провадженнях щодо кримінальних проступків (ст. 298-1 КПК України).

Слід зазначити, що достовірність доказів визначається на завершальному етапі кримінального провадження – коли суд здійснює оцінку всієї сукупності доказів для прийняття остаточного рішення. У зв'язку з цим окремі науковці, зокрема В. В. Вапнярчук, зазначають, що для чого взагалі встановлювати наявність такої властивості, яка навіть не закріплена в КПК України? [5, с. 365] Тому для запобігання таким сумнівам науковців, доречно внести до КПК України окрему статтю, присвячену саме визначенню поняття достовірності доказів та шляхам з'ясування такої достовірності.

Щодо достатності доказів, то тут слід зазначити, що ця властивість стосується не поодинокого доказу, а всієї сукупності, що має оцінити суд. Як зазначає І. Л. Чупрікова, достатньою є та сукупність доказів, на підставі якої слідчий, прокурор чи суд може сформувати внутрішнє переконання для прийняття певного процесуального рішення [6, с. 34]. Зазначимо, що для формування такого переконання вся наявна сукупність доказів має бути оцінена правозастосовувачем з точки зору належності, достовірності та достатності. Крім того, лише така сукупність доказів є достатньою, коли вона є узгодженою – тобто одні докази підтверджуються іншими і на підставі яких не може бути прийнято іншого рішення, ніж те, щодо якого сформувалось внутрішнє переконання.

Отже, чинний КПК України передбачає та розкриває зміст таких властивостей доказів як належність і допустимість, проте з його норм випливає, що слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд мають оцінювати докази і з точки зору їх достовірності, а сукупність – з точки зору достатності та взаємозв'язку. Вважаємо, що законодавцю слід передбачити окрему норму для визначення поняття достовірності доказів, шляхів встановлення такої достовірності та розмежування достовірних доказів із ймовірністю та значимістю.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4654-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n6586>.
3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 лист. 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
4. Кодекс Адміністративного судочинства України : Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
5. Вапнярчук В. В. Загальна характеристика властивостей доказів та їх розмежування між собою. *Держава і право*. 2015. Вип. 86. С. 361–375.
6. Чупрікова І. Л. Допустимість доказів в світлі нового кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса. 2015. 186 с.

УДК 343.14

Рубан Олександр Володимирович,
студент 551 М групи,
Науковий керівник:
Тунтула Олександра Сергіївна,
канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

НАЛЕЖНІСТЬ ЯК ВЛАСТИВІСТЬ ДОКАЗІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Для успішного виконання завдань кримінального провадження в частині притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні кримінального правопорушення, головним суб'єктам необхідно провести кропітку роботу з отримання доказів, якими буде доведено обставини, які підлягають доказуванню. Для цього потрібне чітке уявлення того, що ж таке докази і якими властивостями вони мають

володіти. Вчені-процесуалісти традиційно приділяють увагу визначенню поняття та властивостей доказів. Проте, однотайності щодо набору властивостей та їх визначення і на даний час немає. В дослідженнях, присвячених доказам та їх властивостям, науковці виділяють дві взаємопов'язані сторони доказів – форму та зміст. Характеризуючи таку властивість, як належність, вчені вказують, що вона, разом із достовірністю, належить до такої сторони доказів, як зміст. Втім, розуміємо, що зміст не може існувати окремо від форми, а цю сторону доказів традиційно презентує допустимість як ознака доказів. Тільки в єдності форми і змісту – тобто відповідності доказу всім властивостям, передбаченими ст. 85 та 86 КПК України, доказ може бути використаний при доказуванні і в кінцевому підсумку при прийнятті певного процесуального рішення.

Визначення належності доказів вперше з'явилось в чинному КПК України в 2012 році. Відповідно до ст. 85 КПК України, належним є «доказ, який прямо чи непрямо підтверджує існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів» [1]. Дещо відмінним за формулюванням, проте близьким за змістом є визначення належності доказів в інших процесуальних кодексах: «належними є докази, які містять інформацію про предмет доказування» [2; 3], «докази, на підставі яких можна встановити обставини, що входять в предмет доказування» [4].

Як бачимо, належність доказів практично однаково розуміється в різних процесуальних кодексах – ключовою ознакою є приналежність відомостей, певної інформації до предмета доказування в конкретному провадженні. Більше того, в цивільному та адміністративному процесуальних кодексах чітко вказано, що суд не бере до уваги докази, які не стосуються предмету доказування. Що стосується кримінального процесу, то прямої вказівки для суду немає, проте вказано, що докази оцінюються правозастосовувачем у тому числі і з точки зору належності. Отже, при прийнятті остаточного рішення слідчий, дізнавач, прокурор чи суд мають відсіяти ті докази, які не є належними для даного провадження – тобто не стосуються обставин, зазначених в ст. 91 КПК України.

Вчені-процесуалісти дещо по-різному підходять до визначення поняття належності. Так, Д. Б. Сергєєва визначає належність як «придатність доказу встановлювати обставини, що є предметом доказування, через логічний зв'язок між отриманими фактичними даними і тим, що потрібно доказувати» [5, с. 236], В. В. Вапнярчук вказує, що «належними є докази незалежно від того чи свідчать вони про якусь із обста-

вин в позитивній чи негативній формі (зокрема, встановлюють вони винуватість особи чи його невинуватість, непричетність до діяння, що розслідується)» [6, с. 364]. Слід зазначити, що визначення науковців різняться за формулюваннями, проте, всі вони мають спільну ознаку. Для того, щоб доказ був належним, він повинен співвідноситись із обставинами, що підлягають доказуванню, причому неважливо, прямими чи непрямыми будуть такі докази, будуть вони підтверджувати, чи спростовувати певні версії.

Якщо науковці є більш-менш однотайними у питанні визначення належності доказів, то на практиці виникають проблеми з оцінкою того чи іншого доказу як належного. Складність виникає у зв'язку з тим, що досить складно, особливо на початкових етапах провадження, визначити, які ж обставини підлягатимуть доказуванню. Пов'язана така невідомість предмету доказування з тим, що при розслідуванні кримінального правопорушення рідко зустрічається так звана «сприятлива ситуація», коли відразу зрозуміло, що сталося, хто винен, і є достатньо доказів на підтвердження типової версії. В переважній більшості випадків кримінальні правопорушення вчиняються в умовах неочевидності, а тоді слідчому, дізнавачу, прокурору слід висувати широке коло версій та відпрацьовувати по кожній із них. Такі дії звісно призводять до отримання певної інформації. Ось тут і постає питання, яку ж інформацію віднести до належних доказів, а яку – лише до орієнтуючих відомостей, як бути з тими доказами, які спростовують висунуту версію?

Щодо цієї проблеми слід зазначити, що належність – це та внутрішня властивість доказів, яка може як підтверджувати, так і спростовувати ті чи інші обставини. Тобто належні докази можуть бути як обвинувальними, так і виправдувальними. Причому КПК України вимагає від слідчого, дізнавача, прокурора надавати суду не лише ті докази, які вписуються в їхнє бачення події, але й ті, що спростовують підозру (ч. 2 ст. 9 КПК України). Вимогою до належних доказів є їх допустимість, тобто не лише зв'язок з предметом доказування, але й законність їх отримання. Визначити, чи буде певний доказ віднесений до належних при остаточній оцінці судом досить проблематично. Тому свою діяльність з отримання доказів головні суб'єкти кримінального провадження повинні здійснювати із врахуванням здорового глузду та формальної логіки, з чітким дотриманням норм КПК України, а вже в процесі доказування виникне розуміння, які ж саме відомості можуть слугувати належними доказами.

Отже, належними доказами в кримінальному провадженні є такі докази, які прямо чи опосередковано пов'язані із предметом доказування. Тільки ті докази є належними, які отримані в порядку, передба-

ченому КПК України, в протилежному випадку мова може йти лише про орієнтуючу інформацію, яка не використовується при доказуванні. При прийнятті остаточного рішення суд керується лише належними доказами, відкидаючи ті, які не володіють такою ознакою. Сторонам кримінального слід докладати зусиль до надання суду лише тих доказів, які мають значення для доказування, економлячи таким чином свій час та звільняючи суд від необхідності оцінювати весь вал відомостей, які не завжди стосуються предмету доказування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4654-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n6586>.
3. Кодекс Адміністративного судочинства України : Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
4. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 лист. 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
5. Сергєєва Д. Б. Належність доказів за новим КПК України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. С. 234–239.
6. Вапнярчук В. В. Загальна характеристика властивостей доказів та їх розмежування між собою. *Держава і право*. 2015. Вип. 86. С. 361–375.

УДК 343.14

Карасьов Валентин Іванович,

студент 551 М групи,

Науковий керівник:

Тунтула Олександра Сергіївна,

канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного

та кримінального права і процесу,

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв

УМОВИ ДОПУСТИМОСТІ ЯК КЛЮЧОВОЇ ВЛАСТИВОСТІ ДОКАЗІВ

Проблема визначення поняття доказів, а також їх властивостей була, є і буде актуальною. Зумовлено це тим, що саме в результаті оцінки доказів слідчий, прокурор, суд можуть сформувати внутрішнє переконання, на основі якого приймається проміжне чи остаточне процесуальне рішення. Для того, щоб таке рішення відповідало духу права, необхідно, щоб в його основу були покладені докази, яким притаманні всі

властивості, передбачені КПК України – належність, допустимість, достовірність, а їх сукупності – достатність та взаємозв'язок. На сучасному етапі, коли Україна здійснює кроки до євроінтеграції, як ніколи важливо, щоб вітчизняний підхід до доказів і доказування відповідав міжнародним стандартам, відображених у Конвенції про захист прав та основоположних свобод та сформованих в практиці ЄСПЛ.

Відповідно до ст. 86 КПК України, допустимим визнається доказ, отриманий в порядку, встановленому КПК України. Не викликає сумнівів положення, що недопустимим визнається будь-який доказ, отриманий із порушенням процедури, встановленої чинним кодексом, а також у разі порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та Законами України, міжнародними договорами [1]. Ми не будемо зупинятись на нормах чинного КПК України, які передбачають умови визнання доказів недопустимими, а проаналізуємо окремі теорії, концепції доказового права, які стосуються процесу доказування, зокрема проблеми визнання доказів недопустимими.

Однією із концепцій, що стосується допустимості доказів, та сприйнятою вітчизняною судовою практикою, є доктрина «плодів отруйного дерева» (Fruit of the Poisonous Tree), що з'явилась на початку ХХ ст. в США та є такою, що розширює право виключення (заборона органам влади використовувати докази, зібрані в порушення Конституції США), за яким доказ є недопустимим, якщо він був отриманий завдяки доказам, здобутим незаконним шляхом. Дана доктрина застосовується в практиці ЄСПЛ («Гефген проти Німеччини», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України» «Балицький проти України» тощо), так і в практиці Верховного Суду, який визнав, що якщо джерело доказів є неналежним, то всі докази, отримані з його допомогою, будуть такими ж (Постанова від 30.09.2019 у справі № 455/2/12) [2]. Слід зауважити, що все ж таки судами береться до уваги істотність порушення норм кримінального процесуального закону при вирішенні питання, чи тягне таке порушення визнання цілого ланцюжку доказів недопустимими. Вважаємо таку позицію цілком виправданою, адже формалізм при вирішенні питання допустимості доказів може призвести до значних проблем при доказуванні, коли найменше порушення вимог КПК України може звести нанівець всю роботу органів досудового розслідування. Суд має розрізняти, які порушення є істотними, що тягне за собою автоматичне визнання доказу недопустимим, а яке є неістотним, коли все ж таки, враховуючи інші докази, можна визнати такий «зіпсований» доказ допустимим. В будь-якому разі, всі порушення, зазначені в ст. 87 КПК України, мають тягнути за собою визнання доказів недопустимим, щодо інших порушень – суд має в кожному конкретному випадку вирішувати це питання.

Власне щодо можливості визнання допустимими окремих доказів попри допущення певного порушення процедури їх отримання йдеться в доктрині «асиметрії правил допустимості доказів». Відповідно до цієї концепції, якщо такі порушення допущені при отриманні доказів на користь підозрюваного чи обвинуваченого, то такі докази можуть бути сприйняті судом як допустимі. Як зазначає В. В. Вапнярчук, в цієї концепції є прихильники, які зазначають, що таким чином може бути реалізоване право обвинуваченого на захист, так і критики, які вважають, що вимоги мають бути однаковими як для сторони обвинувачення, так і сторони захисту [3, с. 164]. Ми вважаємо, що все ж таки має бути баланс та рівні можливості для обох сторін кримінального провадження – тобто з'ясування того, наскільки порушення вимог закону вплинуло на якість доказу все ж таки має вирішувати суд в кожному конкретному випадку, незалежно від того, яка сторона подає такі докази.

Подібною до концепції «плодів отруєного дерева» є теорія «чаю та чорнил». Як зазначає І. Л. Чупрікова, дана теорія полягає в тому, що один недопустимий доказ, потрапивши в сукупність допустимих, впливає на них, у результаті чого їх також не можна використовувати в кримінальному процесі [4, с. 26]. Ми вважаємо, що застосування такої теорії неприпустимо і є проявом жорсткого формалізму, все ж таки суд має відкинути лише «забруднений» доказ та використати інші, отримані в законному порядку.

Ще однією концепцією допустимості доказів є теорія «срібного блюдця». Відповідно до неї, дані, які були отримані із порушенням закону особою, яка не є стороною кримінального провадження, можуть бути сприйняті судом в процесі доказування [4, с. 27]. Вважаємо, що така концепція є неприйнятною для вітчизняного процесу, адже неможливо врегулювати, що ж це за особа, яка незаконно отримала дані, що планується використати в провадженні, і в принципі така ситуація може стати приводом для різноманітних провокацій та маніпулювань. Хоча у вітчизняній практиці ця концепція частково сприйнята, адже за рішенням Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 року (справа № 1–31/2011) може бути сприйнято як доказ дані, надані не уповноваженою особою, якщо буде встановлено, що вона не вчиняла цілеспрямованих дій на збирання і фіксацію таких даних [5]. Як бачимо, достатньо довести, що на технічному носії не цілеспрямовано фіксувались обставини кримінального правопорушення, а так би мовити, випадково потрапили в кадр – отже, можна використовувати в доказуванні.

Отже, щодо допустимості доказів існують вимоги, передбачені КПК України, а також є ряд концепцій допустимості, зокрема доктрина «плодів отруйного дерева», «асиметрії правил допустимості доказів», «чаю

та чорнил», «срібного блюдця» тощо. Окремі з них сприйняті судовою практикою, інші перебувають на рівні теорій доказового права. Вважаємо, що беззаперечною підставою визнання доказів недопустимими є лише істотні порушення вимог КПК України, зокрема передбачені ст. 87 КПК України, щодо інших порушень – а саме їх істотності та впливу та всю сукупність доказів – це в кожному конкретному випадку має вирішувати суд, оцінюючи всі наявні докази та не роблячи при цьому поблажок жодній із сторін кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4654-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Лагода К. О., Тунтула О. С. Доктрина «подів отруйного дерева» в судовій практиці. *Могиланські читання 2020*. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020.
3. Вапнярчук В. В. Щодо концепції недопустимості доказів. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С. 162–167.
4. Чупрікова І. Л. Допустимість доказів в світлі нового кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса. 2015. 186 с.
5. Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 р. № 12-рп/2011 у справі № 1-31/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text>.

УДК 343.143+144

Каламура Ольга В'ячеславівна,
студентка 558 МЗ групи,

Науковий керівник:

Тунтула Олександра Сергіївна,
канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ДОПИТУ

Розкриття кримінальних правопорушень є головною метою правоохоронців усього світу. Ефективне отримання показань потерпілих, свідків та підозрюваних є одним з найважливіших інструментів розслідування і розкриття кримінальних правопорушень. Належне та професійне отримання показань сприяє ефективності здійснення кримінального провадження та реальному втіленню верховенства права. Проте отримання показань може здійснюватись особами з недосконалими знаннями та недостатнім досвідом, що значно знижує його ефектив-

ність, призводить до порушення прав людини органами досудового розслідування.

З огляду на усвідомлення потреби в запобіганні порушенням та професіоналізації стандартів правоохоронної діяльності, Рада Європи визначила найважливішою і ключовою метою правоохоронної діяльності захист прав людини. Права людини не є перешкодою для ефективної правоохоронної діяльності, радше навпаки – лише через дотримання прав людини можна досягти ефективності такої діяльності. Виконуючи свою роботу з дотриманням зобов'язань у сфері прав людини, органи досудового розслідування зможуть по праву заслужити повагу, довіру та підтримку з боку громад, яким вони служать. У підходах до процесуального інтерв'ю співробітники правоохоронних органів країн Європи мають керуватися Європейським кодексом поліцейської етики, який ставить на меті забезпечити спільні професійні стандарти та закласти основу для етичних норм. У своїй основі він вимагає від поліцейських не лише діяти законним чином, але й «застосовувати закон добросовісно і з повагою» до всіх членів суспільства, включно з підозрюваними [1, с. 6].

Процесуальне інтерв'ю представляє нову філософію досудового розслідування, спрямованого не на підтвердження версії слідчого, а на збір інформації та її всебічний аналіз. Метою процесуального інтерв'ю є отримання повної, точної і надійної інформації. Значна частина успіху процесуального інтерв'ю полягає у ретельній підготовці до його проведення, дотримання процедури та обов'язкової оцінці результату. Саме цей етап дозволяє зробити висновки про помилки та успіхи слідчого, покращити майбутні інтерв'ю. [2].

Національна практика проведення допитів органами досудового розслідування в Україні не відповідає європейським стандартам та має риси, притаманні обвинувальному підходу до отримання інформації, орієнтованому на отримання зізнання у вчиненні кримінального правопорушення. До основних вад отримання показань органами досудового розслідування в Україні можна віднести:

- неналежну підготовку слідчих до проведення допитів;
- нездійснення слідчими належного роз'яснення підозрюваній особі її прав та порядку проведення допиту;
- використання під час допиту різного роду психологічних маніпуляцій;
- проведення допитів у не пристосованих для цього приміщеннях;
- нечасте використання відеофіксації допитів [3, с. 13].

Для України необхідно розробити національну стратегію впровадження процесуального інтерв'ю, яка передбачатиме консолідацію

зусиль різних інституцій. Складовою такої стратегії мають бути зміни чинного КПК України, зокрема: – надання можливості судам використовувати показання, надані під час досудового розслідування, за умови дотримання критеріїв допустимості доказів, а також забезпечення процесуальних гарантій допитуваних осіб (участь адвоката, забезпечення права на мовчання, здійснення відеофіксації допиту та ін.); – зняття заборони, передбаченої ч. 4 ст. 224 КПК, щодо обов'язку особи, яка проводить допит, припинити його відразу після відмови підозрюваного відповідати на питання та давати показання; – виключення необхідності внесення до тексту протоколу показань на вимогу учасників слідчої дії у разі, якщо здійснювалася відеофіксація допиту (абз. 2 ч. 2 ст. 104 КПК).

Слід зазначити, що одними змінами до КПК України не обійтися, слід також створити умови, за яких органи досудового розслідування зможуть на практиці використовувати можливості процесуального інтерв'ю. Для цього слід розробити та впровадити національну навчальну програму з процесуального інтерв'ю для практиків та забезпечити проходження ними курсів із тактики та особливостей його проведення. Крім того, важливим аспектом є відновлення ефективної практики наставництва та розробка єдиних методичних рекомендацій щодо облаштування місця проведення допиту та розробки єдиних бланків протоколів допиту та критеріїв оцінки якості допиту [3, с. 14–15].

Процесуальне інтерв'ю покликане запобігати неправдивим зізнанням або помилкам у процесі здійснення правосуддя та допомагати працівникам правоохоронних органів інтерв'ювати систематично й неупереджено, зменшуючи ризик людської помилки і неправдивих зізнань, які можуть статися в результаті застосування методів, призначених для отримання визнання вини і підтвердження версії, яку інтерв'юер вважає правдивою. З точки зору захисту прав людини інтерв'ювання допомагає застосуванню презумпції невинуватості на практиці завдяки відсутності примусу та відкритим питанням, які покращують комунікацію й обмін інформацією [4].

Ефективність процесуального інтерв'ю, тактичні прийоми якого не побудовані на отриманні визнання вини особою будь-якими способами підтверджується тим, то кількість інтерв'ювань, що закінчуються зізнаннями, не зменшується порівняно із використанням звичайних тактик допиту. Однак важливим є ще той факт, що інтерв'ю за своїм характером не має на меті отримання від особи визнання вини як обов'язкового результату, що, для прикладу, властиво допиту, а натомість інтерв'юер ставить завданням отримати повну, точну та надійну інформацію, яка стане доказовою в ході кримінального провадження [5, с. 320].

Отже, запровадження інституту інтерв'ю в Україні сприятиме покращенню якості та результативності розслідування в поєднанні із дотриманням та захистом прав і свобод людини в рамках кримінального провадження. Перехід від усталених тактик допиту до процесуального інтерв'ю – це вимога часу, що дає змогу правоохоронним органам значно підвищити ефективність своєї роботи, змінити саму концепцію досудового розслідування та реально забезпечити дотримання засади верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Бойл М., Вульерм Ж.-К. Короткий вступ до процесуального інтерв'ю : практичний посібник. URL: <https://rm.coe.int/guide-brief-introduction-to-investigative-interviewing-ukr/1680a132b3>.
2. Орлеан А. Процесуальне інтерв'ю – на заміну звичним підходам до проведення допиту. *Експертний центр з прав людини*. 2019. URL: <https://ecpl.com.ua/news/protse-sual-ne-interv-iu-na-zaminiu-zvychnym-pidkholdam-do-provedennia-dopytu/>.
3. Белоусов Ю., Орлеан А., Філоненко Т. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Київ. 2020. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2020/07/investigationresearch_web.pdf.
4. Процесуальне інтерв'ю в кримінальних справах. Навчальні матеріали СТІ 1/2017. URL: https://cti2024.org/content/images/CTI-Training_Tool_1_UKR.pdf.
5. Луцик В. В., Гавгун С. Р. Сучасні моделі процесуального інтерв'ю. Кримінальне право та криминологія. *Часопис Київського університету права*. № 1. 2020. С. 316–323.

УДК 340.15:[355:327](477)(043.2)

Костенко Катерина Вікторівна,

студентка 551 М групи,

Науковий керівник:

Лісна Іванна Стефанівна,

канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри історії та

теорії держави і права,

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ЗАПОРІЗЬКОГО ВІЙСЬКА

Запорізькими козаками намагались встановити дипломатичні стосунки Польща й Росія, папа Римський і імператор Священної Римської імперії, Крим і Туреччина. І чим більше у всіляких бойових справах козаки заявляли про себе, тим більше вони викликали інтерес у далеких і близьких сусідів.

На дипломатичній ниві перші кроки були зроблені козаками під час молдавських справ. У середині XVI ст. розмінною монетою в політич-

ній і дипломатичній грі могутніх сусідів Туреччини й Польщі стає Молдавія. У цю гру втрутилися і козаки. Д. Вишневецький у 1563 р. очолив похід на Молдавію, де потрапив у полон і був страчений у Стамбулі. Після загибелі молдавського господаря Івоні у 1577 р. козацький отаман Підкова Іван оголосив себе братом убитого і розпочав боротьбу за молдавський престол. Уже в вересні столицю Молдавії захопили запорожці, але довго втримати місто не змогли. Під тиском турків Підкова змушений був відступити на Запорожжя, але в дорозі був схоплений поляками і страчений на вимогу султана у Львові.[1].

Проте ці невдачі не відбили у козаків бажання боротися за молдавський престол. До кінця XVI ст. 15 із 27 претендентів на посаду господаря Молдавії шукали підтримки у козаків.

У середині 70-х рр. XVI ст. активізувалися відносини козаків з Російською державою (взимку 1576 р. було прийнято посольство царя Івана IV), що прагнуло заручитися його підтримкою у боротьбі з Кримським ханством.

Міжнародний авторитет і вплив козаків на хід справ у Європі свідчать плани залучення їх до антитурецької коаліції. У 1592–1593 рр. ці плани висунув папа Римський Климент VIII та імператор Рудольф II. У 1594 р. Після переговорів з представниками козацтва папського посла хорватського священника Олександра Комуловича, (який привіз із собою 12 тис. золотих дукатів як додаток козакам за їхню участь у війні з турками) та імператорського посла Еріха Лясоти (який теж передав козакам дарунки від Рудольфа II – труби, бубни, корогви і 8 тис. дукатів), було укладено угоду, що передбачала участь Війська Запорозького у воєнних діях проти турків у Молдавії. Лясота застав на Січі посла від російського царя, який також намовляв козаків до походу проти турків. [2].

У 1594–1595 рр. козаки здійснили серію вдалих походів проти турків у Придністров'я, Молдавію, чим реально допомогли державам «Священної Ліги» у війні на Балканах.

Протягом першого десятиріччя XVII ст. значно зросла роль козаків у міжнародних відносинах Східної Європи, оскільки вони брали активну участь у подіях громадянської війни в Росії («Смути»). Зустріти можна було козаків у війську різних самозванців і просто грабіжників, які нападали на Російські землі. Були козаки й у лавах польського війська, яке ходило на Москву з метою утвердити на царський престол польського ставленика королевича Владислава. Чисельність козаків дуже зросла. У польському війську, що брало у 1609 р. Смоленськ, було 30 тис. козаків. Приблизно стільки ж козаків діяло на Сіверщині. Водночас козацтво не припинило боротьби проти Криму і Туреччини,

а також установило контакти з грузинським князем. 1618 р. гетьман П. Сагайдачний відправив посольство до іранського шаха Аббаса II, щоб домовитися про спільні дії проти Османської імперії. Відомості про дипломатичні зв'язки Січі з Іраном збереглися в мемуарах італійського мандрівника П'єтро Делла Валле, який особисто брав участь у козацько-іранських переговорах. 1620 р. посольство гетьмана на чолі з Петром Одинцем відвідало Москву. П. Сагайдачний пропонував перехід козаків на службу до царя. [3].

Козаки втрутилися у 20-ті рр. XVI ст. в татарські справи. Татари у Криму в боротьбі за ханський престол поділилися на дві партії. Одна з них, що хотіла покласти край залежності Криму від Порти, покликала собі на допомогу козаків.

Претендент на кримський престол Шагін-Гірей 24 грудня 1624 р. уклав з козаками договір як із суб'єктом міжнародних відносин. Запорожці вірні союзному договору, в березні 1625 р. на 370 чайках прикривали Крим від атак турецького флоту ходили громити турецьке узбережжя Чорного моря. І надалі в протиборстві кримський хан зі своїми противниками користувався підтримкою козаків. Одночасно з Шагін-Гіреєм на Січі побував один з претендентів на османський престол Олександр Яхія (Ахія) (самозванець, що видав себе за сина султана Мехмета III). За допомогою українського козацтва він вирішив оволодіти Стамбулом. Цей намір підтримав Київський митрополит Іов (Іван) Борецький, котрий сам наприкінці 1624 р. повів його до запорожців. Плани Яхії козацтво зустріло схвально, обіцяючи надати йому в допомогу 18 тис. вояків.

Київський митрополит вирішив допомогти Яхії заручитися і підтримкою Москви. Борецький у січні 1625 р. з цією метою побував у Трахтемирові, де зустрівся з козацькою старшиною та порекомендував відправити козацьке посольство до російського царя в цій справі. Воно вирушило із Запоріжжя через кілька днів. Під час цих переговорів порушувалося також питання про надання притулку на російській території для священнослужителів з України, а також про прийняття українських і білоруських земель до складу Росії – «Они все государской милостиради и под государевой рукой бити хотят».

У цей час козаки вели свою складну, дипломатичну гру, метою якої була антитурецька боротьба. Українські козаки в 1626–1629 рр. взяли участь у міжособній боротьбі в Криму, прагнучи посадити на престол свого ставленика Шагін-Гірея. [4].

Про зростаючий на міжнародній арені вплив козацтва свідчить чергова спроба європейських монархів у розв'язанні своїх політичних

проблем втягнути козаків. Шведський король Густав-Адольф двічі направляв до козаків своїх послів з пропозицією підтримати його кандидатуру на польський престол. Просив шведський король також відрядити козацькі війська для участі у війні, яку вів Густав-Адольф з Австрією. Але не мала ця шведська місія успіху.

У 1631 р. взяли участь дві тисячі козаків на боці армії Альбрехта фон Валленштейна у бойових діях в Сілезії проти курфюрста Саксонії Йоганна-Теоргія. У підрозділах імперського генерала Верта із запорожців формували ескадрони легкої кінноти, а сам Валленштейн надав їм перевагу, цінуючи козаків вище за польських гусар.

Звертаючись за допомогою до Сигізмунда III, маршал Валленштейн наполягав через своїх агентів, щоб підкріплення надходило з числа козаків. У листі Белецького до Яна Сапеги, датованому груднем 1630 р., читаємо: «Валленштейн просить 10 тисяч запорожців». Радник Фердинанда II Кветенберг пише Валленштейну в 1632 р.: «Поляки обіцяють 10–12 тисяч гусар, але я вважаю, що краще одержати від них козаків».

У 1631–1635 рр. козацькі підрозділи успішно діяли в складі австрійської армії проти французів у Бельгії, Люксембурзі, Франції та Німеччині. Так у лютому 1636 р. двохтисячний загін козаків через ріку Маас поблизу Вердена увірвався до провінції Шампань, розгромив там французів і з багатою здобиччю повернувся в Люксембург.

У 1637 р. разом з донськими козаками запорожці оволоділи турецькою фортецею Азов і утримували її до 1642 р., що викликало великий міжнародний резонанс.

Отже, Запорозька Січ була важливим у житті тогочасної Європи фактором в кінці XVI – на початку XVII ст.. Багато держав у міжнародних відносинах змушені були рахуватись з козаками як з даністю і підходити до неї як до суб'єкта зовнішньої політики. Про це свідчать залучення козаків до різних європейських коаліцій.

Міжнародна діяльність козацтва в цілому не лише сприяла розширенню сфери його контактів з іншими державами і утвердження статусу суб'єкта міжнародних відносин, а й було головною перешкодою наступу Османської імперії на християнський світ.

Список використаних джерел:

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. Київ, 1991.
2. Голобуцький В. Запорізьке козацтво. Київ, 1994.
3. Кормич М. Л., Багацький В. В. Історія України від найдавніших часів і до XXI ст. Київ, 2001.
4. Бойко О. Д. Підручник. Історія України. 7-е видання, Київ, 2018

Ворфоломєєва Тетяна Сергіївна,

студентка 551 М групи,

Науковий керівник:

Лісна Іванна Стефанівна,

канд. юрид. наук, доцент,

завідувач кафедри історії та теорії держави і права,

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили, м. Миколаїв

КОЗАЦЬКИЙ УСТРІЙ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

Суспільна організація в Запорізькій Січі була досить демократичною. Адже козаком міг стати кожен чоловік, незалежно від походження, вільно міг приєднатися та вийти. Запорізька Січ, як політична організація була козацькою республікою на чолі з виборною військовою радою, якою керував кошовий отаман.

Вищим органом влади козаків, органом самоврядування була рада. Існувало 3 види рад: загальна козацька або Військова рада, рада Старшин і Чорна рада або чернецька.

Військова рада була виборним органом влади і всі козаки мали право голосу. Мінімальний кворум рада не мала, адже, голоси не підраховувалися. Радою розглядалися найважливіші питання: оголошення війни і миру, вела зовнішню політику, вирішувала питання про військові походи, чинила суд, покарання злочинців, кожного року займалася перерозподілом земель, річок, лісів між куренів, обирала козацьку старшину, вирішувала питання про збір податків з селян, які проживали на землях Війська Запорізького, на радах проголошувались укази до козаків.

Рада скликалася при потребі і обов'язково 1 січня й 1 жовтня, також в другий або третій день Великодня.

Січова рада скликалася кошовим отаманом, також, могла бути скликана козаками для цього потрібно було бити в литаври, але пізніше почали скликати пострілами з гармат. Козаки збиралися на майдані, були представники всіх куренів, в центрі кола знаходилися старшина і кошовий отаман.

Старшина і отаман перед початком ради кланялися на 4 сторони і знімали шапки. Всі козаки були у шапках, тільки той хто виступав повинен був її знімати.

На цій раді кожен мав рівне право голосу, голосування проходило відкрито, тому що козаки вважали, прилюдні вибори і рішення – це ознак вільних людей. Проголошувалася також свобода протесту і змінюваності посадовців. Бували випадки, коли меншість вперто відсто-

ювала власну думку і доходило до бійок. Рішення ради було загально-обов'язковим і протоколи на таких радах не велися [1, с. 63–64].

Старшинська рада була невеликою і усною, на неї збиралася вся старшина. Рада була дорадчим органом при отамані, з плином часу набувала більшого значення і мала вплив на діючу старшину. На Раді вирішували питання про способи оборони Січі, про кандидатури на важливі посади і питання адміністративного, господарського і судового характеру.

Старшина була виконавчо-дорадчим органом і переобиралася кожного року 1 січня. Кожен курінь обирав кандидатів на цю посаду і вже з цих кандидатів обирали старшину. За правилом обраний кандидат спочатку відмовлявся від посади і тільки після довгих переговорів погоджувався. Старшину можна було змінити посеред року, для цього треба було, щоб не менше 10 куренів були незадоволені кандидатом. Під час виборів старшини на Січі для ясності розуму припинявся продаж горілки.

Збиралися полкові і сотенні ради, також курені і паланкові. Такі ради скликалися, якщо старшина вирішувала непотрібним скликати загальну раду. На них вирішувалися таємні і термінові справи, які вимагали негайного вирішення. Паланкові ради вирішували питання межових суперечок.

Чорна рада скликала без старшини, на ній були присутні селяни, міщан і посполиті. На цих радах обговорювалися інтереси населення, інколи проголошувалися нові гетьмани.

Ради на Січі збиралися доволі часто і мали певну регулярність [2, с. 167].

На Запорізькій Січі отамана називали кошовим, козаки запозичили слово гетьман з німецької мови, тому що хотіли мати високий рівень в очах європейців. Запекла боротьба точилася між Запорізькою Січчю і польським урядом за право обрання гетьмана.

Кіш – спочатку це був виконавчий орган, який обирався і знаходився під контролем Військової Ради. В часи Нової Січі, коли компетенція козацької Ради звузилася, кіш взяв на себе деякі її функції.

В останні роки існування Запорозької Січі кіш формально обирався Військовою Радою, а фактично призначався Старшинською Радою [3, с. 86–89, 91].

Кошовий отаман вважався повновладним володарем Січі, він був вищим виконавчим органом. Обирався на 1 рік, в будь-який момент міг бути зміщений з посади Січовою Радою. Отаман розпоряджався громадською власністю як батько, своїх власних прибутків не мав.

Кошовий отаман в Запорозької Січі виступав у ролі диктатора. На посаду отамана обирався заслужений козак із найвпливовіших куренів.

Обиралися деякі повторно, особливо заслужені, наприклад Сагайдачний. Кошовий отаман був дуже розумним, вмів читати і писати і знав декілька мов. У випадках, коли, не підтримували кандидата, то повинні були довести, що цей кандидат нікчемний. Всі кандидати, які на Раді почули своє ім'я поверталися назад до своїх куренів і там чекали результатів. Коли кошовий отаман був оголошений, виходило 10 козаків, які йшли до куреня і приводили новообраного отамана на Раду, той у свою чергу відмовлявся. Прибувши на Раду отаману вручали булаву, яку він брав тільки після того як 3 рази відмовлявся. Щоб в подальшому отаман не зневажав простих козаків, старші козаки обсіпала його піском і мазали багнюкою.

Після проведення всіх обрядів кошовий дякував за таку ласку і вклонявся на чотири боки.

Символами влади кошового отамана були залізна булава, комишина, військовий прапор і бунчук. Кошовий отаман підтримував зв'язок із простими козаками і спілкувався з ними не у наказовій формі, а як товариш. Життя отамана майже не відрізнялось від життя козаків, він перебував у тому ж курені, де і жив раніше, їв разом з простими козаками [4, с. 344].

Військовий суддя був головним помічником отамана, був наказним отаманом, скарбником, начальником артилерії, членом Старшинської Ради і виконавцем доручень кошового отамана.

Писар ця посада була дуже відповідальна, чужинці називали писаря канцлером. Вибирався товариством на загальній раді й завідував всіма письмовими справами запорізького війська. Обов'язок писаря був у Запоріжжі настільки важливим і відповідальним, що якби хто інший, замість нього, наслідився писати від імені коша кому-небудь або приймати листи, що надсилають на ім'я писаря, того без пощади б стратили. Значення військового писаря в Запоріжжі було дуже велике. Вплив військових писарів був дуже важливим на Запоріжжя, тому що більшість із них залишалися на своїх посадах протягом багатьох років беззмінно.

Зовнішньою ознакою писаря були каламар, за поясом було гусяче перо і срібна чорнильниця [5, с. 196]. Осавул був посередником між Радами і старшиною. Обирався козацькою радою із простих козаків.

Обов'язки військового осавула були дуже складні: він спостерігав за порядком і благополуччям між козаками в мирний час у Січі, і військо в таборі. Захищав інтереси війська на прикордонній лінії, стежив за ходом битви під час бою та допомагав тій або іншій стороні в жаркі хвилини бою. Його ознакою влади була тростина на обох кінцях скована срібними кільцями, що він зобов'язаний був тримати під час військових зборів.

Обозний очолював артилерію і слідкував за будівництвом укріплень на Січі, також займався комплектуванням війська. Його помічником був пушкар. Курінний отаман був нижнім ступенем старшини на Січі. Він піклувався про повне забезпечення власного куреня, наприклад їжею чи паливом. Також він слідкував за зберіганням грошей і майна.

Місцеві органи управління:

До паланкової старшини належали полковник, писар, осавул, хорунжий, підосавул і підписарій. Паланкову старшину призначала військова старшина.

Полковник на території паланки був у ролі кошового отамана, мав символ влади – пірнач і прапор, також він мав свою печатку. Його влада поширювалася на всю паланку. Він відповідав за дисципліну козаків у паланках.

Осавул мав спеціальні охоронні і поліцейські функції: розглядав скарги і підтримував порядок в окрузі.

Писар відповідав за листування, збирав податки та контролював витрати.

Військовими служителями були громадський отаман, стояв на чолі слободи, військовий табунник, скотар і чабан, які стежили за кіньми.

Усі представники обиралися на 1 рік, але в разі незадоволення козаків з посади представників могла усунути Січова Рада.

В паланках мешкали не тільки козаки, а й селяни, за їх порядком слідкували виборні селянські громади [6, с. 41].

Отже, Запорозька Січ базувалася на принципах козацької демократії та загальної рівності. Запорізька Січ мала свої символи: печатку – герб, на якій був зображений козак з мушкетом на плечі та шаблею при боці; січовий прапор малинового кольору із зображенням святого Архангела Михаїла з білим хрестом. Це свідчило про те, що Запорізька Січ була державним утворенням. Запорізька Січ була республікою безпосереднього управління, в якій законодавча влада належала всьому народові, а не тільки його представникам.

Список використаних джерел:

1. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. Київ, 2000.
2. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні. Київ: Дніпро, 1991. С. 238.
3. Яворницький Д. Історія Запорізьких козаків. Київ: ФОРТЕ Стебеляк О. М. 2015. С. 1072.
4. Ефименко А. Я. История украинского народа К.: Лыбидь, 1990. С. 512.
5. Окіншевич Л. Лекції з історії українського права. Мюнхен. Український вільний університет. 1954. С.223.
6. Полонська-Василенко Н. Запоріжжя XVIII століття та його спадщина т. Мюнхен: «Дніпровахвіля». 1965. С. 397.

Кузьменко Владислав Віталійович,

студент 551 М групи,

Науковий керівник:

Ковальова Світлана Григорівна,

канд. юрид. наук, доцент кафедри історії та
теорії держави і права,

Чорноморський національний

університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПОКАРАННЯ: МИНУЛЕ ТА МАЙБУТНЄ

Філософія права допомагає осмислити правові явища з точки зору моралі, думки та реальності. Стосовно покарання, як санкції до винної особи, використовується співвідношення таких двох цілей цього інституту, як виправлення особи і відплата особі через застосування певних санкцій.

Варто відмітити, що необхідність покарання кривднику закладена в самій сутності окремого індивіда та суспільства в цілому. Напад людини на людину завжди викликає реакцію безпосереднього захисту, а втрати, які понесла людина в результаті скоєного на неї нападу, і спричиненої їй болі породжували бажання помсти діючи на всіх рівнях свідомості. В первісному суспільстві покарання не було якимось правовим механізмом оскільки не прав, не законів, ані держав ще не існувало і зазвичай виглядало як фізична розправа.

З розвитком суспільства і формуванням стійких родинних груп, що в свою чергу призвело до формування перших держав, виникає потреба в регулюванні суспільних відносин кривдника та потерпілого за певним шаблоном, щоб унеможливити вчинення дій, які б могли зашкодити непричетним особам. Проте слід відзначити, що на той момент, рівень свідомості людей ще не досяг таких показників як в нинішній час, а тому покарання в більшості випадків закладалось в кровній помсті, але, що є важливим, така помста буде не просто правом особи потерпілого, його сім'ї та близьких осіб, але й обов'язком перед суспільством і це грало свою, якимось чином позитивну роль, а саме:

1. Потенційний злочинець розумів, що покарання є невідворотним і не особливо прагнув вчинити нерозумні дії, які будуть слугувати запорукою знищення його сім'ї в ході кровної помсти.

2. Обов'язковий характер помсти в процесі якої багато достойних членів суспільства могли бути вбиті, а мертвий так і не воскрес би, хоч і вносив хаос та соціальну небезпеку всім, проте стримував від реаль-

них безчинств ті сім'ї, які є багатими та впливовими і чий гнів міг би нанести невідновлювану шкоду соціуму.

Тому хоч така практика і здається нам не нормальним проявом людської свідомості, але на ті часи це було природним, адже навіть в подальшому практично в усіх давніх законодавствах («варварських правдах») присутня ідея помсти за законом Таліона «Око за око, зуб за зуб», що полягає в обміні рівних можливостей, в обміні зла на зло [1, с. 10].

Стосовно самого закону Таліона можна дискутувати довго, але доцільно зазначити те, що трактується це правило по-різному.

По-перше за принципом застосування цього правила:

Типовий (простий) таліон визначався формулою «рівне за рівне»: за вибитий зуб слід було вибити зуб у винного тощо.

Символічний таліон передбачав відрізання тієї частини тіла, якою злочинець діяв проти інших людей: за невдало зроблену операцію лікарю відрізали пальці тощо.

Дзеркальний таліон (відповідальністю без вини). При ньому, наприклад, діти несли відповідальність за злочин, вчинений батьком, якщо в результаті його гинули діти потерпілого.

По-друге за осмисленням (трактуванням) правила Таліона.

Частина науковців трактують правило Таліона виключно як правило «зуб за зуб» в буквальному сенсі, за відрубану руку – відрубати руку кривднику, а за вбивство – лінчувати вбивцю.

Проте в сучасному світі свідомість людини відображає це правило таким чином, що особа, яка вчинила злочин повинна понести негативні для неї наслідки, які передбачені законом, мораллю, звичаями та понести саме таке покарання, яке буде не лише відплатою за вчинене діяння, але й перевиховає злочинця.

Ще важливим аспектом застосування правила Таліона, є питання його невідворотності. За своєю природою люди є сильними та слабкими духом. Слабкі люди усвідомлюючи те, що розплата за їхні неправні діяння їх настане намагаються уникнути покарання. І це людській сутності не є чужим, оскільки уникнути покарання люди намагались ще з сивої давнини. Ще з початку застосування кровної помсти, закону Таліона та покарань за традиціями і звичаями, винні у скоєні злочину особи вдавались до різних способів уникнення відповідальності. Серед них були і такі способи, що були доступні кожному (свідчення проти непричетної особи, втеча з населеного пункту від покарання, підстава), так і методи, що були доступні високо статусним особам (помилювання від монарха, підкуп осіб). Якщо осмислювати правило Таліона як застосування санкції, яка послужить покаранню і виправленню винної особи то в сучасному світі питання невідворотності є також проблематичним. Суть в тому, що хоч і в більшості країн

покарання не є свавільними, проте злочинці досі уникають кари. Цьому слугує безліч факторів серед них:

1. Неповідомлення про вчинення злочину(природна латентність злочинності)
2. Корупція та високе положення в суспільстві
3. Недоліки судової системи та системи досудового розслідування
4. Інші фактори.

Враховуючи вищезазначене, стосовно природи і сутності покарання як прояву індивідуальної та суспільної свідомості, та враховуючи важливість покарання для функціонування суспільства виникає питання «чи має право держава карати людей, спричиняючи їм страждання, і чим це обґрунтовується»? Стосовно цього існують декілька наукових течій, які мають своїх прихильників.

Перша група – становить осіб, які вважають, що людина в своїй поведінці детермінована обставинами, які від неї не залежать, тобто: оточенням, політичною та економічною ситуацією або навіть Волею Бога. Тому злочинну поведінку потрібно виправляти гарними умовами проживання.

Друга група – схожа з попередньою, але має свої особливості. Ця течія вважає, що держава є винуватцем злочинів і повинна лише виховувати своїх громадян, а покарання повинно виходити від суспільства у вигляді певного осуду, прихильником такого підходу був Роберт Оуен.

Третя ж група найбільш поширена і логічна. Прихильники цієї групи визнають право держави на покарання, оскільки таким чином існує певна гарантія невідворотності покарання, фактор неупередженості, справедливості та уникнення небажаних наслідків можливого самосуду. Логічним це є тому, що держава відноситься до злочинів як до діянь, що несуть суспільну небезпеку, подають поганий приклад іншим членам соціуму та наслідками своїми шкодять непричасним особам.

Виходячи з вищезазначеного філософія покарання розвиває три напрями теорії покарання:

1) Чуттєва природа людини – людина, яка також підвладна інстинктам тваринного світу та іноді діє неусвідомлено, все ж таки має розум та свідомість, а покарання, яке застосовує держава, несе за собою високу мету.

2) Моральна природа людини – На цьому ґрунтується «абсолютна теорія покарання» І. Канта. Відповідно до поглядів І. Канта, ми не пізнаємо світ таким, який він є сам по собі, світ є «рiч у собі», а те, що ми пізнаємо, зумовлено вродженими *a priori* чутливістю, здоровим глуздом та розумом. Структур і розуму, що пізнає, відповідає й наша практична діяльність. Практичний розум, спрямований на реалізацію в навколишньому світі того, що створено теоретичним розумом, самостійно, не залежно від досліду, виробляє для волі закони, які вона намагається вико-

нувати. Кант називає такі прояви розуму категоричними імперативами, вродженими безумовними вимогами, які, як ідеї чистого розуму, не доведені, а очевидні для нашої совісті як незаперечний факт. Ці вимоги апіорі стичні й формальні, тобто витікають із форм нашого розуму. Наша справжня свобода полягає в підлеглості нашій волі вимогам практичного розуму. Однією з незмінних ідей практичного розуму є ідея каральної справедливості: кожному віддається по справам його, будь який злочин повинен бути покараний. «Каральний закон є категоричний імператив», – заявляє Кант у своїй «Метафізиці нравов» [2; 3].

3) Розумові властивості людини – Г. Гегель є відомим представником цього напрямку. Він критикував теорію Канта і зазначив, що моральність має доволі довільну форму, а от право є безумовним. Право піддається мисленню, законам логіки і здорову глузду. Тому з його позиції держава має право реалізовувати каральну політику, оскільки вона сама є органом права як абсолютної справедливості [2].

Проте держава, караючи злочинця, в свою чергу може переступити необхідну міру покарання і вчинити ще одне правопорушення. В цьому випадку доцільно зазначити, що от таке діяння зі сторони держави і реакція на це діяння, багато в чому залежить від правосвідомості і правової реальності. Як приклад, може слугувати практика катувань священною інквізицією і страта особи спеціалістом у справах примусової смерті (катом). Очевидним є те, що в наш час така практика хоч і існує в деяких країнах Африки та на територіях підконтрольним терористичним угрупованням (Сирія, ДНР, ЛНР), але всіляко осуджується і викликає занепокоєння, а в певних випадках крайнє занепокоєння світової спільноти, навіть більше, вступ країни до Ради Європи можливий лише за умови відсутності такого виду покарання як смертна кара. Чого не скажеш про Європу XVI – поч. XIX століть. Оскільки інквізиція в ті часи переслідувала тих кого прийнято було вважати злодіями і нещадно карала їх, в процесі чого підсудним наносились побої, каліцтва, мордування, до них застосовувались ордалії, якщо в процесі цього особа не померла, то вчинялась страта. Така практика відбувалась в зв'язку з тим, що в свідомості суспільства, яке було доволі фанатичним стосовно релігії, катування відповідно до канонам Святого Письма та релігійної доктрини визначались як шлях очистити душу шляхом фізичних мук і справою були богоугодною. Відверто кажучи кінцевий етап такого судового процесу, а саме безпосередня страта була певним чином «гуманна» оскільки лише так фізичні муки могли закінчитись і навіть до вибору ката підходили з відповідальністю, кат повинен був спричинити смерть, бажано одним ударом, у випадках коли страта проходила шляхом відсікання голови, а якщо кат в процесі страти наносив забагато ударів до нього могли застосувати певні види стягнень.

У випадках коли страта відбувалась з паленням це усвідомлювалось як «найчистіша смерть», оскільки вважалося, що священне багаття інквізиції лікувало душу від «диявольських» амбіцій. Проте саме стосовно таких покарань і ролі держави в ній однозначним є той факт, що з правової точки зору це було свавіллям.

Таким чином філософське обґрунтування покарання полягає в тому, що необхідність покарати винну особу закладена в самій природі людини. Не завжди люди отримують саме те покарання, яке б хотіли потерпілі особи, але виносячи покарання за принципом неупередженості і законності ми маємо поняття про справедливість саме в тому виді в якому вона нам відома. Види покарання відрізнялись і розвивались в зв'язку із плином часу, а разом з ним із зміною світогляду людини від самосуду – до перших зачатків судової системи, від середньовічних катувань інквізиції – до сучасних різноманітних видів покарань. Багато в чому покарання залежали від ставлення і сприйняття їх суспільством, а правило «око за око», яке існувало ще з давніх часів змінило своє тлумачення і по-суті використовується до сих пір.

Список використаних джерел:

1. Шемчушенко Ю. С. Юридична енциклопедія // Українська енциклопедія. 2004. С. 10.
2. Пуйко В. М. Сутність та мета покарання в проєкті кримінального кодексу // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 2000. № 5. С. 15 – 24
3. Философия Канта и современность / [ред. Т. И. Ойзерман]. М. : Мысль, 1974. 469 с.

УДК 342.72/73:502(477)(043/2)

Науменко Валерій Павлович,
студент 551 групи,

Науковий керівник:

Каплій Олена Володимирівна,

канд. юрид. наук, доцент (б.в.з.) кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

В конституції зазначено, що кожна людина має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Це означає, що держава повинна надати: мож-

ливість проживати людині в навколишньому середовищі, що буде екологічно безпечним також вона має право звернутися до суду в разі порушення цього права і отримати відшкодування завданих збитків, звернутися до компетентних органів з метою отримання даних про стан навколишнього середовища, про якість харчових продуктів і предметів побуту, право поширювати цю інформацію та сприяти покращенню стану навколишнього середовища та вимоги від інших осіб дотримання правил забезпечення безпечного довкілля [1].

Аналізуючи статті конституції 27 та 50, а саме право особи на життя та право особи на безпечне для життя та здоров'я довкілля можливо прийти до висновку, що ці два права дуже тісно пов'язані. Хоча в них і схожі назви, завдаючи шкоди навколишньому середовищу зокрема завдається шкода життю та здоров'ю людини, але не можливо поєднати ці два права в одне, тому що по-перше хоча і наслідком порушення обох прав є завдання шкоди життю та здоров'ю, порушення права на життя та здоров'я можливо і іншими способами ніж погіршення екологічного стану, а по-друге в цих прав різні об'єкти правової охорони, для них характерні свої форми та методи правового регулювання [2, с. 29].

Враховуючи сучасний стан розвитку суспільства і технологічного прогресу взаємодія цих елементів з природою не може не призводити до певних проблем. Тому держава надає правову регуляцію взаємин людини-природи заради збереження генофонду. Оцінка цієї регуляції не відмінна на мою думку, що підтверджується щорічною доповіддю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2020 рік. Зокрема за 2020 рік до Уповноваженого надійшло 292 повідомлення громадян про порушення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля, здійснено 29 моніторингов, зокрема щодо права людини на безпечні для життя та здоров'я поверхневі води та атмосферне повітря.

У значній частині повідомлень до Уповноваженого заявники зазначали про неефективність виконання органами державної влади та місцевого самоврядування покладених на них повноважень. Зокрема, такі повідомлення стосувались діяльності Держеко інспекції [3, с. 158].

Техногенні дії на природу призвели до накопичення в природних ресурсах: в землі, водах, атмосферному повітрі, небезпечних для людини речовин. Тож кількість небезпечних хімічних та інших речовин, що накопичилась за весь цей час в природних ресурсах призводить до збільшення хронічних, онкологічних, серцево-судинних та інших захворювань. В подальшому при такому ж забрудненні навколишнього середовища захворювання будуть ставати все важчими, наприклад хвороби, які пов'язані з ураженням головного мозку, що ставить загрозу існування людини [4].

Атомна енергія також є причиною збільшення кількості захворювань. Ні для кого не секрет, що в Україні траплялись ситуації шкідливого для людини впливу цієї енергії. Наприклад, аварія на Чорнобильській АЕС призвела до непоправних медичних, економічних і соціальних і гуманітарних наслідків. За екологічними наслідками аварія переросла у планетарну катастрофу: радіоактивним цезієм було забруднено 3/4 території Європи. Зокрема після аварії в Україні активізувались демонстрації, які були направлені на ліквідацію АЕСів та привертати увагу до питання екологічної безпеки. Саме навколо проблем ядерної катастрофи сформувалися перші громадські організації, які згодом трансформувалися в перші політичні партії України [5].

Також слід зазначити, що більше порушень прав на безпечне для здоров'я та життя людини зазнають, як правило жителі міст, в яких знаходяться: атомні електростанції про це свідчать кількість злюкисних пухлин, ТЕСи та цементні заводи про це свідчить більша кількість хворих силікозом, металургійні заводи, які призводять до підвищеної кількості хворих на хронічний бронхіт, заводи кольорової металургії, нафтопереробні і хімічні нерідко стають чинниками захворювань на рак легенів, алюмінієві заводи які стають причинами отруєнням фтором також не слід забувати, що магістралі та великий транспортний трафік призводить до хронічних отруень і уражень легенів [4]. За узагальненими результатами авторських експертних опитувань останніх років, експерти визнали найбільш злободенними для населення великих міст такі екологічні ризики: якість питної води (60–70 % експертів); кліматичні особливості року (30–40 %); безпека продуктів харчування (50–55 %); санітарний стан району проживання (40–45 %); стан водних ресурсів (ріки, озера) – 60–65 %; забруднення повітря (65–70 %); забруднення ґрунту (55–60 %); підвищений рівень шуму (30–45 %); естетичний стан навколишнього середовища місця проживання (40–50 %) і т.д. [6, с. 93].

На сьогодні більшість хвороб викликані поєднанням шкідливого навколишнього середовища, поганого харчування, нервово-психічних перевантажень та стресу, але першочерговим все одно є погана екологія, тому що вона робить свій відбиток на інших елементах: в поганому харчуванні – це якість продуктів, хімічні замінники різних природних компонентів, забруднення природних ресурсів з яких людина потім споживає їжу; в нервово-психічних перевантаженнях та стресі – це не тільки шкідлива хімічна, зовнішня дія шкідливих елементів, що спричиняють дратівливість навколишнього середовища, коли заходиш в кабінет і відчиняючи вікно [2, с. 33].

Отже, враховуючи все вищенаведене можливо дійти до висновку, що порушення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля є од-

нією з найактуальніших проблем в Україні, вирішення якої призведе до поліпшення реалізації інших прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.
2. Булеца С. Б. Право особи на безпечне довкілля для життя та здоров'я // Актуальні проблеми держави і права, 2010. Вип. 53. С. 29–33.
3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2020 рік. URL: https://ombudsman.gov.ua/files/2021/zvit_2020_rik_.pdf
4. Опара Н. М., Дударь Н. І. Навколишнє середовище і здоров'я людини. Матеріали І Всеукраїнської науково практичної конференції «Функціонування АПК на засадах «раціонального природокористування». м. Полтава, ПДАА. 26.05.2017.
5. Український Інститут Національної пам'яті. Інформаційні матеріали до річниці аварії на Чорнобильській АЕС. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyini-materialy/zhurnalistam/informaciyini-materialy-do-richnyci-avariyi-na-chornobylskiy-aes>
6. Коцур Н. І. Екологічні ризики і здоров'я людини: сучасні проблеми та шляхи розв'язання // Молодий вчений, 2016. № 9.1. С. 91–94.

УДК 342.724:316.647.82](477)(043.2)

Гончаренко Дмитро Леонідович,

студент 551 групи,

Науковий керівник:

Каплій Олена Володимирівна,

канд. юрид. наук, в.о. доцента (б.в.з.) кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА РАСОВОЮ ОЗНАКОЮ В УКРАЇНІ

Один із вагомих аспектів нетерпимого ставлення до «інших» у суспільстві протягом усієї історії людства було таке явище як расизм та пов'язана з ним дискримінація людей. Расизм – це усвідомлене чи несвідоме переконання у первинній перевазі однієї раси над іншою, з якого випливає, що «вища» раса повинна посідати домінуюче місце та панувати над тими, хто відноситься до «нижчої» раси. Поняття «расизм» у такому трактуванні передбачає наявність різних рас (груп людей відповідно до певних природжених характеристик). Натомість колір шкіри – то фактор радше територіальний, географічний, кліматичний, а не соціальний чи політичний. У сучасному розвинутому світі

неприпустимо, аби зовнішній вигляд людини був причиною ворожого ставлення до неї. Тому міжнародні правозахисні організації у XX столітті ухвалили низку документів, де визначили основні поняття щодо расизму та пов'язаного з ним явища расової дискримінації [1].

У Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації визначено наступне: «Расова дискримінація означає будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевагу, засновані на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, метою або наслідком яких є знищення або применшення визнання, використання чи здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-яких інших галузях суспільного життя»[2].

Як вид ксенофобії расизм притаманний людям здавна. Ще за часів древніх царств Стародавнього Сходу тогочасні рабовласники пояснювали соціальну нерівність між ними й рабами законами природи, які зробили їх антропологічно відмінними від підкорених народів. До того ж історія свідчить, що расизм як політична теорія виник під час європейських колоніальних експансій XVI–XVII століть задля «теоретичного» обґрунтування. Коли європейські держави захопили значні території, населені людьми різко відмінних за антропологічним типом, виникла потреба, з одного боку, пояснити, чому всюди у світі європейці захоплюють чужі країни, а не навпаки, а, з іншого, виправдати таку політику.

Визначаючи явище расизму в Україні, перш за все варто зауважити, що наша держава є стороною багатьох міжнародних конвенцій, які стосуються захисту прав людини. Серед них підписана та ратифікована Україною і Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Стаття 2(1)(d) якої говорить, що: кожна Держава-учасниця зобов'язується заохочувати в належних випадках об'єднанчі багаторасові організації та об'єднавчий рух, так само як і інші заходи, спрямовані на знищення расових бар'єрів, і не підтримувати ті з них, які сприяють поглибленню расового роз'єднання.

Згідно з останніми заключними зауваженнями до доповіді України поданої в Комітет проти расової дискримінації, Україна прийняла ряд нормативно правових актів, які протидіють дискримінації за расовою ознакою. До них відносяться: Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» в 2012 році, поправки до Закону «Про рекламу» в 2013 році, Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року та плану заходів щодо її реалізації. Прийняття яких було необхідним для вирішення питання дискримінації. Проте в законодавстві була присут-

ня відсутність окремих підстав для расової дискримінації. Та Комітет проти расової дискримінації рекомендував Україні включити національність і походження в якості підстав для расової дискримінації в «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [3].

Україна – багатонаціональна різнокультурна країна, де расизм та етнічна дискримінація не є глобальною проблемою. Але все ж таки, випадки насилля, в яких раса жертви відігравала значну роль, зафіксовано. Так, у щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2020 рік досить добре висвітлена ситуація, в якій мало місце дискримінації за расовою ознакою – в липні 2020 року у м. Києві компанія з 5 осіб здійснила напад на трьох іноземних студентів із Демократичної Республіки Конго, вдаючись до дискримінаційних висловлювань на їхню адресу. Ці інциденти широко висвітлювалися в інформаційному просторі й, зазвичай, засуджувалися всіма головними політичними силами [4].

Расизм в нашій державі проявляється по-різному: з деяких за інший колір шкіри кепкують, а до інших може бути застосована фізична сила. Згідно із дослідженням Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), здійсненим у 2019 році, українці найбільш упереджені до африканців та ромів [5].

Офіційних даних про ромів та їхнє становище в Україні немає. Згідно з переписом населення 2001 року, в Україні проживало 47 587 ромів (0,1 % від загальної кількості населення). Однак за оцінками інших джерел, в Україні проживають від 120 000 до 400 000 ромів. Різниця між офіційними та неофіційними даними пояснюється, зокрема, тим, що багато ромів не мають документів, що посвідчують особу, а тому вони не зареєстровані в країні, а також небажанням ромів декларувати своє етнічне походження через острах дискримінації та неправильною реєстрацією ромів як румунів.

Висвітлюючи расові інциденти, варто вказати, що в лютому 2020 року було виявлено інформацію, що на рецепції одного із готелів в м. Одеса було розміщено оголошення про те, що громадянам Китайської Народної Республіки проживання в готелі заборонено. Ще один інцидент стався у липні 2020 року в м. Маріуполь Донецької області було вчинено напад у на синагогу, в результаті якого охоронцю було завдано тяжкі тілесні ушкодження.

Слід також зазначити, що Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (далі – ЄКРН) опублікувала висновки щодо виконання двох пріоритетних рекомендацій, наданих Україні у 2017 році. ЄКРН рекомендувала відмовитись від судових зборів у справах ромів, які прагнуть довести свою особу з метою отримання особистих ідентифі-

каційних документів. Влада повідомила ЄКПН, що Закон про судові збори 2012 року передбачає відстрочку сплати судового збору, зменшення його суми або звільнення від сплати. ЄКПН, однак, розуміє, що законодавство є малосприятливим для ромів, які прагнуть довести свою особу, оскільки – як це не парадоксально – існує вимога довести нездатність сплачувати збори шляхом надання документальних доказів суду. У цьому контексті ЄКПН не виявила жодних ознак застосування цього положення в таких випадках. Отже, звідси висновок – рекомендація не була виконана, оскільки, вся зібрана інформація свідчить про те, що в цьому відношенні не відбулося жодних змін

Також, комісія рекомендувала включити питання сексуальної орієнтації та гендерної приналежності до Кримінального кодексу у якості підстави та вважати їх обтяжуючими обставинами. У зв'язку з цим ЄКПН зазначає, що згідно з Кримінальним кодексом покарання за розпалювання ненависті чи насильства, мотивованого гомо/трансфобією не відбувається. Крім того, в обставинах, що обтяжують покарання, немає посилань на підстави сексуальної орієнтації та гендерної приналежності під обтяжуючими формами певних злочинів або у статті Кримінального кодексу. ЄКПН зазначає лише одну правку до Кримінального кодексу, яка набула чинності у 2019 році – включення підстав «сексуальної приналежності»[6].

Що стосується ЗМІ та Інтернет, органам влади необхідно забезпечити, щоб розповсюджувана інформація не сприяла ворожому ставленню до соціально незахищених груп; заохочувати ЗМІ до вивчення прав людини, зокрема з питань, пов'язаних із расизмом та расовою дискримінацією; а також ужити заходів, аби перешкодити використанню Інтернету задля розповсюдження расистських коментарів та матеріалів. Стаття 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», дія якого поширюється як на державне, так і на приватне мовлення, забороняє пропаганду винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, національної або етнічної належності, фізичного або матеріального стану та соціального походження.

Варто зазначити, що національне законодавство по боротьбі з расизмом, цільові стратегії та відповідні національні структури – це є ключовими елементами ефективної боротьби проти расизму. Держава має забезпечувати ретельне розслідування поліцією расистських злочинів, при цьому повною мірою враховувати можливі расистські мотиви у звичайних правопорушеннях; заохочувати жертв і свідків расистських інцидентів, щоб вони неодмінно заявляли про такі інциденти, а не замовчували їх; надавати підтримку та створювати механізми консуль-

тацій для жертв расової дискримінації або расово-мотивованих неправомірних дій.

Підсумовуючи все наведене, можна дійти висновку, що національне законодавство України розвивається у напрямку протидії дискримінації за расовою ознакою, але ще не зовсім відповідає стандартам міжнародних правових актів та потребує вдосконалення. Адже регулювання питання боротьби з дискримінацією за расовою ознакою є доволі важливим на сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Протидія расизму, ксенофобії та екстремізму: навчально-методичний посібник / уклад. А. А. Гринчак. Харків : НЮУ, 2018. 257 с.
2. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text.
3. Заключні зауваження по двадцять другому і двадцять третього періоду доповіді України. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD%2fC%2fUKR%2fCO%2f22-23&Lang=ru.
4. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2020 рік. URL: https://ombudsman.gov.ua/files/2021/zvit_2020_rik_.pdf.
5. Три історії про расизм в Україні. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-53197190>.
6. Висновки Комісії проти расизму Ради Європи щодо невиконання Україною її пріоритетних рекомендацій. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/council-of-europe-s-anti-racism-commission-says-ukraine-has-not-implemented-its-priority-recommendations>.

УДК 349:002.1]:[07:004.77](477)(043.2)

Петрова Ірина Володимирівна,
студентка 551МЗ групи,

Науковий керівник:

Каплій Олена Володимирівна,
канд. юрид. наук, доцент (б.в.з.) кафедри конституційного
та адміністративного права і процесу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОНЛАЙН-МЕДІА В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку України як демократичної та правової держави ми не можемо не говорити про рівність усіх сфер роботи, що є в Україні. На відміну від традиційних видань, правовий статус онлайн-медіа в нашій країні залишається невизначеним. Медіа, які не мають законодавства не можуть вільно розвиватися, бо не мають від-

повідного статусу і закону, який міг би врегулював їхню діяльність. Наразі прийнято Закони України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» та ін., але не має того, який врегулював би повністю всі види медіа, а особливо онлайн-медіа, які зараз є одними з найвпливовіших у суспільстві.

Актуалізує дане питання також те, що протягом останніх років було напрацьовано декілька проектів нормативно-правових актів щодо впорядкування правовідносин в даній сфері, проте ці проекти так і не були прийняті. Спочатку, проект Закону України «Про медіа», який поданий народними депутатами України та зареєстрований під № 2693 від 27.12.2019 р. та розглядався протягом 2 сесії ВРУ IX скликання. Слід зазначити, що на пленарному засіданні ВРУ яке відбулось 19 травня 2020 р. даний законопроект було передано на повторне перше читання з доопрацюванням. Пізніше, а саме 2 липня 2020 р. було зареєстровано новий проект Закону України «Про медіа» під № 2693-д, який зараз знаходиться на розгляді та включений до порядку денного третьої сесії ВРУ IX скликання.

З аналізу законопроекту зрозуміло, що законодавець пропонує вживати термін онлайн-медіа, як медіа, що поширює інформацію у текстовій, аудіо, візуальній чи іншій формі у електронному (цифровому) вигляді за допомогою мережі Інтернет, у тому числі з використанням програмного забезпечення та пристроїв для інтерактивних масових комунікацій, крім аудіовізуальних медіа [1].

Законопроектом «Про медіа», передбачається врегулювання відносин, які перш за все, пов'язані з поширенням масової інформації та визначенням правових засад діяльності в Україні суб'єктів у сфері медіа, та засад державного управління, регулювання та нагляду (контролю) у цій сфері. Законопроект запроваджує нову форму регулювання, таке як спільне регулювання у сфері медіа, тобто поєднання функцій та засобів державного регулювання та галузевого саморегулювання, а також заміни застарілого терміну «засоби масової інформації» терміном «медіа» [2].

Хочеться зазначити, що ще в 2014 р. О. В. Каплій вказувала, що пріоритетним завданням держави є розвиток саморегулювання яке має бути альтернативою державному регулюванню, та про необхідність розробки Концепції саморегулювання Інтернет-ЗМІ як інститутів громадянського суспільства. Пропонувалось, що за способом регулювання діяльності Інтернет-ЗМІ це має бути добровільне саморегулювання з обмеженим державним втручанням у цей процес [3, с. 8, 14, 17].

Правовий статус друкованих засобів масової інформації в Україні визначений достатньо чітко і регулюється низкою нормативно-

правових актів. Однак, сьогодні існує надзвичайна кількість видань, що здійснюють свою діяльність виключно в мережі Інтернет. Така форма діяльності має низку переваг порівняно з традиційними мас-медіа, зокрема, дає змогу збільшувати аудиторію з мінімальними витратами за невеликий проміжок часу, своєчасно оновлювати інформацію [4, с. 92].

Чинне законодавство України не містить спеціального нормативного акту, який би визначав правовий статус Інтернет-ЗМІ, порядок їх створення та засади діяльності. Такий стан справ призводить до низки проблем у сфері забезпечення громадян інформацією та створенні необхідних умов для розвитку самих видань, зокрема: непоширення на журналістів Інтернет-видань положень законодавства щодо традиційних ЗМІ; відсутність можливості забезпечення для Інтернет-журналістів прав і гарантій, пов'язаних із професійною діяльністю; можливість появи в середовищі таких ЗМІ видань, що своєю діяльністю дестабілюють роботу всього Інтернет-середовища.

Нині у вітчизняному журналістському середовищі усвідомлюють необхідність визнання належності Інтернет-ЗМІ до ЗМІ. Формально приводом для цього в Україні могло б слугувати створення офіційного національного реєстру Інтернет-ЗМІ. Однак, враховуючи специфіку питання, зокрема, той факт, що більшість Інтернет-ЗМІ та їх професійних об'єднань виступають категорично проти обов'язкової реєстрації Інтернет-ЗМІ або ж, як Незалежна медіа профспілка України, виступають за добровільну недержавну реєстрацію Інтернет-ЗМІ.

Слід, зазначити, що на думку О.В. Каплій Інтернет-ЗМІ існують у двох формах: Інтернет-сторінки традиційних ЗМІ та окремі Інтернет-видання. Чинне законодавство не розглядає «Інтернет-ЗМІ» як самостійного суб'єкта правовідносин. Звернення до Інтернету за роз'ясненням цього питання приводить до висновку, що Інтернет-ЗМІ – регулярно оновлюваний інформаційний сайт, який ставить своїм завданням виконувати функцію ЗМІ, користується популярністю і має постійну аудиторію. Тобто Інтернет-ЗМІ відрізняються від традиційних фактично тільки сферою діяльності, при чому функції і призначення у них майже тотожні.

Більшість онлайн видань нині не є зареєстрованими через відсутність законодавчого регулювання. Цей статус відповідно до законодавства України отримують видавництва, телерадіоорганізації, а також інформаційні агентства. Інтернет-ЗМІ не вписуються у рамки будь-якого з цих законів. Відсутність статусу таких видань призводить до неправильного розуміння ситуації журналістами, які починають думати, що в такому випадку існує всюдозволеність і відсутність відповідальності за поширювану інформацію.

У ході аналізу чинного законодавства України робимо висновок, що існує два концептуальних підходи до вирішення цього питання. Перший ґрунтується на дотриманні принципів відкритості, доступності, свободи обміну інформацією, саморегуляції відносин, що здійснюються в мережі Інтернет без створення галузевих законодавчих актів. Другий підхід – створення окремих спеціальних норм, що здійснюють регулювання діяльності електронних медіа [5, с. 121].

Оскільки проблема поширення недостовірної інформації в Інтернеті залишається не вирішеною, актуальність питання правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з використанням мережі Інтернет, не викликає сумнівів.

Необхідно підкреслити, що сьогодні Інтернет став найбільш важливим джерелом інформації, ніж періодичні друковані ЗМІ. Можливість доступу до мережі Інтернет дозволяє ознайомлюватися з новинами за допомогою електронних версій звичайних газет, телепередач або спеціалізованих сайтів. Існування власних сторінок друкованих та аудіовізуальних медіа у мережі Інтернет робить інформаційні ресурси доступними майже з кожної точки світу 24 години на добу [6].

Отже, проаналізувавши вище зазначене можна зробити висновок, що наші онлайн-медіа потребують визначення правового статусу. З прийняттям Закону України «Про медіа» ті, хто працюють в мережі Інтернет офіційно отримають статус журналістів, вони матимуть хоч якийсь захист від держави. Це матиме позитивний вплив на інформацію, яка поширюється в Інтернеті, бо буде хоч якийсь контроль. Прийняття Закону створює необхідні сучасні європейські умови для розвитку сфери медіа, реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності в сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа [5].

Список використаних джерел:

1. Про медіа: проект Закону від 27.12.2019 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67812

2. Каплій О. В., Вірченко Є. С. Перспективи запровадження онлайн-медіа в Україні. Приватне право в умовах глобалізації: доктринальні підходи до розвитку та становлення вітчизняного законодавства в умовах європейської інтеграції : збірник наукових праць / ред. кол.: Б. В. Фасій, О. В. Минькович-Слободяник, Н. М. Лазарева, О. Д. Данілов. Миколаїв: МПНУ «ОЮА», 2020. С. 10–15.

3. Каплій О. В. Конституційно-правові засади організації та діяльності засобів масової інформації в Україні. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеса. 2014. 23 с.

4. Фарбота М. Р. Правовий статус засобів масової інформації в Інтернет-середовищі. Інформація і право. № 2. 2015. С. 92–97. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/fmppszi_14_2_2015.pdf

5. Мільо В. Ю. Проблеми правового регулювання діяльності «Нових медіа». Мелі-апростір стратегічних комунікацій. 2017. С. 114–123.

6. Правове регулювання «Інтернет – засобів масової інформації». URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24640

7. Законотворчість: проект Закону України від 02.07.2020 № 2693-д // База даних «Законотворчість України» / Верховна Рада України. Пояснювальна записка від 02.07.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353

УДК 347.44:621.39

Мамчур Людмила Володимирівна,

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри цивільного і кримінального права та процесу,

Чорноморського національного університету

імені Петра Могили, м. Миколаїв

СПОЖИВАЧІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ЯК СУБ'ЄКТИ РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

Процишен М. В. у статті «Суб'єкти телекомунікаційного права» [Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, 2017, № 1, т. 2, с. 124–127] критикує підходи тих науковців, які, щоб визначити коло суб'єктів телекомунікаційних відносин, широко використовують понятійний апарат, притаманний адміністративному, цивільному, господарському, інформаційному праву, що, на його думку, розмиває специфіку інституційних ознак суб'єкта телекомунікаційного права як підгалузі інформаційного права.

Тим часом, у роботі «ІТ-право v. Інформаційне право: на зламі епох» [URL: <http://aphd.ua/publication-389/>] Сімсон О. Е. визначає ІТ-право як галузь права, предметом якої виступають відносини в цифровому середовищі, а саме: відносини з приводу створення, зберігання, передачі та захисту інформації в електронному вигляді, обробка якої відбувається з використанням інформаційних технологій у глобальних та локальних інформаційних системах, та підтримує тезу про примат приватного права над ІТ-правом, яка стосовно інформаційних відносин була задовго до цього висунута Кохановською О. В. у кандидатському, а згодом і в докторському дисертаційних дослідженнях: «Цивільно-правові аспекти регулювання відносин у сфері використан-

ня інформаційних систем» (1997), «Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні» (2006).

Дійсно, телекомунікація забезпечує обіг інформації у сучасному суспільстві, що в кінцевому рахунку забезпечує гарантоване Конституцією України і ЦК України базове право особи на інформацію. Більше того, сьогодні з допомогою телекомунікацій забезпечуються такі сфери цивільного права, як укладення правочинів в електронній формі, електронна комерція, реєстрація даних цивільного і майнового стану у електронних реєстрах, засвідчення персональних даних, тощо. В умовах недостатнього і хаотичного правового регулювання відносин у сфері телекомунікацій (суспільні відносини в цифровому світі розвиваються набагато швидше, ніж право як регулятор встигає унормувати їх), на окрему увагу заслуговують потреби і інтереси споживача телекомунікаційних послуг, з огляду на повноту їх захищеності чинним законодавством.

Відносини у сфері телекомунікацій регламентуються Законами України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 р., «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» від 05.04.2001 р., Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р., «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р., «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р., разом підзаконних актів.

ЗУ «Про телекомунікації» визначає низку базових понять (ст. 1). Так, споживач телекомунікаційних послуг (споживач) у сенсі даного Закону – це юридична або фізична особа, яка потребує, замовляє та/або отримує телекомунікаційні послуги для власних потреб. Споживач, поряд із операторами, провайдерами телекомунікацій, виробниками та/або постачальниками технічних засобів телекомунікацій входить до кола суб'єктів ринку телекомунікаційних послуг, де протягом певного часу і в межах певної території існує попит і пропозиція. Споживач телекомунікаційних послуг, який отримує телекомунікаційні послуги на умовах договору, котрий передбачає підключення кінцевого обладнання, що перебуває в його власності або користуванні, до телекомунікаційної мережі, названий абонентом; а надання телекомунікаційної послуги оператором та/або провайдером телекомунікацій, за Законом, має на меті задоволення потреб споживачів у сфері телекомунікацій. Закон також визначає засади захисту прав споживачів та контролю за ринком телекомунікацій з боку держави (ст. 2).

Послуги споживачеві повинні надаватися відповідно до принципів (ст. 6 Закону):

1) доступ споживачів до загальнодоступних телекомунікаційних послуг, які необхідні їм для задоволення власних потреб, участі в політичному, економічному та громадському житті;

2) взаємодія та взаємозв'язаність телекомунікаційних мереж для забезпечення можливості зв'язку між споживачами всіх мереж;

3) забезпечення сталості телекомунікаційних мереж і управління цими мережами з урахуванням їх технологічних особливостей на основі єдиних норм та правил;

9) забезпечення доступу споживачів до інформації про порядок отримання та якість телекомунікаційних послуг;

а також із дотриманням таємниці телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, вжиттям операторами та провайдерами заходів щодо безпеки телекомунікацій (ст. 9 Закону).

Питання про те, чи поширюється на споживача телекомунікаційних послуг статус споживача у сенсі ЗУ «Про захист прав споживачів», є відкритим. Правовою колізією в даному випадку є різне визначення кола споживачів: на відміну від ЗУ «Про телекомунікації», де як споживач розглядається і юридична, і фізична особа, ЗУ «Про захист прав споживачів» захищає лише фізичних осіб, як таких, що не мають достатнього спеціального досвіду і знань, на відміну від професійних учасників ринку (продавців, надавачів послуг, виконавців робіт), що зобов'язані з точки зору закону такі знання і досвід мати.

В більш широкому контексті це питання є предметом дискусії у сучасному науковому товаристві: Так, наприклад, Мачуський В. В., Коршакова О. М. зазначали про необхідність надавати статус споживача юридичній особі, тоді як Яновицька Г. Б. заперечує проти подібного підходу, а Письменна О. П. вважає його передчасним.

Одночасно, споживання телекомунікаційних послуг не надає споживачеві додаткових прав у випадку укладення договору на відстані (ст. 13 ЗУ «Про захист прав споживачів»), оскільки саме телекомунікаційні послуги названі тут як виняток із правила.

Звичайно, дуалізм правової природи відносин з участю споживача (наявність і приватно-правової, і публічно-правової складової) забезпечує і свободу вибору для контрагентів, і належний контроль з боку компетентних державних органів з метою убезпечити споживача від порушень його прав. Проте, якраз у сфері телекомунікацій часто юридичні особи, що споживають послуги для власних потреб, не мають і позбавлені можливості швидко набути спеціальні знання щодо якості, кількості, обсягів наданих телекомунікаційних послуг, методів контролю за цими параметрами і тому не можуть рівноцінно протистояти

операторові, провайдерів у боротьбі за належне виконання телекомунікаційного договору.

Тому, на нашу думку, слід доповнити ЗУ «Про захист прав споживачів» в частині визначення поняття «споживач» положенням про те, що до кола споживачів слід відносити не лише фізичну, але і у передбачених законами України випадках також юридичну особу (як, наприклад, у ЗУ «Про телекомунікації» або у ЗУ «Про житлово-комунальні послуги», де споживачем зазначений також «колективний споживач – юридична особа, що об'єднує споживачів у будівлі та в їхніх інтересах укладає договір про надання комунальної послуги» (ст. 1)).

ЗМІСТ

ПРОГРАМА	1
----------------	---

ТЕЗИ.....	11
-----------	----

Секція: ПРИВАТНЕ ПРАВО

<i>Андрусів У. Б.</i> Істотні умови договору страхування туристів.....	12
<i>Дубова К. О.</i> Окремі питання передачі документів нотаріального діловодства при припиненні нотаріальної діяльності	15
<i>Джулай Г. Г.</i> Трудові відносини в Україні під час карантину: правові аспекти	17
<i>Колесник В. Е., Татаренко Г. В.</i> Сучасний стан правового регулювання соціально-трудових відносин. Гендерний аспект	23
<i>Михайлів М. О.</i> Правова природа заповідального покладення: порівняльно-правовий аналіз.....	26
<i>Панченко С. С.</i> Право Європейського Союзу як джерело цивільного договірної права.....	29
<i>Січко Д. С.</i> Питання правової природи корпоративної відповідальності.....	34
<i>Тютюнник В. К.</i> Роль трудового права в регулюванні державної служби України	36
<i>Шапавалова О. І.</i> Земельна реформа: вирішення проблем дрібних сільгоспвиробників шляхом об'єднання	40
<i>Яновицька А. В.</i> Поняття та правове регулювання міжнародного договору купівлі-продажу товарів	42

Секція: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА, ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОНАВСТВО

<i>Ковальова С. Г.</i> Суд земний як проєкція Страшного суду в українській середньовічній правосвідомості (XI–XV ст.)	46
<i>Лісна І. С.</i> Гібридна війна на сході України	49
<i>Михайлів Т. Є.</i> Формування у 1943–1944 рр. на Волині ОУН-Мельника	51

Озерський І. В. Пропоновані випадки заявлення клопотання про залучення юридичного психолога до кримінального провадження	53
Ткач Ю. Д. Инновационное понимание механизма и трех уровней реализации конкурентного правового статуса различных социосубъектов	57

Секція: ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

Абдуллаєв В. Азербайджанська модель служби ASAN як взірць подолання корупції у сфері надання публічних послуг	60
Андрєєв А. А., Котова Л. В. Право особи на освіту в Україні	62
Валецька О. В. Аналіз міжнародних актів щодо протидії корупції	68
Багінський Д. С. Правові основи реформування місцевого самоврядування в Україні	71
Бердиченко І. О. Питання дотримання балансу інтересів при законодавчому врегулюванні механізмів протидії кіберзагрозам	74
Блага А. Б. Проблемні питання захисту дітей, що постраждали від домашнього насильства, та надання їм допомоги і послуг в умовах децентралізації	79
Дмитрук І. М. Правові аспекти бюджетної децентралізації на досвіді зарубіжних країн	82
Каплій О. В. Забезпечення реалізації права дітей на участь у житті громади.....	85
Кобак М. В. Сучасний «електронний суд» в адміністративному судочинстві.....	89
Коваль А. А. Деякі проблеми процесуального оформлення проведення контролю за вчиненням злочину	92
Конвалов В. В. Окремі аспекти профілактики криміногенних груп неповнолітніх	96
Кириченко А. А., Куцакова А. А. Инновационное понимание сущности и исчерпывающего перечня обстоятельств, исключающих антисоциальность или виновность деяния	100
Ланцедова Ю. А. Инновационное понимание сущности и базисных основных и дополнительных юридических свойств доказательств в антикриминальном судопроизводстве	102
Ткаля О. В. Причини та умови віктимності неповнолітніх	105
Тунтула О. С., Лагода К. О. Міжнародні стандарти отримання допустимих доказів в кримінальному провадженні	109

Секція: ДИСКУСІЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

<i>Середа В. Р., Блага А. Б.</i> Запобігання сексуальному насильству над дітьми: зарубіжний досвід	113
<i>Васєв В. О., Блага А. Б.</i> Особливості кримінально-правової відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту інформації.....	115
<i>Щоголев Д. М., Озерський І. В.</i> Застосування сугестії у діяльності юридичного психолога	120
<i>Суценко А. О., Озерський І. В.</i> Психологічні закономірності мотивів вчинення злочинів	123
<i>Костоусова Я. М., Озерський І. В.</i> Адвокат і клієнт: аспекти взаємовідносин	125
<i>Чернікова Н. О., Коваль А. А.</i> Проблеми і перспективи інтеграції України до країн ЄС.....	128
<i>Томченко С. О., Коваль А. А.</i> Актуальні проблеми забезпечення рівних прав особам з обмеженими можливостями.....	131
<i>Тарарикіна В. В., Коваль А. А.</i> Актуальні проблеми забезпечення конституційного права людини на своєчасне одержання винагороди за працю в процесі примусового виконання судових рішень.....	134
<i>Міннікова О. О., Коваль А. А.</i> Проблеми визначення судового прецеденту як джерела права в Україні.....	137
<i>Коптева Ю. Г., Коваль А. А.</i> Юридичне забезпечення в Україні права на свободу віросповідання.....	140
<i>Іванова В. С., Коваль А. А.</i> Деякі проблеми законодавчого регулювання електронної комерції в Україні	144
<i>Григор'єв Д. О., Коваль А. А.</i> Актуальні проблеми нормативно-правового захисту користувачів інтернет-мережі від кібербулінгу в Україні	147
<i>Балашов М. О., Коваль А. А.</i> Актуальність аналізу досвіду США в контексті розвитку конституційного права України.....	150
<i>Садовська К. В., Валецька О. В.</i> Відповідальність працівника за розголошення комерційної таємниці	153
<i>Оганесян Т. А., Валецька О. В.</i> Особливості законодавчого регулювання відпустки у зв'язку з навчанням у вищих навчальних закладах	156
<i>Шерстюк Ю. І., Валецька О. В.</i> Проблема правового регулювання ненормованого робочого часу	158

<i>Хардик А. Г., Тунтула О. С.</i> Проблеми забезпечення гендерної рівності в кримінальному провадженні.....	162
<i>Піднебесна Т. М., Тунтула О. С.</i> Деякі питання особливо кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.....	165
<i>Семенчук К. О., Тунтула О. С.</i> Властивості доказів в кримінальному провадженні згідно з КПК України та теорії доказів.....	168
<i>Рубан О. В., Тунтула О. С.</i> Належність як властивість доказів в кримінальному провадженні	171
<i>Карасьов В. І., Тунтула О. С.</i> Умови допустимості як ключові властивості доказів.....	174
<i>Каламурза О. В., Тунтула О. С.</i> Процесуальне інтерв'ю як альтернатива допиту.....	177
<i>Костенко К. В., Лісна І. С.</i> Міжнародні відносини запорізького війська	180
<i>Ворфоломєєва Т. С., Лісна І. С.</i> Козацький устрій Запорізької Січі.....	184
<i>Кузьменко В. В., Ковальова С. Г.</i> Філософські аспекти покарання: минуле та майбутнє	188
<i>Науменко В. П., Каплій О. В.</i> Порушення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні	192
<i>Гончаренко Д. Л., Каплій О. В.</i> Дискримінація за расовою ознакою в Україні	195
<i>Петрова І. В., Каплій О. В.</i> Правове регулювання онлайн-медіа в Україні	199
<i>Мамчур Л. В.</i> Споживачі телекомунікаційних послуг як суб'єкти ринку телекомунікацій.....	203

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *А. Бурмус*.
Технічний редактор *О. Петроченко*. Комп'ютерна верстка *Д. Кардаш*.
Друк *С. Волинець*. Фальцювальні-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підп. до друку 19.05.2021.
Формат 60 × 84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 12,32. Обл.-вид. арк. 12,54.
Тираж 55 пр. Зам. № 6260.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

